MAGAZIN ISTORIC
NR. 100
ANUL IX-IULIE 75

magazin istoric

ANUL IX Nr. 7 (100) IULIE 1975

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul IX - Nr. 7 (100)
iulie 1975

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

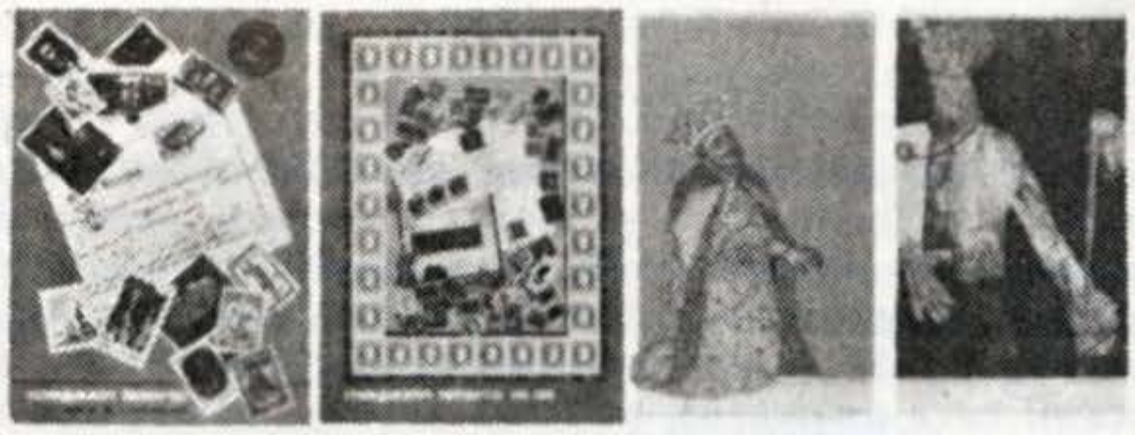

① ④ ② ③

① Timbrele au căpătat în decursul anilor şi ④ semnificaţii istorice. Cîteva din mărcile poştale româneşti — secvenţe dintr-o cronică sui-generis a trecutului poporului nostru. Macheta artistică arh. P. Carp **(Filatelie şi istorie,** p. 42)

② Constantin Brîncoveanu. Detaliu dintr-o broderie de epocă aflată la Muzeul de Artă al R. S. România **(„Veşti de lucruri adevărate şi temeinice“,** p. 24)

③ Mihai Viteazul într-o viziune modernă. Tablou de C. Piliuţă **(Mihai Viteazul şi românii transilvăneni,** p. 12)

SUMAR

GLORIOSUL DECENIU 2
NICOLAE CEAUŞESCU: UNITATEA DINTRE TRECUT, PREZENT ŞI VIITOR 4
Grupurile socialiste române de la Paris la început de secol: FLORIAN TĂNĂSESCU, MARIAN ŞTEFAN 8
Mihai Viteazul şi românii transilvăneni: MIRCEA PĂCURARIU 12
Stindardul cel mare al lui Mihai: DAN CERNOVODEANU 14
Aceeaşi misiune de împlinit: N. COPOIU 15
Maurice Baumont — subiecte de istorie franceză: CRISTIAN POPIŞTEANU 21
„O putere ştiinţifică de întîiul rang“: ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU 23
„Veşti de lucruri adevărate şi temeinice“: CONSTANTIN GIURESCU 24
Gh. Popa-Lisseanu — un pasionat istoric: PAUL GRIGORIU 26
Bicentennial: NICOLAE MINEI 27
Gînduri despre eternitate şi istorie: MIRON NICOLESCU 28
O călătorie la Muntele Athos: CONSTANTIN SIMIONESCU 32
Cine „a inventat“ istoria?: C. M. BOWRA 34
Martori străvechi: R. OCHEŞANU, AL. MIHALCEA, O. MĂRCULESCU, NICOLAE I. MOISESCU 39
Filatelie şi istorie 42
Sfîrşitul lui Take Ionescu: ALEXANDRINA ECATERINA WORONIECKI 43
Ultima zi a lui Armand Călinescu: DOV LUNGU 44
8 iunie 1795. Cine a murit în turnul de la Temple?: LOUIS HASTIER 46
„Frăţia Coastei“ din Marea Caraibilor: PHILIPPE GOSSE 50
Sfîrşitul ţarismului. Abdicarea — unica soluţie: M. KASVINOV 55

● Concursul **Magazin istoric...** 30 ● Zîmbete din cronici... 33 ● Cărţi sosite la redacţie... 61 ● Poşta **Magazin istoric...** 62

GLORIOSUL DECENIU

Unind în timp, ca un arc de boltă al istoriei naționale, lupta multiseculară dusă de poporul nostru pentru libertate și dreptate socială, pentru unitate statală și independență, cu luptele clasei muncitoare, ale țărănimii, intelectualității, ale tuturor forțelor progresiste ale națiunii, insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944, înfăptuită la inițiativa și sub conducerea P.C.R., a deschis României calea marilor înfăptuiri socialiste de astăzi. În cele peste trei decenii care au trecut, poporul nostru, urmînd cu devotament cuvîntul și politica partidului, a înfăptuit transformările revoluționare care au schimbat radical societatea românească făurind pe pămîntul strămoșesc orînduirea socialistă. Independența și unitatea, permanențe ale gîndirii, simțirii și acțiunii poporului român au căpătat în acești ani afirmarea cea mai deplină. De altfel, „idealurile formării unui stat puternic pe meleagurile Daciei nu au putut fi ucise niciodată pentru că ele sînt adînc implîntate în înseși sîngele, în conștiința și spiritul întregului nostru popor!" Aceste cuvinte rostite de tovarășul Nicolae Ceaușescu în bimilenara Alba-Iulia, intrată în legendă, își găsesc corolar firesc astăzi, cînd sub conducerea Partidului Comunist Român — exponentul cel mai fidel al intereselor întregii națiuni, al dorinței de bunăstare, fericire, libertate și independență a poporului nostru, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate — pe pămîntul României înflorește o viață nouă, socialistă. Aceasta asigură națiunii noastre condiții de viață tot mai îmbelșugată, asigură adevărata libertate, independență și suveranitate a patriei.

România se înalță azi, în rîndul statelor lumii, ca o țară a demnității și progresului, a libertății și democrației socialiste, demonstrînd prin împliniri istorice înnoitoare dimensiunea operei de construire a noii orînduiri înfăptuită de un popor stăpîn pe destinele sale.

O contribuție esențială, hotărîtoare, la accelerarea progresului istoric al țării și la prefigurarea viitorului ei comunist, la înnoirea întregii noastre vieți social politice și de stat au adus-o Congresele IX, X și XI ale partidului, Conferințele sale naționale care au avut loc în acest timp. Prin profunzimea și ritmul transformărilor pe care le-a cunoscut țara în toate domeniile de activitate, prin marile perspective deschise în procesul devenirii noastre istorice, perioada al cărei început l-a marcat Congresul IX al partidului se înscrie astfel ca cea mai fertilă, cea mai dinamică și cea mai cutezătoare în împliniri din întreaga istorie contemporană a României.

Realizările remarcabile din acești ultimi zece ani au consolidat pe deplin construcția socialistă, au creat baza tehnică-materială a trecerii la etapa construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, au asigurat temelia solidă a afirmării viguroase a României pe multiple planuri ale vieții internaționale, ca țară socialistă independentă și suverană. Pe temeiul amplelor progrese obținute în construirea orînduirii noastre socialiste, prin realizarea cu succes a sarcinilor stabilite de Congresele anterioare și al unei bogate și fecunde activități de elaborare teoretică, Congresul XI a dat partidului și țării Programul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, **strălucită expresie a marxism-leninismului creator în România, carta fundamentală pe baza căreia se desfășoară munca întregului partid și popor.**

Documentele programatice ale forumului comuniștilor români din noiembrie 1974 sintetizează în mod minunat experiența revoluționară a partidului nostru, a muncii eroice desfășurate de oamenii muncii din țara noastră, fără deosebire de naționalitate, de întregul popor pentru făurirea noii orînduiri sociale. Totodată, ele țin seama de experiența altor state în făurirea socialismului și comunismului, de concluziile activității revoluționare desfășurate de alte partide comuniste și muncitorești, de schimbările care au loc în viața internațională contemporană.

În această glorioasă și densă perioadă istorică, în fruntea partidului s-a aflat revoluționarul clarvăzător, înflăcărat și dîrz, care de peste patru decenii nu cunoaște alt ideal mai înălțător decît slujirea devotată a intereselor patriei și partidului, ale revoluției socialiste, eminentul militant pentru cauza socialismului, păcii și prieteniei între popoare, tovarășul Nicolae Ceaușescu. De activitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu sînt indisolubil legate marile realizări pe care le-a cunoscut România socialistă în acești ani, spiritul creator și dinamic în care se desfășoară întreaga luptă și muncă a partidului și poporului nostru, creșterea, printr-o politică principială, de larg orizont, a prestigiului și afirmării țării noastre în lume. Unanima dragoste și prețuire pe care națiunea noastră le acordă celui mai de seamă și mai iubit fiu al său s-au manifestat plenar și cu prilejul alegerii la 28 martie 1974, a secretarului general al partidului ca întîiul Președinte al României și a reînvestirii sale, la 17 martie 1975, în cea mai înaltă funcție în stat.

Deceniul glorios 1965-1975 s-a caracterizat — în ansamblul impresionantei activități ideologice desfășurate de partid — și prin multiple și permanente eforturi de îndrumare a cercetării și scrierii istoriei, astfel ca ea să fie acea mare carte în care poporul să-și găsească chipul său adevărat, pe care și l-a creat prin munca și lupta lui de veacuri. Suflul revoluționar, științific, profund înnoitor pe care Congresele și Conferințele partidului din acest ultim deceniu l-au imprimat întregii activități de creație a civilizației materiale și spirituale a poporului în etapele străbătute și în cele de perspec-

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 ANUL IX-IULIE 75

tivă, este el însuși condiționat de concepția comuniștilor asupra istoriei. Pornim constant de la faptul că socialismul, societatea socialistă multilateral dezvoltată și comunismul nu se pot realiza decît cu participarea activă și conștientă a întregului popor, el fiind făuritorul conștient al propriului său viitor. În centrul concepției noastre despre istorie se situează masele populare ca factor fundamental al dezvoltării omenirii contemporane, se situează omul ca forță hotărîtoare a tuturor transformărilor revoluționare din lume și societate. Făurirea conștientă de către popor a propriei sale istorii apare ca o necesitate obiectivă a construcției socialiste și comuniste. Parafrazînd un celebru aforism marxist, putem spune că istoria devine o forță materială pe măsură ce este înțeleasă de masele eliberate de asuprire socială și națională, de orice dominație străină.

În atenția conducerii partidului și statului nostru, în mod deosebit a tovarășului Nicolae Ceaușescu, s-a aflat, ca una din problemele ideologice centrale, și aceea de a pune istoria în drepturile sale, de a-i reda funcția socială multiplă, ca act de identitate al națiunii, ca act de proprietate asupra teritoriului patriei moștenit de la străbuni, ca act educativ nemijlocit al maselor.

Conducător al întregului proces revoluționar din istoria contemporană a României, partidul comunist își exercită acest rol vast și complex cu deplina legitimitate pe care acum zece ani o sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu: „Partidul nostru comunist este continuatorul celor mai bune tradiții ale luptei de veacuri a poporului român pentru libertate națională și socială, el întruchipează trăsăturile înaintate ale proletariatului, are rădăcini viguroase în mișcarea muncitorească din România". Mai putem adăuga că partidul comunist s-a dovedit singurul partid din istoria zbuciumată a României care s-a identificat întru totul cu năzuințele și interesele maselor largi populare, a pus mai presus de orice independența, bunăstarea și fericirea întregului nostru popor. Rolul conducător al partidului în societatea românească contemporană, este ilustrat de modul profund științific în care conducerea de partid, secretarul general abordează problemele istoriei. Este strălucit reliefată această concepție în Programul adoptat de Congresul XI al P.C.R. cînd se subliniază că „întreaga istorie a poporului român se înfățișează ca istoria unor necontenite lupte de clasă, a bătăliilor purtate de masele populare pentru libertate și dreptate socială, pentru apărarea ființei naționale și neatîrnare, pentru progres și civilizație". O istorie multimilenară — rezultat al „lucrării poporului român asupra lui însuși", cum spunea Bălcescu, care atestă pregnant rolul maselor populare ca forță fundamentală ce i-a imprimat sens și conținut.

În repetate rînduri, tovarășul Nicolae Ceaușescu a reamintit istoricilor ca, în activitatea lor, să promoveze o concepție istorică profund revoluționară, care să permită interpretarea justă, marxist-leninistă, a tuturor proceselor și evenimentelor și care — așa cum sublinia în cuvîntarea rostită la 28 martie 1975 „să ducă la desprinderea unor concluzii pentru activitatea practică în lupta împotriva politicii de dominație imperialistă, colonialistă și neocolonialistă, pentru apărarea și promovarea dreptului popoarelor la viață liberă, la afirmarea nestingherită a ființei lor naționale, la dezvoltarea lor progresistă, corespunzător voinței proprii, fără nici un amestec din afară".

În întreaga analiză a dezvoltării istorice a popoarelor — cerea pe drept cuvînt tovarășul Nicolae Ceaușescu—„trebuie să pornim neabătut de la principiile fundamentale ale concepției materialismului dialectic și istoric, de la Programul partidului nostru, care, fără să neglijeze însemnătatea personalităților progresiste în viața națiunilor, subliniază cu putere rolul hotărîtor al maselor populare în făurirea istoriei, în dezvoltarea ascendentă a societății omenești". Această concepție privind misiunea istoricilor și a funcției sociale fundamentale a istoriei, împletind structural sarcinile patriotice și cele internaționaliste, urmărește să redea istoria patriei așa cum a fost, în corelație nemijlocită cu istoria universală.

Este prima îndatorire a istoricilor, a tuturor istoricilor noștri, ca pe criteriul acestei orientări științifice, sub astfel de imbolduri să desfășoare o muncă asiduă de cercetare a trecutului poporului român și al clasei noastre muncitoare. Este un efort menit să ajute la o mai precisă evaluare a moștenirii înaintașilor, la o mai profundă cunoaștere a locului și rolului românilor în lume, la dezvăluirea multiplelor legături ale țării noastre cu celelalte țări din Europa și de pe alte continente, care să lumineze, totodată, perspectivele de viitor ale națiunii noastre socialiste.

Străbătînd în acești ani întregul cuprins al țării, consultîndu-se necontenit cu oamenii muncii, secretarul general al partidului a poposit deseori în locuri încărcate de seva grea a trecutului glorios, a evocat momente dintre cele mai importante ale istoriei noastre. Și toate aceste întîlniri s-au transformat în vibrante și însuflețitoare legăminte între trecut — prezent — viitor.

Din aceste bogate și emoționante evocări făcute cu prilejul vizitelor în multe locuri cu profunde semnificații pentru trecutul de luptă al poporului nostru, am ales cîteva pagini grăitoare nu numai pentru gîndul înălțător către momente de glorie din trecutul patriei, ci și pentru gîndul de înălțare a țării spre culmi de civilizație, prezent în fapta istorică a președintelui Nicolae Ceaușescu: „Numai împreună cu întregul popor vom asigura victoria societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului pe pămîntul României".

Cristian POPIȘTEANU,
Gheorghe ZAHARIA

MAGAZIN ISTORIC • ANUL IX-IULIE 75

NICOLAE CEAUȘESCU:

UNITATEA DINTRE TRECUT, PREZENT ȘI VIITOR

■ *Ne aflăm într-o regiune, într-un oraș cu vechi tradiții de luptă pentru progres, pentru democrație, care au adus în decursul veacurilor contribuții de seamă în lupta pentru formarea națiunii române, a statului național, a limbii, a culturii românești. S-a vorbit și ieri și azi despre acest trecut minunat. Într-adevăr, dacă luăm numai secolul al XIX-lea, perioada care începe cu înființarea Academiei Mihăilene, căpătăm o imagine bogată a forțelor intelectuale pe care le-a dat Moldova, a contribuției ei de seamă la înflorirea științei și culturii românești. Aici au militat pentru cauza progresului și civilizației țării mulți oameni de seamă: Petru Poni, Hurmuzescu, Titu Maiorescu, Conta, Xenopol, Kogălniceanu, Iorga, Parhon, Călinescu și mulți alții; ei au înscris pagini nepieritoare în istoria României, au făcut ca renumele patriei noastre să străbată departe peste hotare, ca știința și cultura românească să-și cîștige un loc de frunte în patrimoniul culturii universale. Aici s-au dezvoltat de timpuriu, odată cu nașterea clasei muncitoare, unele din primele cercuri socialiste și organizații muncitorești.*

■ *Suceava are vechi tradiții de luptă pentru eliberarea socială și națională. Vizitînd această parte a României socialiste, am adus un omagiu lui Ștefan cel Mare, voievod al Moldovei, și am putea spune, al tuturor românilor, care timp de aproape 50 de ani a ținut sus steagul luptei pentru neatîrnare, contribuind ca România să existe și să se înalțe tot mai mîndră spre soare. Atît la cetatea din Suceava, cît și la mănăstirea Putna ni s-a vorbit cu entuziasm de trecutul de luptă al acestei părți a țării noastre. La cetatea de scaun ni s-a vorbit despre distrugerile care au avut loc și despre preocuparea de a păstra și restaura acest monument istoric, pentru a înfățișa oamenilor muncii trecutul minunat de luptă al poporului [...]*

Am ținut să aducem omagiul nostru memoriei marelui poet național Mihail Eminescu, acela care odată cu opera sa literară a făcut să apară pe bolta culturii românești un astru care va străluci în veci de veci, revărsînd lumina și căldura în sufletele oamenilor, al poporului nostru. Aducem, de asemenea, un omagiu lui Ciprian Porumbescu, George Enescu, care au făcut să răsune melodia duioasă a muzicii românești în întreaga țară și pe toate continentele lumii, melodie care arată ce suflet minunat are poporul român. N-am putea să nu reamintim memoria lui Nicolae Iorga, istoric și patriot care prin activitatea sa a adus o contribuție de seamă la cunoașterea trecutului poporului nostru. Suceava, regiune a patriei noastre, Bucovina, a dat mulți oameni de seamă. Cinstind memoria lor, prețuim tot ce a fost bun în trecutul poporului nostru. Fără acest trecut n-ar exista nici prezentul, și n-am putea făuri nici viitorul. Socialismul, comunismul, se bazează pe tot ce omenirea a dat mai bun în toate domeniile de activitate în decursul veacurilor.

■ *În cadrul vizitei noastre [în regiunea Argeș] am ținut să mergem și la monumente care vorbesc de tradiția de luptă a poporului nostru și, totodată, de priceperea și de talentul său în creația artistică și culturală. Am vizitat monumente care datează încă de pe timpul Basarabilor, al lui Mircea, Neagoe, al lui Vlad Țepeș, al acelor voievozi care au pus de fapt bazele statului în Țara Românească. Cinstind memoria lor, noi am ținut să subliniem încă o dată că lupta pe care au dus-o pentru neatîrnarea țării noastre, pentru eliberarea de sub jugul străin a creat condițiile ca mai tîrziu să se poată înfăptui statul național unitar român, să se formeze națiunea română, să putem astăzi construi socialismul în România.*

Am vizitat locuri unde revoluționarii din 1848 s-au adunat și au elaborat măsurile și

MAGAZIN ISTORIC ANUL IX-IULIE 75

ideile care au călăuzit lupta de înfăptuire a aspirațiilor naționale și sociale din vremea aceea în țările românești. Am fost la locul unde a stat un timp Tudor Vladimirescu, la Goleşti, unde s-au întîlnit mai tîrziu revoluționarii din Țara Românească, printre care și Bălcescu, am asistat la evocarea unuia dintre momentele importante ale pregătirii revoluției în Țara Românească — mă refer la tabăra de la Rîureni, unde acum 118 ani Magheru își instruia formațiunile de luptă populare. Și, în încheiere, am vizitat casa unde a trăit o parte din viața sa scurtă, în cadrul familiei, Nicolae Bălcescu [...]

Oare cum ar fi posibil ca un partid care își propune să conducă poporul pe calea făuririi unei orînduiri mai drepte, a orînduirii socialiste, să nu cunoască trecutul de luptă? Îmi închipui că un asemenea partid ar fi sărac, ar fi lipsit de vlagă și fără nici o îndoială că nu s-ar putea bucura nici de sprijinul, nici de încrederea poporului. Or, tocmai pentru că partidul nostru continuă cele mai bune tradiții de luptă ale poporului, trage învățăminte din experiența trecutului și depune eforturi pentru a asigura mersul înainte spre o viață mai bună a poporului, pentru construirea orînduirii socialiste, el se bucură de stima și de încrederea nelimitată a întregului nostru popor.

Oare cum s-ar simți un popor care nu și-ar cunoaşte trecutul, nu și-ar cunoaşte istoria, nu ar prețui și nu ar cinsti această istorie? Nu ar fi ca un copil care nu-și cunoaşte părinții și se simte străin în lume? Fără nici o îndoială că aşa ar fi, tovarăși. Iată de ce noi avem datoria să cunoaştem, să studiem trecutul de luptă al poporului nostru. Avem un trecut cu care ne putem mîndri. În condiții grele, poporul nostru și-a păstrat ființa națională. În această parte a lumii el a fost un factor de progres și civilizație, și-a adus contribuția la mersul înainte, pe calea unei vieți mai bune. Iată de ce noi, comuniștii, cinstind pe cei care în trecut și-au dat viața pentru fericirea poporului, tragem din lupta lor învățăminte pentru prezentul pe care-l făurim și, totodată, pentru a pune bazele viitorului, educăm tineretul în spiritul dragostei și respectului față de lupta și munca înaintaşilor. Numai aşa tineretul nostru va învăța să ducă mai departe ceea ce au făurit înaintaşii, ceea ce făureşte generația de astăzi, să păstreze ca lumina ochilor și să întărească independența și suveranitatea patriei noastre.

■ *Oltenia este bogată și în asemenea monumente, oltenii au într-adevăr tradiții glorioase de luptă — ca, în general, toți românii, pentru că, în fond, Oltenia, Muntenia, Ardealul și Moldova au constituit întotdeauna o unitate și, deşi despărțite vremelnic, au luptat împreună, s-au ajutat între ele. Numai aşa au putut învinge greutățile de-a lungul secolelor, ajungînd la formarea statului național unitar de astăzi. De aici, din aceste meleaguri ale României, s-au ridicat viteji de seamă, s-ar putea spune legendari, care nu au precupețit nimic, nici viața, pentru a asigura mersul înainte al poporului nostru, ca Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu. Deşi nu era din Oltenia, Mircea cel Bătrîn tot pe aceste meleaguri a trăit multe din momentele grele ca și din cele de bucurie. Din Oltenia s-au ridicat oameni de seamă în domeniul artei, literaturii. Am vizitat astăzi Tîrgu-Jiul unde am văzut unele din lucrările lui Brâncuși care, marcînd o etapă importantă în dezvoltarea artei, reprezintă mari valori ale culturii noastre și ale culturii universale. S-au ridicat din Oltenia oameni de talia lui Titulescu, care a militat neobosit pentru independența și suveranitatea României. Nu există domeniu de activitate în care Oltenia să nu fi fost prezentă de-a lungul veacurilor și să nu-și fi adus aportul la dezvoltarea poporului nostru la formarea națiunii române, a culturii și artei naționale. Aceste monumente de artă și mărturii ale tradițiilor luptei naționale și sociale sînt o neprețuită comoară pentru întregul nostru popor și am considerat că venind în Oltenia nu putem să nu le vizităm, nu putem să nu aducem omagiul nostru acelora cărora le datorăm faptul că poporul nostru a reuşit să învingă greutățile întîmpinate de-a lungul secolelor și să-și păstreze ființa națională, să poată astăzi construi socialismul [...]*

Există în Oltenia locuri legate de momente importante ale luptei revoluționare a clasei muncitoare, a Partidului Comunist Român, care, de asemenea, trebuie mai bine puse în valoare, urmărindu-se ca ele să constituie, împreună cu celelalte, un tot unic, pentru că de fapt nu se poate despărți lupta comuniștilor, a mișcării revoluționare muncitoreşti, de lupta din trecut a poporului nostru; numai considerîndu-le ca un tot unic înțelegem mai bine de ce partidul nostru a reuşit să devină cu adevărat exponentul năzuințelor naționale ale poporului, să se bucure de încrederea, respectul și sprijinul nelimitat ale întregului nostru popor.

■ *Regiunea dv., îndeosebi oraşele Galați și Brăila, are un bogat trecut de activitate în cadrul mișcării muncitoreşti. Nu odată oamenii muncii din aceste oraşe au dus lupte hotărîte împotriva exploatării, pentru drepturi politice, pentru o viață mai bună. În aproape toate marile acțiuni ale proletariatului din țara noastră a fost prezentă muncitorimea din Galați și Brăila. Partidul nostru a avut întotdeauna, în regiunea dumneavoastră, o puternică organizație care, în condițiile ilegalității, a desfășurat o activitate intensă și și-a adus contribuția la înfăptuirea actului istoric de la 23 August, la cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare și trecerea la construirea societății socialiste în țara noastră.*

■ *Am trecut pe la Sarmizegetusa, am călătorit pe drumurile Hațegului — „țara" amintită încă din veacul al XIII-lea ca loc al cnezilor români, unde au domnit întemeietorii Țării Românești, voievozii Litovoi și urmaşii lor Basarabi; am vizitat oraşul Alba Iulia — locul*

unde în 1600 Mihai Viteazul a fost proclamat „domn al Țării Românești, al Transilvaniei și a toată țara Moldovei", realizînd astfel, cea dintîi unire politică a întregii țări, reconstituind cadrul politic unitar al poporului român corespunzător unității sale reale. Am călătorit în frumoasa țară a moților, în locurile de unde s-au ridicat la luptă eroi ca Horia, Cloșca, Crișan sau ca Avram Iancu, care scria atît de frumos în testamentul ce l-a lăsat posterității: „Unicul dor al vieții mele este să-mi văd nația fericită" [...]

Partidul comunist, partidul de avangardă al clasei muncitoare a dezvoltat în noile condiții ale luptei revoluționare toate tradițiile progresiste, scumpe întregului nostru popor, le-a sporit continuu strălucirea. Vizitînd ieri Lupenii, am adus un omagiu eroicilor mineri care în 1929 s-au ridicat cu hotărîre împotriva exploatării, înscriind cu sîngele lor o măreață pagină în istoria eroicelor lupte muncitorești revoluționare din România. [...] În cursul vizitei la Gorunul lui Horia s-a evocat unul din momentele importante ale acestei lupte, acela al constituirii în 1935 a Frontului Popular Antifascist, care a reunit forțele democratice în frunte cu partidul comunist.

Ne-am întîlnit, de asemenea, pe parcursul vizitei cu locuri legate de numele unor personalități de seamă din istoria științei și tehnicii românești, oameni ale căror fapte și strădanii au constituit o strălucită afirmare a geniului creator al poporului nostru. Dintre acestea, un loc de cinste l-a ocupat Aurel Vlaicu, de numele căruia se leagă începuturile tehnicii aeronauticii românești. Datorită strădaniilor lui Vlaicu și altor pionieri ai aviației, România se numără printre primele țări din lume care au posedat un avion original, inventat, construit și pilotat de unul din fiii săi.

■ *Vizitînd regiunea Ploiești ne-am oprit cu adîncă emoție la Tîrgoviște — străvechea cetate de scaun a Țării Românești — care timp de aproape trei veacuri a jucat un rol deosebit de important în existența poporului nostru. De numele acestei localități este legată viața și lupta unora dintre cele mai glorioase figuri de conducători ai poporului nostru din trecut — printre care voievozii Mircea cel Bătrîn, Vlad Țepeș, Mihai Viteazul, Neagoe Basarab și Matei Basarab — care au pus mai presus de orice libertatea și neatîrnarea patriei. Luptînd cu vitejie împotriva cotropitorilor, ei au făcut posibile succesele de mai tîrziu în înfăptuirea statului național român, au pregătit condițiile pentru dezvoltarea națiunii române, ne-au permis nouă să trecem la construirea socialismului [...] La Tîrgoviște au apărut cele dintîi tipărituri românești care au marcat un moment esențial în dezvoltarea limbii și culturii poporului român. Din această regiune s-au ridicat, sau aici și-au desfășurat o bună parte din activitatea lor, numeroase personalități proeminente ale țării noastre, savanți de renume mondial ca Teodor Diamant, Nicolae Iorga, Traian Săvulescu, mari scriitori și poeți ca I.L. Caragiale, Eliade Rădulescu, Cîrlova, Gr. Alexandrescu, Hașdeu, poeții Văcărești, Basarabescu, Brătescu-Voinești; pictori celebri ca Nicolae Grigorescu, Petrașcu, Ștefan Popescu, Iser; actori de seamă ca Bulandra, Manolescu, Maximilian și mulți alții. Din rîndul poporului s-au ridicat în lupta grea pentru neatîrnare, oameni înaintați care și-au consacrat viața propășirii culturii, științei și artei românești, formării limbii naționale — indispensabile pentru orice națiune care vrea să trăiască independentă.*

■ *Fie ca memoria celor ce au căzut la Mărăști, Mărășești și Oituz, oprind cu pieptul lor armatele imperialismului german, să trăiască veșnic în conștiința poporului, îmbărbătîndu-l întotdeauna în lupta pentru binele și prosperitatea Republicii Socialiste România.*

■ *Pentru totdeauna au rămas înscrise în istoria patriei luptele minerilor Văii Jiului din anul 1918, cînd au preluat la Petroșeni controlul puterii cu ajutorul gărzilor înarmate, trecînd la înfăptuirea unor prefaceri revoluționare. Prin obiectivele pe care și le propunea, Consiliul muncitoresc, creat atunci, dădea glas năzuinței minerilor și maselor populare din această parte a țării spre desăvîrșirea unității naționale a României în cadrul unei republici democratice. Minerii din Valea Jiului au contribuit la înfăptuirea statului național român unitar.*

Partidul Comunist Român a avut în permanență în Valea Jiului organizații puternice, care au adus o contribuție deosebită în lupta revoluționară pentru smulgerea puterii din mîinile claselor exploatatoare, pentru cucerirea dreptului poporului român de a hotărî singur asupra destinelor sale.

Eroicele lupte ale minerilor din Lupeni din august 1929 — reprimate sîngeros de regimul burghezo-moșieresc — au constituit o viguroasă afirmare a combativității revoluționare a întregii noastre clase muncitoare, care, sub conducerea partidului comunist, s-a dovedit a fi cea mai devotată apărătoare a intereselor poporului, cea mai consecventă forță de progres a țării.

■ *Ne aflăm în comuna unde în 1907 țăranii, apăsați de jugul moșieresc, s-au răsculat pentru dreptul de a fi stăpîni pe pămîntul pe care-l munceau, pentru dreptul la o viață liberă, independentă, fără stăpîni și asupritori.*

Flacăra răscoalei aprinsă în februarie 1907 la Flămînzi a cuprins întreaga țară românească. Toate satele, întreaga țărănime s-au ridicat la luptă împotriva feudalismului, împotriva moșierimii, a regimului burghezo-moșieresc, cu hotărîrea de a scutura jugul asupritorilor. Această luptă, e adevărat, s-a soldat cu peste 11 000 de victime — țărani, răpuși de gloanțele burgheziei și moșierimii [...]

Iată de ce, participînd la acest miting al țărănimii din Botoșani, din comuna Flămînzi, ne reamintim cu evlavie de cei care au aprins flacăra răscoalei din 1907, aducem omagiul nostru tuturor acelora care, de-a lungul secolelor,

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 ANUL IX-IULIE 75

au udat pămîntul românesc cu sîngele lor şi prin munca şi lupta lor au făurit România de astăzi.

■ *După cum ştiţi, acum trei ani am aniversat aici împlinirea a 100 de ani de la înfiinţarea primei organizaţii muncitoreşti din Reşiţa, care a avut legături cu Internaţionala I. Istoria Reşiţei este deci strîns legată de istoria dezvoltării mişcării revoluţionare din România şi, ulterior, de istoria creării şi dezvoltării partidului comunist. Aici, la Reşiţa, a existat o puternică organizaţie a partidului comunist; a existat, de asemenea, după cum ştiţi, aici, o organizaţie a Partidului social-democrat; după unificare, din aceste organizaţii s-a dezvoltat o puternică organizaţie a Partidului Comunist Român, care conduce întreaga activitate de construcţie socialistă din Reşiţa.*

■ *Istoria vorbeşte că încă cu 5 500 de ani în urmă pe aceste meleaguri existau aşezări omeneşti. În epoca statului geto-dac s-a dezvoltat aşezarea Drobeta, care, după cum ştiţi, a dăinuit multă vreme; descoperirile atestă că, practic, în toată perioada de la înfiinţarea sa şi pînă astăzi această aşezare a fost — dacă se poate spune aşa — un sîmbure al dezvoltării poporului român, deoarece timp de aproape 2 000 de ani, în împrejurări grele, locuitorii au înfruntat năvălirile, au făcut faţă greutăţilor, păstrîndu-şi existenţa, contribuind prin aceasta la menţinerea şi afirmarea fiinţei poporului român.*

Vă mîndriţi cu primul pod construit acum aproape 2 000 de ani, aşa cum, pe bună dreptate, astăzi vă mîndriţi cu cea mai mare hidrocentrală de pe Dunăre — expresie a geniului creator al poporului român, a forţei societăţii socialiste pe care o edificăm în România [...]

Avînd în vedere că sărbătorim existenţa a 1850 de ani a oraşului, ne-am consfătuit aici, cîţiva membri ai conducerii de partid şi de stat, şi am hotărît să dăm municipiului dumneavoastră denumirea de municipiul Drobeta-Turnu Severin. Înmănunchind aceste două denumiri ale municipiului într-una singură, dorim să subliniem şi mai mult unitatea dintre trecut, prezent şi viitor, faptul că poporul român există de veacuri şi va dăinui peste veacuri pe aceste meleaguri, edificînd cea mai înaltă societate din lume — comunismul! [...]

Aici, la Turnu Severin, în anii 1918-1920 au avut loc puternice lupte revoluţionare. Reprezentanţi ai organizaţiei revoluţionare de aici au luat parte la constituirea Partidului Comunist Român în 1921 [...]

Întotdeauna, în anii ilegalităţii, am avut la Turnu Severin o puternică organizaţie revoluţionară; aş menţiona numai faptul că în alegerile din 1936 mehedinţenii au provocat înfrîngerea forţelor reacţionare, înscriind prima victorie a forţelor unite democratice din România. În timpul războiului, la 23 August 1944, mehedinţenii au răspuns cu însufleţire apelului Partidului Comunist Român, aducînd o contribuţie de seamă la realizarea cu succes a insurecţiei naţionale antifasciste, la transformarea democratică, revoluţionară a României şi apoi la toate acţiunile care au urmat în opera de construcţie socialistă.

■ *Istoria acestei localităţi se pierde în timpuri străvechi. Încă de pe vremea statului dac al lui Burebista, pe teritoriul de astăzi al municipiului exista o localitate înfloritoare. Izvoarele istorice vorbesc, de asemenea, de existenţa pe aceste meleaguri a unui mare şi puternic voievodat — cel al lui Menumorut. Apoi, alături de populaţia băştinaşă, pe aici s-a aşezat populaţia maghiară. A început astfel convieţuirea milenară a românilor şi maghiarilor, care, muncind şi luptînd împreună, au ridicat tot ceea ce există astăzi pe aceste meleaguri. Ei au avut de înfruntat multe greutăţi, au trebuit să ducă multe bătălii împotriva asupritorilor [...].*

Încă în 1380, iobagii români şi maghiari s-au ridicat împreună împotriva feudalilor. În războiul ţăranilor condus de Doja, românii şi maghiarii au luptat, de asemenea, laolaltă. Aici a poposit în anul 1601 Mihai Viteazul cu oastea lui. Mişcările revoluţionare din 1703-1711, conduse de Francisc Rakóczi II, au reunit sub stindardul pe care era scris „Pentru patrie, pentru libertate" populaţia română şi maghiară.

Răscoala lui Horia, Cloşca şi Crişan a avut un puternic răsunet şi pe meleagurile sătmărene. Revoluţia din 1848 a marcat, de asemenea, momente importante de colaborare între români şi unguri în lupta împotriva asupritorilor. Este cunoscută, totodată, activitatea desfăşurată de Vasile Lucaciu pe aceste meleaguri, precum şi participarea sătmărenilor la realizarea statului naţional român în 1918. Este, de asemenea, vie în mintea noastră tradiţia revoluţionară a clasei muncitoare din municipiul dumneavoastră, participarea sătmărenilor la greva generală din 1920, precum şi la luptele desfăşurate în perioada dintre cele două războaie mondiale împotriva jugului asupririi burghezo-moşiereşti. Este cunoscută, totodată, participarea activă a sătmărenilor la lupta împotriva fascismului, pentru eliberarea patriei. Putem spune acum, la această sărbătoare, că istoria milenară a municipiului Satu Mare este strîns legată de convieţuirea frăţească, de munca şi lupta comună a românilor şi maghiarilor. Viaţa i-a învăţat că trebuie să conlucreze întotdeauna strîns uniţi, să se opună întotdeauna asupririi, politicii de învrăjbire naţională, să facă totul pentru a întări solidaritatea şi frăţia de muncă şi luptă, constituind un tot unic în eforturile pentru edificarea socialismului şi comunismului în patria noastră comună!

Nicolae Ceauşescu, România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate, *vol. 1: pp. 426-427, 434-435, 461-463, 472-474; vol. 2: pp. 16-17, 55-57, 305-307, 466; vol. 3: pp. 339, 597-599; vol. 6: p. 450; vol. 7: pp. 301-303, 720-721.*

MUZEUL JUDEŢEAN DE ISTORIE ŞI ARTĂ SATU MARE NR. 100 ANUL IX-IULIE 75

GRUPURILE SOCIALISTE ROMÂNE DE LA PARIS LA ÎNCEPUT DE SECOL

FLORIAN TĂNĂSESCU, MARIAN ŞTEFAN

După unele aprecieri, în 1910, numărul studenţilor români aflaţi în capitala Franţei se ridica la aproape 250. O întreagă pleiadă de savanţi şi cărturari români s-a format acolo, sub înrîurirea ideilor socialiste, pe care le-au cunoscut şi îmbrăţişat în anii studenţiei: dr. Emil Racoviţă, dr. I. Cantacuzino, dr. Dimitrie Voinov, Dionisie Many, C.D. Anghel, dr. G. Irimescu, prof. P. Anghel, George Diamandy, Ion Eustaţiu, prof. Paul Bujor, Iancu Procopiu şi alţii. Ei au întemeiat organizaţii militante—cum au fost Cercul studenţilor socialişti români de la Paris şi Cercul de studii socialist — au editat publicaţii, ca Dacia viitoare, **printre ai cărei colaboratori s-au numărat Friedrich Engels, Paul Lafargue, Gabriel Deville, Georges Sorel, C. Dobrogeanu-Gherea, Ionescu Raicu-Rion, dr. Ştefan Stîncă şi alţii.**

După modelul cluburilor din ţară

Studenţilor — care constituiau majoritatea covîrşitoare a grupului socialist român de la Paris — li s-au alăturat, treptat, şi numeroşi muncitori. Unii dintre aceştia se aflau acolo pentru a se perfecţiona într-o meserie, alţii în căutare de lucru. Unii dintre ei s-au stabilit definitiv la Paris.

Pînă în 1907, numărul celor poposiţi pe pămîntul Franţei a fost relativ scăzut, dar după acest an a cunoscut o creştere însemnată. Măsurile represive ale autorităţilor româneşti împotriva ţăranilor răsculaţi au lovit şi organizaţiile muncitoreşti, îndeosebi sindicatele. Prevalîndu-se de Legea străinilor din aprilie 1881 şi eludînd articolul 11 al Constituţiei, care garanta protecţia tuturor persoanelor aflătoare în România, guvernul a expulzat un mare număr de socialişti din rîndul supuşilor străini naturalizaţi, învinuiţi de a fi instigatori ai răscoalei. Totodată, spre a evita măsurile represive ale autorităţilor, alţi numeroşi socialişti români au luat calea străinătăţii. Printre cei care, din diferite motive, au fost nevoiţi să părăsească ţara amintim pe: dr. Cristian Racovski, muncitorul cizmar Vasile Anagnoste, membru în comitetul Sindicatului cizmarilor din Bucureşti şi casierul Comisiei Generale a Sindicatelor din România, publicistul Barbu Lăzăreanu, lucrătorul cizmar Radu Florescu, fraţii Gustav şi Iosif Hoppe, Iosif Ciser, ziaristul Leonard Paucherov, Teodor Mareş şi Toma Helcu — muncitori din Brăila — fraţii tipografi Ghebhardt, muncitorii Gheorghe Munteanu, Nae Litea, S. Caţian, A. Matiaş, toţi din Galaţi, Constantin Covaci — membru al Sindicatului metalurgist din Galaţi — tipograful Leon Rintzler din Bucureşti, brutarul Alexe Varnali din Giurgiu, Grigore Ciucurescu, Alexandru Damian şi mulţi alţii care au plecat la Paris, Berlin, Viena şi în alte oraşe europene sau au traversat oceanul, ajungînd în Statele Unite ale Americii. Lor li s-au alăturat, în anii următori, Toma Dragu, Barbu Eftimiu, Ion Sion, Ottoi Călin, Mihail Macavei, Alexandru Nicolau, Constantin Popovici, David Fabian, Constantin Mănescu şi alţii.

Prezenţa unui număr mare de socialişti români în capitala Franţei a reactualizat ideea constituirii unei organizaţii, care să le creeze condiţii pentru continuarea activităţii lor politice. Ideea era vehiculată încă din lunile mai-iunie 1907, dar realizarea ei practică a fost posibilă ceva mai tîrziu. Deşi există numeroase documente privind activitatea acestei organizaţii, pînă acum istoriografia noastră i-a acordat mai puţină atenţie.

Denumit Grupul muncitorilor socialişti români de la Paris, dar cunoscut mai mult în literatura socialistă cu iniţialele sale — G.M.S.R.P., organizaţia cuprindea şi intelectuali, dar, majoritatea membrilor o formau muncitorii. Sediul său s-a aflat pe Rue Dupetit-Thauars nr. 6 şi mai apoi pe Rue Dupuis nr. 1 (în localul cunoscut sub numele de Maison Messe). Cînd numărul participanţilor la întruniri depăşea capacitatea propriului sediu, întrunirile erau organizate la **Maison Commune** — în sala de şedinţe pusă la dispoziţie de Federaţia socialistă din Departamentul Senei.

Grupul socialiştilor români de la Paris urmărea două obiective: demascarea samavolniciilor comise de guvernele burghezo-moşiereşti împotriva mişcării muncitoreşti şi sprijinirea materială şi morală a organizaţiilor socialiste din România. Organizat după modelul cluburilor socialiste din ţară, avea un comitet de conducere for-

I. Sion

Barbu Lăzăreanu, primul secretar al Grupului muncitorilor socialişti români de la Paris

Radu Florescu, unul dintre cei mai activi membri ai grupului; în anii celui de-al doilea război mondial a participat, alături de alţi români, la mişcarea de rezistenţă antihitleristă din Franţa, fiind vicepreşedinte al Frontului Naţional Român, organizaţie al cărei preşedinte a fost Traian Vuia

mat dintr-un secretar şi cinci membri. Primul secretar a fost desemnat în persoana lui Barbu Lăzăreanu.

În primele luni după constituirea sa, activitatea grupului s-a concretizat într-un ciclu de conferinţe de educaţie socialistă şi cultură generală, care erau expuse săptămînal în faţa unui număr tot mai mare de participanţi.

Prima întrunire publică

Într-un oraş mare nu era deloc uşor să convoci la diferitele acţiuni pe membrii grupului, risipiţi în tot Parisul, uneori în suburbii, ba chiar în localităţile învecinate. Grupul nu dispunea de mijloace financiare pentru a edita un organ propriu de presă şi a apelat la socialiştii francezi, care le-au oferit coloanele cotidianului **L'Humanité.** La sfîrşitul lunii februarie 1908, ziarul a publicat primul apel al grupului, intitulat **Către socialiştii români din Paris,** prin care aceştia erau convocaţi la întrunirea ce urma să aibă loc la 15 martie 1908, cu prilejul împlinirii unui an de la răscoala din 1907. În acelaşi scop, s-au editat şi manifeste răspîndite în cartierele Bastille, République şi Montmartre, unde locuiau numeroase familii de români.

Zeci de muncitori şi intelectuali români s-au prezentat la data respectivă în sala de şedinţe a G.M.S.R.P. După ascultarea cuvîntărilor, s-a adoptat o moţiune de protest împotriva politicii represive a guvernanţilor români.

În ziua de 10 mai 1908, reprezentanţa diplomatică română din Paris a organizat o slujbă religioasă în cinstea lui Carol I. Socialiştii au folosit prilejul pentru a protesta din nou, în faţa opiniei publice internaţionale, împotriva represiunilor din 1907. Cu cîteva săptămîni înainte, G.M.S.R.P. a tipărit o chemare răspîndită în mii de exemplare; **L'Humanité** a publicat un apel al grupului prin care muncitorii români erau invitaţi să participe la întrunirea din 10 mai. În dimineaţa respectivă, protipendada română din Paris se afla la biserica ortodoxă din Rue Jean de Beauvais. După slujbă, ministrul plenipotenţiar, ataşatul militar şi celelalte persoane oficiale au fost întîmpinate la ieşirea din biserică de către Radu Florescu, unul dintre membrii G.M.S.R.P., care — în semn de protest împotriva regimului politic din ţară — le-a înmînat cîte un exemplar din chemarea adresată de grupul muncitorilor români aflaţi în capitala Franţei.

Seara, s-a desfăşurat o întrunire publică în sala **Maison Commune.** La intrare, fusese organizat un stand cu broşuri ale Cercului de editură socialistă din Bucureşti, exemplare din ziarul **România muncitoare** şi din revista **Viitorul social.** Sala fusese pavoazată cu afişe ale Cercului „România muncitoare", portrete ale lui Marx, Engels şi ale altor teoreticieni şi fruntaşi ai mişcării muncitoreşti internaţionale.

Barbu Lăzăreanu a deschis întrunirea, după care muncitorul Radu Florescu a ţinut o cuvîntare mai amplă, arătînd că atît întrunirea precedentă, cît şi cea de faţă aveau profunde semnificaţii politice. Convocată intenţionat în ziua de 10 mai, ea urmărea să atragă atenţia opiniei publice europene asupra politicii de clasă promovată de burghezia şi moşierimea română care au dezlănţuit o furibundă prigoană împotriva mişcării muncitoreşti.

Întrunirea s-a încheiat seara tîrziu. Textele cuvîntărilor au fost publicate, la scurt timp, de către Cercul de editură socialistă din Bucureşti într-o broşură cu titlul **Represiune şi prigoniri.** În introducerea acesteia, semnată de M. Gh. Bujor, se spunea: „Paginile ce urmează, cu accentele lor mişcătoare, cu mustrările biciuitoare [...] sînt un moment preţios din această

viață de surghiun, de gîndire, de durere și de frămîntare a alungaților și expatriaților noștri [...] Departe de țara lor, acești proscriși ai guvernanților noștri caută să lupte acolo, așa cum le îngăduie împrejurările, pentru mișcarea din care fac parte, pentru mișcarea sindicală și socialistă din țară [...] Ei își fac datoria răsunînd ca un ecou la toate protestările noastre, vestind lumii greutățile prin care trecem. Și cu inima însîngerată de durere, dar cu cea mai bărbătească energie, ei biciuiesc corupția, reacționarismul..."

Forța de convingere a adevărului

Sfîrșitul anului 1908 și o bună parte din cel următor au fost consacrate unor manifestări legate de campania pentru introducerea votului universal în România. La 9 decembrie 1908, s-a ținut o ședință în finalul căreia s-a adoptat următorul document:

„Grupul socialiștilor români din Paris recunoaște:

a) că introducerea votului universal, egal, direct și secret trebuie să formeze un postulat de primă importanță pentru clasa muncitoare din România;

b) că pentru realizarea acestei reforme, clasa muncitoare nu are a se baza pe nici una din păturile conducătoare din România, că ea singură va trebui să lupte pentru cucerirea ei, pregătindu-se și reorganizîndu-se puternic".

Acțiunea a fost continuată cu un ciclu de conferințe și întruniri, tot în problema sufragiului universal.

La 1 Mai 1909, în localul G.M.S.R.P. s-a ținut o întrunire la care a luat cuvîntul și dr. Cristian Racovski. El a vorbit despre însemnătatea și semnificația zilei de 1 Mai, despre votul universal și sensurile profunde ale manifestărilor internaționaliste ale proletariatului. Activitatea lui Racovski — pe atunci membru al G.M.S.R.P. — s-a desfășurat și în alte direcții. El a publicat numeroase articole în reviste și ziare de largă circulație europeană, cum erau **Combat social** — organul Federației socialiștilor din sudul Franței — **Courrier Européen, Le Socialisme, Les Documents du progrès, Revue de la paix, Arbeiter Zeitung** și a editat lucrarea **Les persécutions politiques en Roumanie,** apărută în cursul anului 1909. Aflat în permanentă legătură cu mișcarea muncitorească din țară, el a fost delegat, împreună cu Alecu Constantinescu, să reprezinte mișcarea sindicală din România la Conferința internațională sindicală de la Paris (26-29 august 1909). Cu acest prilej, Racovski a făcut cunoscut celor prezenți stadiul în care se găsea mișcarea noastră și, la propunerea sa, Conferința a votat o moțiune de protest împotriva prigonirilor din România.

„Cazul Racovski", apărut în legătură cu expulzarea lui de către autorități, a reținut atenția opiniei publice interne și străine timp de aproape cinci ani (din 1907 pînă în 1911). Manifestările organizate în scopul susținerii sale semnificau solidaritatea cu toți cei ce aveau de suferit de pe urma măsurilor arbitrare ale guvernanților români. La 31 octombrie 1909, G.M.S.R.P. a organizat o întrunire de protest împotriva intenției guvernului român de a retrage cetățenia lui Cristian Racovski. La această acțiune au participat cîțiva lideri ai Partidului Socialist Francez, care au rostit cuvîntări, numeroși muncitori francezi și unii membri ai Cercului socialist slav de la Paris. Întrunirea a adoptat o moțiune de protest împotriva acțiunii guvernului român.

Prezența lui Racovski la ședințele și manifestațiile organizate de G.M.S.R.P. a stîrnit interes în rîndurile studenților români din Paris. Mulți dintre ei, induși în eroare de presa guvernamentală din România, veneau cu intenția vădită de a provoca pe participanții la adunări. În 1912, Grigore Filipescu, fiul lui Nicolae Filipescu, student pe atunci, reamintindu-și de anii trăiți în capitala Franței, scria: „Studenții naționaliști veniseră [la una din întrunirile G.M.S.R.P. — **n.a.**] în număr covîrșitor. Știind că doctrina naționalistă nu rezistă unei discuțiuni obiective, ei se concentraseră în număr mare cu gîndul de a face scandal". După discursul lui Racovski asupra stării mizerabile a țăranului român și asupra concepției socialiste privind rezolvarea problemei agrare studenții au rămas descumpăniți. „Atîta adevăr era în ceea ce spunea Racovski, că naționaliștii cari veniseră cu gîndul de a batjocori pe omul acesta, se rușinară și sfîrșiră prin a face ovații, care nu mai conteneau, oratorului socialist. Atunci am înțeles că credința pe care o propovăduiește d-rul Racovski **nu poate să nu învingă**".

„Credincios țelului ce și-a propus"

Socialiștii români din Paris au urmărit cu atenție evenimentele din țară și au încercat, în măsura posibilităților, să participe direct la desfășurarea lor. În ianuarie 1910, la București s-au deschis lucrările Congresului de reconstituire a partidului politic al clasei muncitoare. Printre delegați se afla și Nina Arbore[1], ca reprezentantă a G.M.S.R.P.

Inimosul grup a organizat noi acțiuni, bucurîndu-se de participarea și sprijinul tot mai eficient al conducerii Partidului Socialist Francez. Dealtfel, Comitetul Executiv al P.S.F. și Confederația Generală a Muncii din Franța au făcut publică hotărîrea de a lua sub protecția lor Grupul socialiștilor români de la Paris. În acest spirit, la mitingul de protest împotriva „Legii scelerate" din 1909[2], desfășurat la 2 februarie 1910, au participat reprezentanți de frunte ai mișcării sindicale și ai P.S.F. (J. Longuet, H. Lagardelle și L. Jouhaux).

G.M.S.R.P. a găsit numeroase mijloace de sprijinire a mișcării muncitorești din țară: trimiterea unor sume de bani strînși de românii din Paris (printre cei care subscriau se număra și savantul Emil Racoviță), difuzarea broșurilor Cercului de editură socialistă din București și a publicațiilor **România muncitoare** și **Viitorul social,** trimiterea de ziare și lucrări socialiste străine în țară,

---

1 Vezi **Magazin istoric,** nr. 7/1971.

2 Este vorba de legea adoptată de Adunarea deputaților din România la 30 decembrie și a doua zi de Senat, prin care se interzicea dreptul de asociere și de grevă a tuturor salariaților statului, județelor și comunelor, precum și existența contractului colectiv de muncă.

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 ANUL IX-IULIE 75

informarea operativă, prin intermediul scrisorilor și articolelor, privind situația mișcării muncitorești din această parte a Europei ș.a.m.d. Unii dintre membrii grupului (Toma Dragu, Alexandru Nicolau) au tipărit lucrări în care se analiza evoluția vieții social-politice din România anilor premergători primului război mondial.

Ziarele și revistele muncitorești din țară, în coloanele cărora se întîlneau frecvent corespondențe sau articole semnate de membri ai grupului, aveau cuvinte de apreciere la adresa G.M.S.R.P. „După o neîntreruptă și rodnică activitate de peste patru ani și după ce a biruit toate dificultățile care i-au pus uneori în primejdie existența, Grupul muncitorilor socialiști români din Paris, credincios țelului ce și-a propus de la întemeierea lui, dă astăzi o mai largă desfășurare programului său de propagandă, de cultură științifică și de educație socialistă" (**România muncitoare,** din 5 ianuarie 1912).

Socialiștii români din Paris s-au declarat cu hotărîre împotriva pregătirilor de război în care se aflau angrenate marile puteri imperialiste. La 9 octombrie 1913, au organizat o întrunire antirăzboinică, care a fost și ultima manifestație publică a grupului înainte de declanșarea primului război mondial. Precipitarea evenimentelor internaționale a determinat încetarea temporară a activității organizației socialiste a muncitorilor români de la Paris.

Vremuri noi

Emigrația română din Franța a jucat un rol important în susținerea în fața străinătății a legitimității aspirației poporului român la desăvîrșirea unității statale. În primăvara anului 1919, noile eforturi în direcția reorganizării activității socialiștilor români aflați în capitala Franței s-au concretizat prin înființarea unei noi organizații — Grupul socialiștilor români de la Paris (Groupe des socialistes roumains à Paris). El cuprindea două categorii de membri: cei stabiliți definitiv în Franța și încadrați în organizații ale Partidului Socialist Francez și cei care se aflau, temporar, din diverse motive la Paris și care erau membri ai Partidului Socialist Român. Aceștia din urmă constituiau majoritatea și, din acest motiv, organizația era socotită o secțiune a Partidului Socialist Român. Spre deosebire de vechiul grup, noua organizație era mai bine închegată. Membrii săi au primit carnete, plăteau o taxă de înscriere și cotizau lunar; ei își desfășurau activitatea pe baza unui statut, inspirat după cele ale organizațiilor socialiste din patrie.

Membrii grupului au colaborat intens cu socialiștii din alte țări. Împreună cu grupul socialiștilor italieni au inițiat federarea organizațiilor socialiste străine din Paris și, apoi, a celor din întreaga Franță. Scopul federației, în concepția inițiatorilor ei, consta în strîngerea legăturilor de colaborare între partidele muncitorești din diverse țări, în coordonarea activității socialiștilor străini aflați în Franța. La apelul lansat de români și italieni s-au primit răspunsuri favorabile din partea grupurilor socialiste sîrb (studenți), sîrb (muncitori), rus și spaniol.

Deși restrîns ca număr — în 1919 avea 40 membri — grupul a reușit să aducă servicii importante mișcării muncitorești din țară. David Fabian, Constantin Mănescu, Radu Florescu, H. Sternberg, C. Paraschivescu-Bălăceanu, C.C. Petrescu, Barbu Eftimiu, E. Rădulescu, L. Aron și ceilalți membri ai grupului au menținut strînse legături cu partidul socialist și mișcarea sindicală din țară. Astfel, a fost organizat un schimb între redacția **Socialismului** și cele ale unor publicații periodice franceze, ca și cu cele ale ziarelor **Volksrecht** (Zürich), **Bernertagwacht** (Berna) etc. În același timp, grupul a inițiat traducerea în limba română a numeroase lucrări teoretice, aparținînd unor gînditori socialiști reprezentativi din străinătate. În cursul anilor 1919 și 1920, Cercul de editură socialistă din București și redacțiile ziarelor **Socialismul** și **Lupta socialistă** (Ploiești) au primit și publicat traduceri din numeroase broșuri de propagandă socialistă. În septembrie și iulie 1919, C.C. Petrescu, unul din membrii grupului, a avut interesante convorbiri cu secretarul Partidului Socialist Francez, Ludovic Oscar Frossard, consemnate de acesta din urmă în articolul **Mișcarea socialistă în Franța. Însemnări asupra partidului,** apărut în **Socialismul.** Petrescu a colaborat la publicația **La Revue communiste,** care apărea la Paris — începînd din anul 1920, cu fonduri puse la dispoziție de avocatul român Mihail Cerchez — și care număra printre colaboratorii săi pe V.I. Lenin, Clara Zetkin, C. Racovski, Karl Radek ș.a.

În schimbul de corespondență cu mișcarea din țară, grupul de la Paris s-a pronunțat pentru transformarea Partidului Socialist Român în partid comunist. David Fabian trimitea, în noiembrie 1919, secretarului de atunci al P.S.R., Ilie Moscovici, o lungă epistolă prin care aducea o seamă de argumente în favoarea transformării partidului. Constantin Mănescu expedia, la 23 februarie 1920, prietenului său Alecu Constantinescu o scrisoare, de fapt, un veritabil **credo** revoluționar — în care se declara ferm pentru transformarea partidului: „Voi căuta să scriu ceva pentru **Lupta socialistă;** probabil că tot ce voi scrie va fi pentru a III-a Internațională, altceva nu pot scri, nu pot călca peste convingerile mele..."

Orientarea net revoluționară a grupului de la Paris a dus la transformarea sa în grup comunist, la o dată apropiată de cea a constituirii în țară a Partidului Comunist Român.

Cele cîteva episoade prezentate aici ilustrează legătura organică dintre mișcarea muncitorească din România și grupurile socialiste ale muncitorilor români din străinătate. Mișcarea revoluționară din țară a avut astfel posibilitatea să-și lărgească relațiile sale tradiționale cu mișcarea muncitorească internațională. Așa cum se subliniază în **Programul Partidului Comunist Român,** încă de la începuturile sale, mișcarea muncitorească din România, consecventă principiilor internaționalismului proletar, și-a dezvoltat colaborarea cu celelalte detașamente ale proletariatului, a luat parte activă la dezbaterea celor mai importante probleme ale mișcării muncitorești internaționale.

MUZEUL DE ISTORIE • ANUL IX-IULIE 75 • NR. 100

Istoria însăşi a confirmat justeţea şi necesitatea obiectivă a actului săvîrşit de Mihai Viteazul, prin realizarea ulterioară a idealului său — ideal al tuturor românilor — prin înfăptuirea în epoca modernă a statului naţional român unitar. Iată de ce Mihai Viteazul rămîne o figură luminoasă, progresistă în cartea de aur a poporului român.

NICOLAE CEAUŞESCU

(Din cuvîntarea la grandioasa adunare populară consacrată împlinirii a 375 de ani de la prima unire politică a ţărilor române şi sărbătoririi oraşului bimilenar Alba Iulia)

MIHAI VITEAZUL ŞI ROMÂNII TRANSILVĂNENI

Prof. dr. MIRCEA PĂCURARIU

Pregătind unirea românilor de pe tot pămîntul românesc sub o singură stăpînire[1], Mihai Viteazul a acţionat cu deosebită clarviziune şi înţelepciune. El era conştient că, pentru a realiza unirea celor trei ţări române, trebuia să aibă oameni de încredere, pe care să se poată bizui la timpul potrivit, pentru a însufleţi masele populare; legăturile sale cu românii transilvăneni în perioada anterioară Unirii sînt o dovadă grăitoare în acest sens. În Transilvania, aflată pe atunci sub stăpînire străină, Mitropolia de la Alba Iulia era singura instituţie românească, iar ierarhii şi preoţii ei erau îndrumători şi conducători — adeseori nu numai spirituali — ai poporului român. Atenţia lui Mihai s-a îndreptat, deci, de la început, către slujitorii Bisericii Ortodoxe române din Transilvania. Aceloraşi ţeluri s-a datorat şi faptul că, după Unire, a cerut Dietei să scutească de iobăgie preoţimea românească din Transilvania, care, veacuri de-a rîndul, a suportat, alături de masele de ţărani, toate obligaţiile iobăgeşti.

Prevederile unui tratat de alianţă

În 1595, Mihai Viteazul a trimis la Alba Iulia o solie alcătuită din membri ai înaltului cler şi cîţiva boieri, ca să încheie o alianţă antiotomană cu principele Sigismund Báthory; alături de obiectivele majore ale tratatului încheiat la 20 mai 1595, una din clauzele sale prevedea ca toţi preoţii de mir şi călugării

Viziune de ansamblu a ctitoriei lui Mihai Viteazul la Alba Iulia (reconstituire după planul făcut de arhitectul Giovanni Visconti Morando în 1711 şi după săpăturile arheologice făcute de către Muzeul din Alba Iulia)

[1] Vezi Magazin istoric, nr. 5/1975.

români „să fie lăsați în obiceiul și tradiția din vechime, cu ritul, ceremoniile și libertățile lor". Era o mare biruință a solilor domnului român, căci pînă atunci Biserica ortodoxă românească din Transilvania era „tolerată", lipsită de drepturi, spre deosebire de celelalte patru confesiuni, socotite „recepte" (acceptate de oficialitate): catolică, luterană, calvină și unitariană. În continuare, se prevedea că toate bisericile românești din Transilvania să fie „sub jurisdicția sau ascultarea mitropolitului din Tîrgoviște, după dispoziția dreptului bisericesc și a rînduielilor acelei țări [Țara Românească — **n.n.**] și își vor putea strînge veniturile lor îndătinate și obișnuite".

Prevederile acestea au determinat pe unii istorici să afirme că Biserica română din Transilvania — cu supremul ei for de conducere: Mitropolia din Alba Iulia — a fost pusă sub conducerea sau „jurisdicția" Mitropoliei Ungrovlahiei, cu reședința la Tîrgoviște. Este adevărat că, încă din anul 1401, mitropolitul Ungrovlahiei se intitula „exarh al Plaiurilor și a toată Ungaria" — prin „Plaiuri" înțelegîndu-se Transilvania — calitate pe care și-a menținut-o pînă în anul 1701, cînd Mitropolia din Alba Iulia și-a încetat existența. Dar titlul de exarh trebuie interpretat în sensul de **reprezentant** al Patriarhiei ecumenice (cea mai înaltă autoritate bisericească în Răsăritul ortodox) în aceste regiuni (Plaiuri), unde Patriarhia nu și-a putut exercita direct autoritatea, întrucît, pînă la 1541, ele au aparținut unui regat feudal catolic care n-ar fi admis nici un amestec al unui patriarh ortodox. Nu trebuie să vedem o subordonare sau o „dependență" a Mitropoliei din Transilvania de cea a Ungrovlahiei nici în faptul că titularii celei dintîi erau hirotoniți la Tîrgoviște, iar după 1668 la București.

În Biserica ortodoxă, hirotonia unui arhiereu (episcop sau mitropolit) se face de cel puțin doi alți arhierei. Aceasta înseamnă că un mitropolit transilvănean nou ales, nu putea fi hirotonit la Alba Iulia, de vreme ce în Transilvania mai exista un singur episcop, la Vad, a cărui eparhie și-a încetat existența de la mijlocul secolului XVII. Mitropolia Transilvaniei era autonomă, cu o conducere proprie, cu rînduielile ei specifice, fără să se observe vreun amestec în treburile ei interne din partea mitropoliților Țării Românești. Ajutoarele pe care le-a primit, secole de-a rîndul, de la domnii, mitropoliții și episcopii munteni și moldoveni constituie o expresie a unității spirituale a celor trei țări românești, în ciuda hotarelor nefirești care le despărțeau. În condițiile de viață ale Transilvaniei medievale, acțiunea de apărare a ortodoxiei avea nu numai un aspect religios, ci și unul de neam, căci o înstrăinare de la credința ortodoxă, prin trecerea la catolicism, mai tîrziu la calvinism, aducea cu sine și înstrăinarea ca neam.

Ctitoria de la Alba Iulia

În decembrie 1596, însuși domnul muntean, însoțit de banul Mihalcea, de Radu Buzescu și alți cîțiva dregători, a mers la Alba Iulia, unde a avut o întîlnire cu principele Sigismund Báthory, discutînd problema unei alianțe antiotomane. Nu s-a ajuns la rezultatele dorite de Mihai, dar vizita în capitala de atunci a Transilvaniei a fost de mare folos pentru români. Cu acest prilej, Mihai a obținut îngăduința lui Báthory să ridice în Alba Iulia — dar în afara zidurilor cetății — o biserică-mănăstire pentru Mitropolia ortodoxă a Transilvaniei, precum și o reședință pentru cîrmuitorul ei.

Noul complex al mănăstirii și reședinței din Alba Iulia a fost înălțat lîngă vechea biserică mitropolitană; el avea înfățișarea unei mănăstiri, cu o biserică în centru, cu reședința mitropolitului și chiliile călugărilor, legate între ele printr-un turn-clopotniță, caracteristic așezărilor mănăstirești, prin care se făcea intrarea în incintă. Catedrala și clădirile înconjurătoare au fost ridicate într-un timp relativ scurt, în cursul anului 1597; în același an, a fost îngropat acolo vornicul Danciu din Brîncoveni, tatăl viitorului domn Matei Basarab, trimis într-o solie la Alba Iulia, unde și-a găsit sfîrșitul. Grija înmormîntării și a pomenirii vornicului a avut-o Doamna Stanca, soția lui Mihai, aflată pe atunci în Transilvania. Tot aici a fost îngropat și Aron Tiranul, fostul domn moldovean (1592-1595), mort în vara aceluiași an la Vințul de Jos (jud. Alba).

Cronicarul Gheorghe Brancovici (1645-1711) scria în **Cronica** sa, redactată în limba sîrbă, că trupul lui Mihai Viteazul a fost îngropat, cu îngăduința lui Basta — dar fără să spună unde; putem bănui că pe Cîmpia Turzii, acolo unde a și fost ucis. „Iar după ce a trecut cîtva timp — continuă el — a fost adus și îngropat în Mitropolia din Bălgrad", iar capul i-a fost adus la mănăstirea Dealu. Mai multe mărturii contemporane arată că într-adevăr trupul i-a fost îngropat inițial pe Cîmpia Turzii, iar capul a fost dus de comisul Radu Florescu[1] la Dealu, după cum arată și inscripția pietrei de mormînt pusă de Radu Buzescu și soția sa. Informația lui Gheorghe Brancovici a reținut atenția istoricului Silviu Dragomir, care, într-o comunicare la Academia Română (31 martie 1939), a arătat că este foarte posibil ca trupul marelui erou să fi fost adus în ctitoria sa din Alba Iulia.

În adevăr, mărturia cronicarului Gheorghe Brancovici se putea întemeia pe tradiția locală, pe care a cunoscut-o la Alba Iulia, unde a trăit pe lîngă fratele său, Sava Brancovici, mitropolit al Transilvaniei (1656-1680), deci tocmai în mănăstirea-reședință ctitorită de marele voievod român. În afară de aceasta, afirmația cronicarului nu pare să fie contrazisă de nici un document contemporan. La obiecția ce s-ar putea face că nu avem nici o mărturie documentară sigură în acest sens, se poate răspunde că înmormîntarea

(Continuare în p. 41)

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1969.

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 ANUL IX-IULIE 75

Stindardul cel mare al lui Mihai

DAN CERNOVODEANU

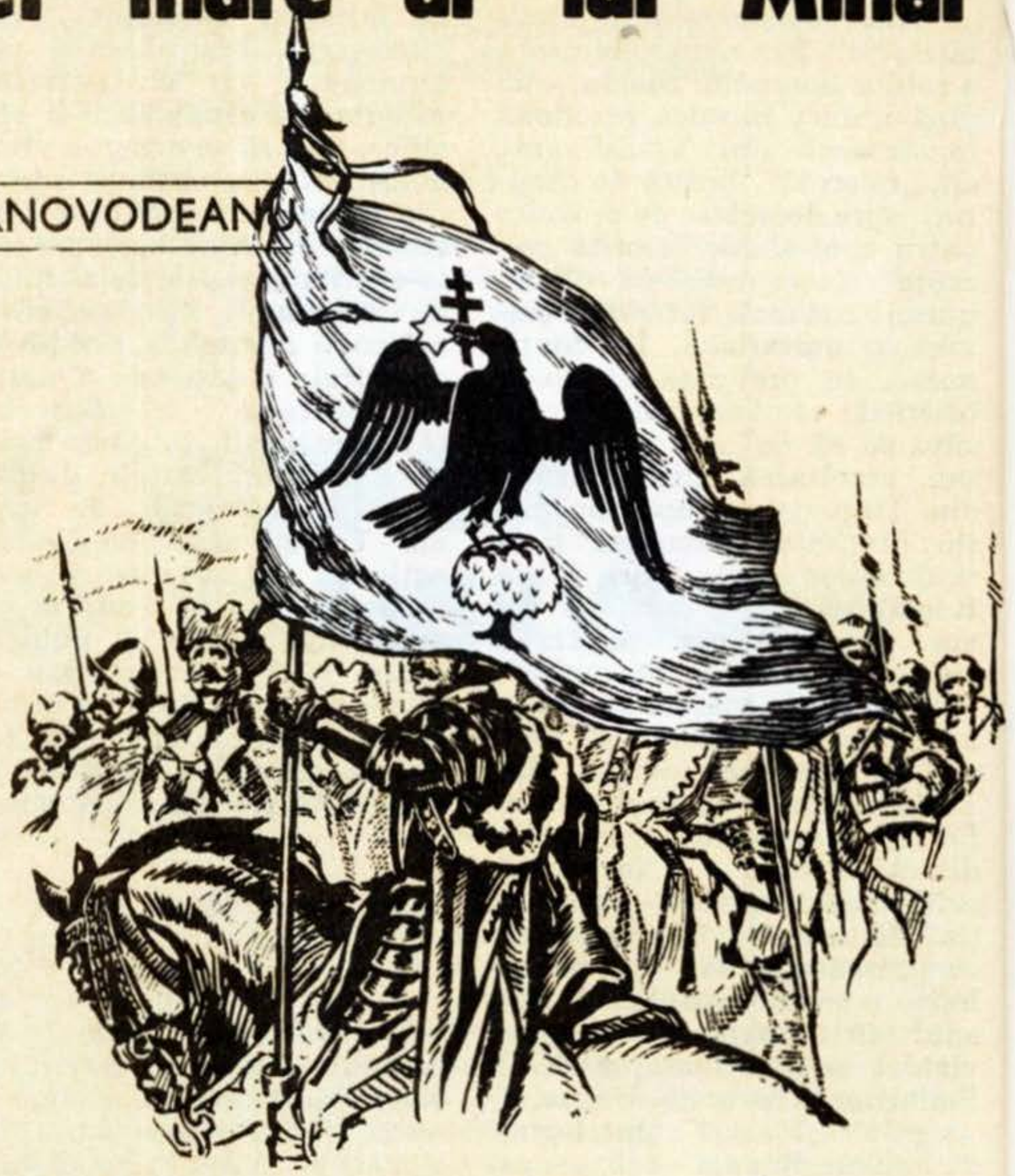

Izvoarele istorice contemporane ne-au păstrat descrierea exactă a marelui stindard al țării, folosit de Mihai Viteazul în timpul domniei sale. Descrierea aceasta se află cuprinsă într-o lucrare a cavalerului italian Ciro Spontoni, secretar al generalului Basta, publicată la Veneția în 1638 sub titlul Historia della Transilvania. *Povestind bătălia de la Mirăslău dintre Mihai și Basta, Spontoni arată că cel dintîi avea un „stindard de damasc alb, pe care era pictat un corb deasupra unui ienupăr verde, purtînd în cioc o cruce dublă roșie". Păstrat cu mare cinste și de Radu Șerban ca steag al țării în vremea domniei sale (1602-1611), acest însemn mai e descris o dată, tot de Spontoni, atunci cînd povestește primirea, la curtea din Tîrgoviște, a contelui Camillo Cavriolo, după însuși raportul acestuia. Cavriolo fusese trimis de Basta, din ordinul împăratului Rudolf II, pentru a aduce lui Radu vodă marele stindard imperial, odată cu confirmarea titlului de principe al Sfîntului Imperiu. La marea ceremonie care a avut loc atunci la Tîrgoviște, a fost văzut și steagul țării, „de damasc alb pe care era pictat un corb cu cruce dublă și stea roșie în cioc, stînd deasupra unui ienupăr verde"[1]. Același stindard alb e menționat — fără să fie și descris — de două avize polone, din 19 și 29 mai 1600, relative la lupta de la Hotin dintre Mihai și Ieremia Movilă.*

Pentru a reda cît mai fidel înfățișarea acestui steag, l-am reconstituit folosind relatările lui Spontoni — pentru aspectul general — și o seamă de mărturii heraldice de epocă, contemporane sau apropiate cronologic de domnia marelui voievod — pentru redarea amănuntelor. Astfel, e de presupus că pasărea heraldică a Țării Românești avea o înfățișare hibridă, între corb și acvilă, cum se constată din pecețile folosite de cancelaria domnească. „Metamorfoza" acvilei valahe în corb, începută în vremea lui Neagoe Basarab, era în plină desfășurare la sfîrșitul sec. XVI, astfel încît pasărea din stemă poseda atunci atribute ale ambelor specii: culoarea neagră uniformă, ciocul și forma capului erau ale unui corb, în timp ce poziția aripilor și a trupului și în special picioarele cu gheare erau ale unei acvile.

Pentru poziția acestei păsări, s-au avut în vedere sigiliile inelare ale lui Mihai, precum și pecețile sale mijlocii, în ceară roșie, aplicate direct sau timbrate. Pe aceste mărturii sigilografice, smalturile (culorile) nu sînt indicate prin hașurile obișnuite[2], dar ele au putut fi restabilite datorită unei vechi lucrări heraldice, din 1632, în care se descriu stemele tuturor cavalerilor Ordinului „Lînii de Aur". Printre aceștia, se număra și principele Transilvaniei Sigismund Báthory, în a cărui stemă a fost cuprinsă și cea a Munteniei, descrisă astfel: „în cîmpul [...] de aur, un corb conturnat, negru, cu capul întors spre dreapta, ținînd în cioc o cruce dublă roșie, cu latura alungită [verticală] așezată în bandă", adică oblic, de la dreapta spre stînga.

Cît privește ienupărul pe care stă acest simbol al Țării Românești, el nu se întîlnește în reprezentările heraldice anterioare ori contemporane domniei lui Mihai. Abia pe niște tipărituri din 1680 și 1682, pasărea valahă e înfățișată stînd pe un arbust cu o coroană deasă de frunziș și cu o tulpină ușor încovoiată: arbustul e așezat pe o stîncă plană, flancată de alte două stînci. Cum în descrierile lui Spontoni stîncile nu sînt amintite, nu am reprodus pe stindard decît ienupărul verde pe o simplă terasă de aceeași culoare.

Îmbinînd astfel o întreagă serie de mărturii heraldice și sigilografice, am încercat să realizăm o reconstituire cît mai fidelă a marelui stindard al voievodului Unirii, așa cum trebuie să fi fluturat pe cîmpurile de bătaie de la Călugăreni, Șelimbăr, Hotin, Mirăslău și Gorăslău, în cortegiul triumfal de la Alba Iulia și, desigur, în fața cortului domnesc de pe Cîmpia Turzii.

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1970.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1972.

MAGAZIN ISTORIC • ANUL IX-IULIE 75 • NR. 100

Mehemed Bey

C. F. Buol

O. T. Manteuffel

M. F. Hatzfeldt

F. A. Bourqueney

A. Orlov

J. A. Hübner

F. Brunnov

Ali-paşa

H. R. Cowley

A. Walewski

C. B. Cavour

G. W. Clarendon

De Villamarina

ACEEAȘI MISIUNE DE ÎMPLINIT

La 30 martie 1856 s-a încheiat la Paris Tratatul de pace, care a pus capăt războiului început în 1853 între Rusia pe de-o parte și Franța, Anglia, Turcia și Sardinia pe de altă parte, cunoscut sub numele de „războiul Crimeii". La tratative, pe lîngă beligeranți au participat și reprezentanții Austriei și Prusiei, constituindu-se în felul acesta, grupul de state cunoscut sub formula „cele șapte puteri", care timp de mai mulți ani a acționat ca atare. Pe lîngă aspectele legate de „războiul Crimeii", Tratatul rezultat din Conferința miniștrilor de Externe ai celor șapte puteri a reglementat o serie de probleme internaționale de lungă perspectivă cum a fost, de pildă, regimul navigației pe Dunăre.

MUZEUL ISTORIC · NR. 100 · ANUL IX-IULIE 75

Un loc important în dezbaterile și hotărîrile Congresului de la Paris a ocupat problema viitoarei organizări a Principatelor Române. Șase din cele 34 articole ale Tratatului, au privit direct soarta poporului nostru. În perioada anterioară, dorințele românilor fuseseră larg popularizate în fața opiniei publice europene. Fruntașii pașoptiști, emigrați în diferite centre ale Europei, desfășuraseră o intensă campanie în favoarea Unirii, adresînd memorii diferiților suverani și demnitari din Occident publicînd numeroase articole în presă și studii prin care demonstrau temeiul istoric al aspirațiilor poporului român, dreptul său de a trăi într-un stat național unitar. În acest context și din cauza contradicțiilor dintre cele șapte puteri, fiecare urmărind propriile obiective în spațiul carpato-danubian, Congresul a adoptat o hotărîre mai puțin obișnuită în practica relațiilor internaționale de pînă atunci — consultarea poporului român asupra propriilor sale dorințe.

Pentru realizarea acestui scop, s-a instituit o Comisie europeană, cu sediul la București, avînd sarcina de a urmări desfășurarea acțiunilor de alegere a unor adunări reprezentative — „ad-hoc", care să exprime dorințele poporului român[1]. Pe baza constatărilor proprii și a hotărîrilor celor două Adunări ad-hoc, Comisia europeană trebuia să formuleze propuneri privind viitoarea organizare politico-administrativă a principatelor. Propunerile urmau a fi supuse apoi unei noi conferințe internaționale a celor șapte puteri pentru ca acestea printr-o „convenție" să hotărască „definitiv" viitoarea organizare a Principatelor Române.

Pentru a cunoaște mai bine împrejurările internaționale ale epocii respective, publicăm în traducere textul integral al Tratatului din 1856, respectînd întru totul terminologia și scrierea folosite, inclusiv inconsecvențele originalului. Textul a fost reprodus în limba franceză, în lucrarea lui D.A. Sturdza și Ghenadie Petrescu, Acte și documente relative la istoria renascerei României, vol. II, București, 1889, pp. 1075-1084. În seria de documente referitoare la lupta poporului român pentru afirmarea unității și independenței sale, oglindită prin activitatea Adunărilor ad-hoc din Țara Românească și Moldova în anul 1857, publicăm, de asemenea, după lucrarea, Însemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României, de D. A. Sturdza, pp. 343-347 și 449-450, propunerile de bază prezentate de M. Kogălniceanu și C.A. Kretzulescu și adoptate de Adunări pentru a fi înaintate Comisiei europene, constituită potrivit prevederilor Tratatului încheiat la Paris.

Propunerile, exprimînd în mod unitar voința celor două Adunări reprezentative românești, corespunzător dezvoltării sociale, economice, politice, culturale a acestora, afirmă în prim plan tradiția de libertate și suveranitate națională a principatelor, pe baza tratatelor („Capitulațiilor") încheiate, în decursul timpului, între domnitorii români și sultanii turci.

N. COPOIU

Tratatul general de pace intre Austria, Franța, Marea Britanie, Prusia, Rusia, Sardinia și Poarta otomană, subscris la Paris la 30 martie 1856

În numele lui Dumnezeu Atotputernicul, Maiestățile Lor Împăratul francezilor, Regina Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei, Împăratul tuturor Rusiilor, Regele Sardiniei și Împăratul otomanilor, însuflețiți de dorința de a pune capăt calamităților războiului și dorind să preîntîmpine reîntoarcerea complicațiilor care i-au dat naștere, au hotărît să se înțeleagă cu Maiestatea Sa Împăratul Austriei pe bazele necesare restabilirii și consolidării păcii, asigurînd, prin garanții eficace și reciproce, independența și integritatea Imperiului otoman.

În acest sens, Maiestățile Lor au numit ca plenipotențiari după cum urmează:

Maiestatea Sa Împăratul francezilor: domnul Alexandre conte Colonna Walewski, Senator al Imperiului, mare ofițer al ordinului imperial al Legiunii de onoare, Cavaler al marii cruci a ordinului echestru al Serafimilor, al marii cruci a Sfinților Mauriciu și Lazăr, decorat cu ordinul imperial Medjidie cl. I, etc., etc., Ministrul său și Secretar de Stat al Departamentului afacerilor străine; domnul François Adolphe, baron de Bourqueney, decorat cu marea cruce a ordinului imperial al Legiunii de onoare și a ordinului Leopold de Austria, decorat cu portretul Sultanului cu diamante etc., etc., etc., trimisul său extraordinar și ministru plenipotențiar pe lîngă M.S.Imperială și Regală Apostolică a Austriei;

M.S.Împăratul Austriei: domnul Charles-Ferdinand, conte de Buol-Schauenstein, marea cruce a ordinului imperial Leopold de Austria și cavaler al ordinului Coroanei de fier cl.I, marea cruce a ordinului imperial al Legiunii de onoare, cavaler al ordinelor Vulturului negru și Vulturului roșu, al Prusiei, marea cruce a ordinelor imperiale Alexandru Nevski cu briliante, și al Vulturului alb al Rusiei, marea cruce a ordinului Sf. Ioan al Ierusalimului, decorat cu ordinul imperial Medjidie cl. I, etc., etc., etc., șambelanul său și consilier intim actual, ministrul său al casei [imperiale] și al afacerilor străine, președinte al conferinței miniștrilor; și domnul Joseph-Alexander, baron de Hübner, marea cruce a ordinului imperial al Coroanei de fier, mare ofițer al ordinului imperial al Legiunii de onoare, consilierul său intim actual și trimisul său extraordinar și ministru plenipotențiar la curtea Franței;

M.S. Regina Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei: foarte onorabilul George-William-Frederic, conte de Clarendon, baron Hyde de Hindon, pair al Regatului Unit, consilier al M.S. Britanice în consiliul său privat, cavaler al foarte nobilului ordin al Jartierei, cavaler al marii cruci a foarte onorabilului ordin al Băii, principal secretar de Stat al Maiestății Sale pentru afacerile străine și foarte onorabilul Henri-Richard Charles, baron Cowley, pair al Regatului Unit, consilier al Maiestății Sale în consiliul său privat, cavaler al marii cruci a foarte onorabilului ordin al Băii și ambasador extraordinar și plenipotențiar al Maiestății Sale pe lîngă M.S. Împăratul francezilor;

M.S. Împăratul tuturor Rusiilor: domnul Alexei, conte Orlov, adjutantul său general și general de cavalerie, comandant al cartierului general al Maiestății Sale, membru în consiliul Imperiului și în Comitetul ministrilor, decorat cu două portrete cu diamante ale M M.LL., defunctul Împărat Nicolae și Împăratul Alexandru II, cavaler al ordinului Sf. Andrei cu diamante și al ordinelor Rusiei, marea cruce a ordinului Sf. Ștefan al Austriei cl.I, al Vulturului negru al Prusiei cu diamante, al Anunciadei de Sardinia și al mai multor altor ordine străine; și domnul Filip, baron de Brunnov, consilierul său privat, trimisul său extraordinar și ministru plenipotențiar pe lîngă Confederația germanică și pe lîngă A.S. Regală marele duce

[1] Vezi Magazin istoric, nr. 4/1975.

MAGAZIN ISTORIC NR. ANUL IX-IULIE 75

de Hessa, cavaler al ordinului Sf. Vladimir cl. I, al Sf. Alexandru Nevski cu diamante, al Vulturului alb, al Sfintei Ana cl.I, al Sf. Stanislav cl. I, marea cruce a ordinului Vulturul roşu al Prusiei cl. I, comandor al ordinului Sf. Ştefan al Austriei şi al mai multor altor ordine străine;

M.S. Regele Sardiniei: domnul Camillo Benso, conte de Cavour, marea cruce a ordinului Sfinţilor Mauriciu şi Lazăr, cavaler al ordinului Meritul civil de Savoia, marea cruce a ordinului Imperial al Legiunii de onoare, decorat cu ordinul imperial Medjidie cl.I, marea cruce a mai multor altor ordine străine, preşedinte al Consiliului de miniştri şi ministrul său şi secretar de Stat pentru finanţe; şi domnul Salvator, marchiz de Villamarina, marea cruce a ordinului Sfinţilor Mauriciu şi Lazăr, mare ofiţer al ordinului imperial al Legiunii de onoare etc., etc., etc., trimisul său extraordinar şi ministru plenipotenţiar la curtea Franţei;

Şi M.S. Împăratul otomanilor: Mehemed-Emin-Ali-Paşa, mare vizir al Imperiului otoman, decorat cu ordinele imperiale Medjidie şi al Meritului cl. I, marea cruce a ordinului imperial al Legiunii de onoare, al Sf. Ştefan al Austriei, al Vulturului roşu al Prusiei, al Sf. Ana al Rusiei, al Sfinţilor Mauriciu şi Lazăr al Sardiniei, al Stelei polare al Suediei şi al mai multor altor ordine străine; şi Mehemed-Djemil-Bey, decorat cu ordinul imperial Medjidie cl. II, marea cruce a ordinului Sfinţilor Mauriciu şi Lazăr, ambasadorul său extraordinar şi plenipotenţiar pe lîngă M.S. Împăratul francezilor, acreditat în aceeaşi calitate pe lîngă M.S. Regele Sardiniei;

Aceştia s-au reunit în Congresul de la Paris.

Stabilindu-se în mod fericit înţelegerea între ei, MM.LL. Împăratul francezilor, Împăratul Austriei, Regina Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei, Împăratul tuturor Rusiilor, Regele Sardiniei şi Împăratul otomanilor, considerînd că, în interesul european, M.S. Regele Prusiei, semnatarul convenţiei din 13 iulie 1841 [este vorba de convenţia internaţională de la Londra privind strîmtorile Bosfor şi Dardanele; ea stabilea obligaţia solidară a respectării închiderii strîmtorilor atît în timp de pace, cît şi în timp de război pentru vasele militare ale tuturor statelor, cu excepţia Turciei. Obligaţia a devenit principiu de drept european — n.r.] trebuie să fie chemat să participe la noile aranjamente ce urmau să fie adoptate şi apreciind valoarea participării sus-zisei Maiestăţi la o operă de pacificare generală, au invitat-o să-şi trimită plenipotenţiari la Congres.

În consecinţă, M.S. Regele Prusiei şi-a desemnat plenipotenţiarii după cum urmează: domnul Othon-Theodor, baron de Manteuffel, preşedinte al consiliului său şi ministrul său al afacerilor străine, cavaler al ordinului Vulturul roşu al Prusiei cl. I, cu frunze de stejar, coroană şi sceptru, mare comandor al ordinului Hohenzollern, cavaler al ordinului Sf. Ioan al Prusiei, marea cruce a ordinului Sf. Ştefan al Ungariei, cavaler al ordinului Sf. Alexandru Nevski, marea cruce a ordinului Sfinţilor Mauriciu şi Lazăr şi al ordinului Nişan-Iftihar al Turciei etc.; şi domnul Maximilian Frederic-Karl-Franz, conte de Hatzfeldt-Wildenburg-Schoenstein, consilierul său privat actual, trimisul său extraordinar şi ministru plenipotenţiar la curtea Franţei, cavaler al ordinului Vulturul roşu al Prusiei cl. II, cu frunze de stejar şi placă, cavaler al Crucii de onoare a Hohenzollernilor cl.I etc.

Plenipotenţiarii, după ce şi-au schimbat împuternicirile, găsite în bună şi cuvenită formă, au căzut de acord în privinţa următoarelor articole:

Art. I. Începînd din ziua schimbului ratificărilor prezentului tratat, va exista pace şi prietenie între M.S. Împăratul francezilor, M.S. Regina Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei, M.S. Regele Sardiniei, M.S. Imperială Sultanul, pe de o parte, şi M. S. Împăratul tuturor Rusiilor, pe de altă parte, ca şi între moştenitorii şi succesorii lor, între Statele şi supuşii respectivi, pe vecie.

Art. II. Pacea fiind în mod fericit restabilită între Maiestăţile lor, teritoriile cucerite sau ocupate de armatele lor, în timpul războiului, vor fi evacuate reciproc. Aranjamente speciale vor reglementa modul de evacuare, care va trebui să fie cît mai rapid posibil.

Art. III. M.S. Împăratul tuturor Rusiilor se angajează să-i restituie M.S. Sultanul oraşul şi citadela Kars, ca şi celelalte părţi ale teritoriului otoman care se află în stăpînirea trupelor ruseşti.

Art. IV. MM.LL. Împăratul francezilor, Regina Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei, Regele Sardiniei şi Sultanul se angajează să restituie M.S. Împăratul tuturor Rusiilor oraşele şi porturile Sevastopol, Balaklava, Kamieski, Eupatoria, Kerci, Jeni-Kaleh, Kinburn, precum şi toate celelalte teritorii ocupate de trupele aliate.

Art. V. MM.LL. Împăratul francezilor, Regina Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei, Împăratul tuturor Rusiilor, Regele Sardiniei şi Sultanul acordă o amnistie deplină şi totală acelora dintre supuşii lor care ar fi fost compromişi printr-o participare oarecare la evenimentele războiului, în favoarea cauzei duşmane. Se înţelege în mod expres că această amnistie se va extinde asupra supuşilor fiecăreia dintre părţile beligerante care ar fi continuat, în timpul războiului, să fie folosiţi în serviciul unuia dintre ceilalţi beligeranţi.

Art. VI. Prizonierii de război vor fi imediat restituiţi de o parte şi de cealaltă.

Art. VII. M.S. Împăratul francezilor, M.S. Împăratul Austriei, M.S. Regina Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei, M.S. Regele Prusiei, M.S. Împăratul tuturor Rusiilor şi M.S. Regele Sardiniei declară că Sublima Poartă este admisă să participe la avantajele dreptului public şi concertului european. Maiestăţile Lor se angajează, fiecare la rîndul său, să respecte independenţa şi integritatea teritorială ale Imperiului otoman, garantînd în comun respectarea strictă a acestui angajament şi vor considera, în consecinţă, orice act de natură să le aducă vreo încălcare drept o problemă de interes general.

Art. VIII. Dacă s-ar întîmpla între Sublima Poartă şi una sau mai multe dintre celelalte Puteri semnatare o neînţelegere care să ameninţe menţinerea relaţiilor lor, Sublima Poartă şi fiecare dintre aceste Puteri, înainte de a recurge la forţă, le vor pune pe celelalte Părţi contractante în măsură să prevină această situaţie extremă prin acţiunea lor mediatoare.

Art. IX. M.S. Imperială Sultanul în grija sa permanentă pentru bunăstarea supuşilor săi, prin faptul că a acordat un firman care, îmbunătăţind soarta lor fără deosebire de religie sau de rasă, consfinţeşte intenţiile sale generoase faţă de populaţiile creştine din Imperiul său şi dorind să dea o nouă dovadă a sentimentelor sale în această privinţă a hotărît să comunice Puterilor contractante acest firman, emanat spontan din voinţa sa suverană. Puterile contractante constată înalta valoare a acestei comunicări. Bineînţeles ea n-ar putea, în nici un caz, să dea drept Puterilor să se amestece fie colectiv, fie separat, în raporturile M.S. Sultanului cu supuşii săi, nici în administrarea internă a Imperiului său.

Art. X. Convenţia de la 13 iulie 1841, care menţine vechea regulă a Imperiului otoman referitoare la închiderea Strîmtorilor Bosfor şi Dardanele, a fost revizuită de comun acord. Actul încheiat în acest scop şi conform acestui principiu, între Înaltele Părţi contractante, este şi rămîne anexat prezentului tratat şi va avea aceeaşi forţă şi valoare ca şi cînd ar face parte integrantă din el.

Art. XI. Marea Neagră este neutralizată: deschise marinei comerciale a tuturor naţiunilor, apele şi porturile sale sînt categoric şi pentru totdeauna interzise pavilionului de război, fie al Puterilor riverane, fie al oricărei alte Puteri, în afara excepţiilor menţionate în art. XIV şi XIX ale prezentului tratat.

Art. XII. Eliberat de orice îngrădiri, comerţul, în porturile şi apele Mării Negre, nu va fi supus decît unor reguli de sănătate, de vamă, de poliţie, concepute într-un spirit favorabil dezvoltării tranzacţiilor comerciale. Pentru a garanta intereselor comerciale şi maritime ale tuturor naţiunilor securitatea dorită, Rusia şi Sublima Poartă vor admite consuli în porturile lor situate pe litoralul Mării Negre, conform principiilor dreptului internaţional.

Art. XIII. Marea Neagră fiind neutralizată, în baza art. XI, menţinerea sau stabilirea pe litoralul său de arsenale militare maritime devine lipsită de necesitate şi fără obiect. În consecinţă M.S. Împăratul tuturor Rusiilor şi M.S. Imperială Sultanul se angajează să nu ridice şi să nu păstreze pe acest litoral nici un arsenal militar maritim.

Art. XIV. MM.LL. Împăratul tuturor Rusiilor şi Sultanul încheind o convenţie cu scopul de a preciza forţa şi numărul navelor uşoare necesare în serviciul coastelor lor, pe care le vor întreţine în Marea Neagră, această convenţie este anexată la prezentul tratat şi va avea aceeaşi forţă şi valoare ca şi cînd ar face parte integrantă din tratat. Ea nu va putea fi nici anulată, nici modificată fără asentimentul Puterilor semnatare ale prezentului tratat.

Art. XV. Actul Congresului de la Viena stabilind principiile menite să reglementeze navigaţia pe fluviile care despart sau traversează mai

ANUL IX-IULIE 75

multe state, Puterile contractante stipulează între ele că în viitor aceste principii vor fi aplicate şi Dunării şi gurilor sale. Ele declară că această dispoziţie face de-acum înainte parte din dreptul public al Europei şi o iau sub garanţia lor. Navigaţia pe Dunăre nu va putea fi supusă vreunei îngrădiri sau redevenţe care n-ar fi prevăzute în mod expres de stipulările conţinute în articolele următoare. În consecinţă, nu va fi percepută nici o taxă bazată numai pe faptul navigaţiei pe fluviu şi nici o taxă asupra mărfurilor care se află la bordul navelor. Regulile de poliţie şi de carantină care urmează să fie stabilite, pentru securitatea statelor separate sau traversate de acest fluviu vor fi concepute în aşa fel încît să favorizeze atît cît va fi posibil circulaţia navelor. În afară de aceste reguli nu se va pune nici o piedică, oricare ar fi ea, liberei navigaţii.

Art. XVI. În scopul realizării dispoziţiilor articolului precedent, o comisie în care Franţa, Austria, Marea Britanie, Prusia, Rusia, Sardinia şi Turcia vor fi fiecare reprezentate printr-un delegat, va avea sarcina să desemneze şi să treacă la executarea lucrărilor necesare, de la Isaccea, pentru a degaja gurile Dunării, ca şi părţile mării din apropierea lor, de nisipuri sau de alte obstacole care le înfundă, spre a crea acestei părţi a fluviului şi pentru părţile de mare din apropierea lor cele mai bune condiţii posibile de navigabilitate. Pentru a acoperi cheltuielile legate de aceste lucrări, precum şi de aşezămintele având ca scop asigurarea şi înlesnirea navigaţiei la gurile Dunării vor putea fi percepute taxe fixe, într-o proporţie convenabilă, aprobate de comisie cu majoritate de voturi, cu condiţia expresă ca, sub acest aspect, ca şi sub toate celelalte, pavilioanele tuturor naţiunilor să fie tratate pe picior de egalitate perfectă.

Art. XVII. Se va institui o comisie care va fi alcătuită din delegaţi ai Austriei, Bavariei, Sublimei Porţi şi Würtembergului (unul pentru fiecare dintre aceste Puteri), cărora li se vor alătura comisarii celor trei Principate Dunărene (Ţara Românească, Moldova şi Serbia), a căror numire va fi aprobată de Poartă. Această comisie, care va fi permanentă: 1) va elabora reglementările de navigaţie şi de poliţie fluvială; 2) va înlătura piedicile, de orice natură ar fi ele, care mai stau în calea aplicării la Dunăre a dispoziţiilor Tratatului de la Viena; 3) va ordona şi va pune să se execute lucrările necesare pe întreg parcursul fluviului; şi 4) va veghea, după dizolvarea comisiei europene, la menţinerea navigabilităţii gurilor Dunării şi a părţilor de mare din apropierea lor.

Art. XVIII. S-a stabilit că comisia europeană îşi va îndeplini sarcina şi că comisia riverană va termina lucrările desemnate în articolul precedent la punctele 1 şi 2, într-un interval de doi ani. Puterile semnatare întrunite în conferinţă, informate de acest fapt, vor pronunţa, după ce au luat act de aceasta, dizolvarea comisiei europene; şi începînd de atunci, comisia riverană permanentă se va bucura de aceleaşi puteri ca şi cele cu care va fi fost investită pînă atunci comisia europeană.

Art. XIX. Pentru a asigura îndeplinirea reglementărilor care vor fi fost stabilite de comun acord, potrivit principiilor enunţate mai sus, fiecare dintre Puterile contractante va avea dreptul să menţină oricînd două nave uşoare la gurile Dunării.

Art. XX. În schimbul oraşelor, porturilor şi teritoriilor enumerate în art. IV al prezentului tratat, şi pentru a asigura mai bine libertatea navigaţiei pe Dunăre, M.S. Împăratul tuturor Rusiilor consimte la rectificarea frontierei sale în Basarabia. Noua frontieră va începe de la Marea Neagră, la 1 km spre est de lacul Burna-Sola [Burnaz], va ajunge perpendicular pe drumul spre Akerman [Cetatea Albă], va urma acest drum pînă la Valul lui Traian, va trece la sud de Bolgrad, va urca de-a lungul rîului Yalpuck pînă la Sărăţica şi va sfîrşi la Katamori pe Prut. Mai sus de acest punct, vechea frontieră dintre cele două Imperii nu va suferi nici o modificare. Delegaţia Puterilor contractante vor stabili, în amănunte, traseul noii frontiere.

Art. XXI. Teritoriul cedat de Rusia va fi anexat la Principatul Moldovei, sub suzeranitatea Sublimei Porţi. Locuitorii de pe acest teritoriu se vor bucura de drepturile şi de privilegiile asigurate Principatelor şi, timp de trei ani, le va fi permis să-şi schimbe domiciliul unde vor, dispunînd în mod liber de proprietăţile lor.

Art. XXII. Principatele Valahia şi Moldova vor continua să se bucure, sub suzeranitatea Porţii şi sub garanţia Puterilor contractante, de privilegiile şi de imunităţile pe care le au. Nici o protecţie exclusivă nu va fi exercitată asupra lor de vreuna dintre Puterile garante. Nu va exista nici un drept particular de amestec în treburile lor interne.

Art. XXIII. Sublima Poartă se angajează să păstreze numitelor Principate o administraţie independentă şi naţională, ca şi deplina libertate a culturii, a legislaţiei, a comerţului şi navigaţiei. Legile şi statutele astăzi în vigoare vor fi revizuite. Pentru a stabili un acord complet în privinţa acestei revizuiri, o comisie specială, pentru a cărei componenţă, înaltele Puteri contractante vor cădea de acord, se va întruni fără întîrziere la Bucureşti cu un comisar al Sublimei Porţi.

Această comisie va avea drept sarcină să se informeze asupra stării actuale a Principatelor şi să propună bazele viitoarei lor organizări.

Art. XXIV. M.S. Sultanul promite să convoace imediat, în fiecare dintre cele două provincii, un Divan ad-hoc, alcătuit în aşa fel încît să constituie reprezentarea cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societăţii. Aceste Divanuri vor fi chemate să exprime dorinţele populaţiilor referitoare la organizarea definitivă a Principatelor. O instrucţiune a Congresului va reglementa relaţiile comisiei cu aceste Divanuri.

Art. XXV. Luînd în considerare părerea emisă de cele două Divanuri, comisia va transmite, fără întîrziere, actualului sediu al conferinţelor, rezultatul propriilor sale lucrări. Înţelegerea finală cu Puterea suzerană va fi consfinţită printr-o convenţie încheiată la Paris între Înaltele Părţi contractante; şi un hatişerif, conform stipulaţiilor convenţiei, va constitui definitiv organizarea acestor provincii, puse de azi înainte sub garanţia colectivă a tuturor Puterilor semnatare.

Art. XXVI. S-a stabilit că va exista în Principate o forţă armată naţională, organizată în scopul de a menţine securitatea în interior şi de a o asigura pe cea a frontierelor. Nici o piedică nu va putea fi pusă în calea măsurilor extraordinare de apărare care, în înţelegere cu Sublima Poartă, ar urma să fie luate pentru a respinge orice agresiune externă.

Art. XXVII. Dacă liniştea internă a Principatelor ar fi ameninţată sau compromisă, Sublima Poartă se va înţelege cu celelalte Puteri contractante în privinţa măsurilor de luat pentru menţinerea sau restabilirea ordinei legale. O intervenţie armată n-ar putea avea loc fără un acord prealabil între aceste Puteri.

Art. XXVIII. Principatul Serbiei va continua să ţină de Sublima Poartă, conform haturilor [firmanelor] imperiale care stabilesc şi determină drepturile şi imunităţile sale, puse de azi înainte sub garanţia colectivă a Puterilor contractante. În consecinţă, numitul Principat îşi va păstra administraţia independentă şi naţională — ca şi deplina libertate a cultului, legislaţiei, comerţului şi navigaţiei.

Art. XXIX. Dreptul de garnizoană al Sublimei Porţi, aşa cum este el stipulat de reglementările anterioare, este menţinut. Nici o intervenţie armată nu va putea avea loc în Serbia fără un acord prealabil între Înaltele Puteri contractante.

Art. XXX. Maiestatea Sa Împăratul tuturor Rusiilor şi Maiestatea Sa Sultanul îşi menţin, în integritatea lor starea posesiunilor lor din Asia, aşa cum exista ea legal înainte de ruptură. Pentru a preveni orice contestaţie locală, traseul frontierei va fi verificat şi, dacă este nevoie, rectificat, fără să poată rezulta de aici vreun prejudiciu teritorial pentru una sau pentru alta dintre cele două părţi. În acest scop, o comisie mixtă alcătuită din doi Comisari ruşi, doi Comisari otomani, un Comisar francez şi un Comisar englez, va fi trimisă la faţa locului, imediat după restabilirea relaţiilor diplomatice dintre Curtea Rusiei şi Sublima Poartă. Lucrările sale vor trebui să fie terminate în opt luni, începînd de la schimbul de ratificări ale prezentului Tratat.

Art. XXXI. Teritoriile ocupate în timpul războiului de trupele Maiestăţilor Lor Împăratul francezilor, Împăratul Austriei, Regina Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei şi Regele Sardiniei, potrivit termenilor Convenţiilor semnate la Constantinopol, la 12 martie 1854, între Franţa, Marea Britanie şi Sublima Poartă; la 14 iunie al aceluiaşi an, între Austria şi Sublima Poartă şi la 15 martie 1855, între Sardinia şi Sublima Poartă, vor fi evacuate după schimbul ratificărilor prezentului Tratat, de îndată ce se va putea. Termenii şi mijloacele de îndeplinire vor constitui obiectul unui aranjament între Sublima Poartă şi Puterile ale căror trupe au ocupat teritoriul său.

MAGAZIN ISTORIC NR. 110 ANUL IX-IULIE 75

Art. XXXII. Pînă cînd Tratatele sau Convenţiile, care existau înainte de război între Puterile beligerante, vor fi reînnoite sau înlocuite prin acte noi, comerţul de import sau de export va avea loc reciproc pe baza regulilor în vigoare dinainte de război; şi supuşii lor, în orice alte domenii, vor fi trataţi respectiv ca naţiunea cea mai favorizată.

Art. XXXIII. Convenţia încheiată în această zi între Maiestăţile Lor Împăratul francezilor, Regina Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei, pe de o parte, şi Maiestatea Sa Împăratul tuturor Rusiilor, pe de altă parte, referitor la Insulele Aland, este şi rămîne anexată la prezentul Tratat şi va avea aceeaşi putere şi valoare ca şi cînd ar face parte din el.

Art. XXXIV. Prezentul Tratat va fi ratificat şi ratificările vor fi schimbate la Paris, într-un interval de patru săptămîni, sau mai curînd, dacă este posibil. Drept care Plenipotenţiarii respectivi l-au semnat şi şi-au pus sigiliul cu armele lor.

Făcut la Paris, la 30 martie 1856.

(L.S.) Semnat A. Walewski
(L.S.) Semnat Buol-Schauenstein
(L.S.) Semnat Clarendon
(L.S.) Semnat Manteuffel
(L.S.) Semnat Orlov
(L.S.) Semnat Cavour
(L.S.) Semnat Ali
(L.S.) Semnat Bourqueney
(L.S.) Semnat Hübner
(L.S.) Semnat Cowley
(L.S.) Semnat Hatzfeldt
(L.S.) Semnat Brunnov
(L.S.) Semnat De Villamarina
(L.S.) Semnat Mehemed-Djemil

7 octombrie 1857: propunerea domnului Mihail Kogălniceanu în Adunarea ad-hoc de la Iaşi

Astăzi, luni, în şapte octombrie, anul una mie opt sute cinci zeci şi şapte, în a şaptea şedinţă publică, Adunarea ad-hoc a Moldovei, instituită prin Tratatul de Paris pentru a rosti dorinţele ţării asupra viitoarei organizaţii a Principatelor Române.

Simţind că cea întîi dorinţă a fiecărui popor este dorinţa de a fi;

Luînd în privire că un popor, pentru a fi, trebuie să-şi asigure fiinţa sa în marea familie a naţiilor;

Că acesta a fost ţelul tuturor stăruinţelor, luptelor şi suferinţelor neamului nostru într-un timp de mai mult de cinci secole;

Că fiinţa politică şi naţională, că dreptul de staturi suverane Principatele pururea şi le-au asigurat prin tractatele ce vechii domni au încheiat cu regii de Polonia, de Ungaria, şi alţi domnitori, şi în care suveranitatea Principatelor este scrisă cu litere mari;

Că numai pentru a păstra această suveranitate şi a găsi o puternică garanţie în contra ori ce eventualităţi, strămoşii noştrii au încheiat cu gloriosii padişahi otomani Tratatele sau Capitulaţiile din anii 1393, 1460, 1511 şi 1634;

Luînd în privire, că aceste tractate, după dreptul gintelor, n-au şters Principatele din rîndul statelor suverane, pentru că ele şi-au rezervat toate drepturile suveranităţii, şi în special dreptul de guvernămînt neatîrnat, dreptul de legislaţie, adică o întreagă şi deplină autonomie, şi că, prin urmare, nu s-a supus nici unei puteri legislative străine,

Că chiar după încheierea Capitulaţiilor cu Înalta Poartă, Principatele au urmat a fi privite de către puterile europene ca staturi suverane, precum de dovadă stau mai multe tractate încheiate cu domnii Moldoviei şi ai Valahiei şi în urma Capitulaţiilor;

Luînd în privire că aceste Capitulaţii, paladiul [apărătoare a] naţionalităţii române nu s-au desfiinţat prin deosebite tractate şi stipulaţii ale marilor puteri şi anume:

1. Prin Tratatul de Adrianopol, articolul V;

2. La Conferinţele de Viena, prin plenipotenţii Franţei şi ai Angliei, care chiar în seanţa întîi, ţinută în 15 martie 1855, au declarat „că scopul guvernelor lor nu era de a aduce vătămare Principatelor, ci dimpotrivă de a îmbunătăţi soarta lor, combinînd noile întocmiri ce sînt a se face pentru ele într-un chip de a da o deplină şi întreagă îndestulare drepturilor Înaltei Porţi, drepturilor Principatelor şi intereselor generale ale Europei";

3. La aceleaşi conferinţe, prin protocolul al treilea din 19 martie 1855, în care după proiectul baronului de Prokesch, Capitulaţiile s-au recunoscut ca baza drepturilor Principatelor (articolul I);

4. Prin circulara Excelenţei Sale ministrului Treburilor din Afară al Maiestăţii Sale Imperiale împăratului Napoleon III, cu data din 23 mai 1855, statornicind că: „relaţiile dintre Înalta Poartă şi Principate sînt rezultatul unei alcătuiri liber încheiate, cu sute de ani mai înainte, între Înalta Poartă şi ţările de la Dunăre";

5. De către însăşi Poarta otomană prin mai multe haturi ale glorioşilor padişahi şi în capul cărora se întrebuinţau următoarele cuvinte:

„În tot chipul, cu toată libertatea obiceiurilor lor să fie aceste ţări, şi să se stăpînească numai singure de sine deosebite şi despărţite de stăpînirea împărăţiei otomane";

6. Tot de către Poartă prin protocolul Conferinţelor din Constantinopole, cu data din 11 februarie 1856, şi în care se declară: „că întăreşte din nou privilegiile şi imunităţile de care zisele Principate s-au bucurat de la Capitulaţiile ce li s-au dat de către sultanii Baiazid I şi Mahomed II";

Luînd în privire că aceste Capitulaţii recunosc şi întăresc Principatelor nu numai privilegii şi imunităţi, ci toate drepturile suveranităţii, şi între altele o ocîrmuire neatîrnată şi naţională, o deplină libertate de legislaţie, precum mai cu deosebire o dovedesc articolul I al Capitulaţiei încheiate la 1511 între sultanul Baiazid I şi domnul Bogdan, şi înoite în secolul al XVII-lea, între sultanul Murad şi domnul Vasile Lupu, şi care zice anume: „Poarta cunoaşte Moldova de pămînt slobod şi nesupus", şi articolul al IV-lea al aceleiaşi Capitulaţii care rosteşte că: „Moldova va fi stăpînită şi ocîrmuită după legile şi aşezămintele sale, fără să se amestece Poarta cît de puţin";

Luînd în privire Tratatul de la Paris nu numai că n-a rostit nimic în contra vechilor noastre Capitulaţii, ci dimpotrivă a recunoscut şi a întărit Principatelor o administraţie neatîrnată şi naţională, libertate de legislaţie, o putere naţională înarmată şi un sistem defensiv spre păzirea hotarelor şi respingerea a orice năvăliri străine, şi, în sfîrşit, o viitoare organizaţie conformă cu drepturile şi cu dorinţele naţiei, punîndu-se Principatele sub garanţia colectivă a puterilor subscriitoare Tratatului de la Paris;

Luînd în privire că atît în puterea vechilor Capitulaţii, cît şi după stipulaţiile Tratatului de Paris, întinderea viitoarei organizaţii, cerută de trebuinţele noastre naţionale, materiale şi morale, nu poate avea altă mărginire, decît nejignirea drepturilor Înaltei Porţi anume precizate în acele Capitulaţii *şi pe care românii le-au respectat şi le vor respecta în toată întregimea lor;*

Luînd în privire că, pentru a pune capăt suferinţelor, abuzurilor şi discordiilor din lăuntru, care au paralizat toată dezvoltarea în ţară; şi pentru a precurma înrîuririle din afară, care au jignit autonomia Principatelor, şi a introduce un regim de stabilitate, de bună rînduială, de pace şi de prosperitate în Principatele Române, este neapărat de a da o deplină şi întreagă îndestulare trebuinţelor şi dorinţelor naţiei;

Luînd în privire că dorinţa cea mai mare, cea mai generală, acea hrănită de toate generaţiile trecute, acea care este sufletul generaţiei actuale, acea care, împlinită, va face fericirea generaţiilor viitoare, este Unirea Principatelor *într-un singur stat, o unire care este firească, legiuită şi neapărată, pentru că în Moldova şi în Valahia sîntem acelaşi popor, omogen, identic ca nici un altul, pentru că avem acelaşi început, acelaşi nume, aceeaşi limbă, aceeaşi religie, aceeaşi istorie, aceeaşi civilizaţie, aceleaşi instituţii, aceleaşi legi şi obiceiuri, aceleaşi temeri şi aceleaşi speranţe, aceleaşi trebuinţe de*

8 octombrie 1857: propunere urgentă a d-lui C. A. Kretzulescu în Adunarea ad-hoc de la București

Națiia română, împiedicată în desvoltarea sa morală și materială de către arbitrariul și ilegalitatea domnitorilor sub o constituție imperfectă și sub amestecul influenței străine în treburile sale, simte de mult nevoia unei prefaceri radicale a constituției și trebuința ca cele șapte puteri subsemnătoare Tratatului de la Paris, într-o gîndire binevoitoare și în interesul general al Europei, să chezășuiască autonomia, care s-a asigurat acestei țări din vechime, prin tractate.

Ea este convinsă, însă, că acea chezășuire nu ar fi eficace, dacă țara nu ar primi în același timp o organizare, care să cuprindă într-însa principiuri de vitalitate; și ajunse a recunoaște că această condiție nu s-ar fi găsit decît în unirea amîndurora Principatelor într-unul singur și în instituirea principiului ereditățiі tronului.

Ea recunoaște, deosebit de aceasta, că ereditatea nu ar fi cu putință, decît prin așezarea pe tron a unei ramure a vreuneia din familiile domnitoare în Europa.

De aceea românii sînt unanimi în dorința formulată în următoarele patru puncte;

1. Chezășluirea autonomiei și a drepturilor noastre internaționale, *după cum sînt hotărîte amîndouă prin Capitulațiile* [...] *încheiate între țările române cu Înalta Poartă suzerană; precum* și neutralitatea teritoriului moldo-român.

2. Unirea țărilor România și Moldavia într-un singur stat și sub un singur guvern.

3. Prinț străin cu moștenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare d-ale Europei, ai cărui moștenitori născuți în țară am dori să fie crescuți în religia țării.

4. Guvern constituțional reprezentativ și, *după datinile cele vechi ale țării*, o singură Adunare obștească, *care va fi întocmită pe bază electorală largă, încît să reprezinte interesele generale ale populației române.*

Pătruns de adevărul celor de mai sus, subsemnatul propune: 1. ca Adunarea să declare aceste patru puncturi ca dorința unanimă a națiiei române; 2. ca spre răspuns la întrebarea ce se face țării prin art. 24 al Tratatului de Paris, să supue această declarație Înaltei Comisii Europene, ca expresia cea mai exactă a trebuințelor tuturor claselor societății și ca o condiție căreia sînt subordonate orice alte dorințe, ce deosebitele clase ar mai putea fi chemate a exprima în privința reformelor dinăuntru; 3. și, în fine, ca tot în acea comunicație să se exprime din partea Adunării via recunoștință ce simte tot românul către acele generoase puteri, care au îmbrățișat apărarea drepturilor acestei națiii.

îndestulat, aceleași hotare de păzit, aceleași dureri în trecut, același viitor de asigurat și, în sfîrșit, aceeași misiune de împlinit;

Luînd în privire că această unire o dorim, nu pentru ca să lovim drepturile și să amenințăm pacea altora, ci numai pentru ca să asigurăm drepturile și pacea noastră, și că, dimpotrivă, această unire la care au contribuit toate generațiile trecute, lucrînd de a ne da aceleași instituții și legi — împlinind o vie dorință a națiiei noastre, și făcîndu-se pentru noi un isvor de bună rînduială, de economie, de legalitate, de dignitate și de regenerație generală — prin însăși aceasta ar da Înaltei Porți și staturilor vecine o închizășluire de pace și de stabilitate la hotarele lor;

Luînd în privire că Unirea Principatelor este înscrisă în chiar instituțiile actuale, recunoscute de Înalta Poartă, și anume prin Articolul 425 Cap. IX din Regulamentul organic, care rostește textual că „începutul, religia, obiceiurile și asemănarea limbei locuitorilor acestor două Principate, precum și trebuințele ambelor părți cuprind din însăși descălecarea lor elementele nedespărțitei uniri, care s-a împiedicat și s-a întîrziat numai de întîmplătoarele împrejurări. Mîntuitoarele folosuri ale rodului ce s-ar naște din întrunirea acestor două popoare sînt netăgăduite";

Luînd în privire că, pentru ca Unirea Principatelor să producă tot binele ce se așteaptă și în lăuntru și în afară, este trebuință de a se institua un guvern tare, stabil, respectat în lăuntru de toți, și sprijinit în afară de marea familie a caselor domnitoare; că un asemenea guvern nu ni-l poate da regimul vicios al domnilor electivi și schimbători, care, istoria este martoră, n-au produs decît anarhie prin rivalitățile și ambițiile deșilor și mulților aspiranți, slăbiciune și corupție prin abuzurile țărilor și prin supunerea domnilor la toate înrîuririle străine;

Luînd în privire că Principatele sînt însetate de legalitate, de stabilitate și de dignitate națională, voind a trăi cu însăși viața lor, și că acestea nu se pot dobîndi decît reîntorcîndu-se la vechiul princip al ereditățiі tronului, care în întîiele timpuri ale fundației Principatelor, și chiar în urma Capitulațiilor, au existat în familiile lui [Radu] Negru și a lui Bogdan Dragoș, și punîndu-se în capul Principatelor Unite un prinț străin, ales dintre dinastiile domnitoare ale Europei, afară de acele ale staturilor vecine, *spre a nu motiva străine înrîuriri;*

Luînd în privire că, spre a dobîndi un asemenea princip, menit de a pune un capăt relelor trecutului și de a pregăti patriei o eră nouă, românii renunță la dreptul ce au prin Capitulații, de a-și alege singuri pe șeful statului, încredințînd numirea prințului străin însuși glorioșilor monarhi, care au luat în mîinile lor soarta Principatelor;

Luînd în privire că, spre a întemeia cea mai grabnică și mai intimă legătură între noua dinastie și națiia română, este trebuință ca moștenitorii domnitorului să fie crescuți în dogmele sfintei noastre biserici a Răsăritului;

Luînd în privire că pentru ca prințul străin să poată împlini tot ce ar aștepta de la dînsul și țara și Europa, este trebuință ca el să fie înconjurat de toate garanțiile de pace și de putere și să fie asigurat în contra pericolelor din afară și în contra tulburărilor din lăuntru;

Că pericolele din afară se pot înlătura numai prin neutralitatea *Principatelor, neutralitate recunoscută în principiu prin Art. 26 și 27 ale Tratatului de la Paris;*

Că tulburările din lăuntru se pot depărta numai întrucît domnitorul va căuta puterea sa în însăși țara și va cîrmui după legi făcute de către însăși țara;

Luînd în privire că, după vechiul obicei, pururea și sub toate guvernele, puterea legiuitoare în Principate a fost încredințată unei Adunări obștești, *care, mai mult sau mai puțin, a reprezentat țara;*

Că această Adunare, pentru ca să fie bine primită, pentru ca legile votate de ea să aibă toată puterea morală, ea trebuie să fie astfel compusă încît să cuprindă în sînul ei toate marile interese ale națiiei;

Luînd în privire, în sfîrșit, că drepturile Principatelor anume cuprinse în Capitulații și unirea țărilor sub un prinț străin și ereditar, asigurat prin neutralitatea pămîntului românesc, și sprijinit prin o putere legislativă, care să cuprindă toate elementele vitale ale societății, atunci vor fi stabile, atunci vor contribui cu toată eficacitatea la desvoltarea națională, morală și materială a patriei noastre, cînd ele se vor pune sub garanția atotputernică și salutară a marilor puteri ale Europei;

Adunarea ad-hoc a Moldovei, păsind pe calea ce i s-a prescris de către Tratatul de la Paris, adică începînd a rosti dorințele țării — *în fața lui Dumnezeu și a oamenilor, în toată curățenia cugetului, neavînd în privire decît drepturile și folosul națiiei române, declară că cele întîi, cele mai mari, mai generale și mai naționale dorinți ale țării sînt:*

1. Respectarea drepturilor Principatelor și îndeosebi a autonomiei lor, în cuprinderea vechilor Capitulații încheiate cu Înalta Poartă în anii 1393, 1460, 1511 și 1634.

2. Unirea Principatelor într-un singur stat sub numele de România.

3. Prinț străin cu moștenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare de ale Europei și ai cărui moștenitori să fie crescuți în religia țării.

4. Neutralitatea pămîntului Principatelor.

5. *Puterea legiuitoare încredințată unei obștești Adunări, în care să fie reprezentate toate interesele națiiei.*

Toate acestea sub garanția colectivă a puterilor care au subscris Tratatul de la Paris.

MAGAZIN ISTORIC NR. 1 ANUL IX-IULIE 75

MAURICE BAUMONT: Subiecte de istorie franceză

SECRETELE LUI BAZAINE... ȘI ALTE TAINE

CRISTIAN POPIȘTEANU

Pentru profesorul Maurice Baumont[1], cercetarea istorică este sursa dătătoare de vitalitate. Și aceasta, după șase decenii de profesorat, după zeci și zeci de studii și după aproape douăzeci de cărți purtînd semnătura lui ce ilustrează cu atîta prestanță științele istorice din Franța. Investigația sa istorică din ultima vreme a căpătat, în răstimpul lungii conversații avute, conturul unor interesante subiecte de istorie franceză, dintre care transcriem aici cîteva pentru cititorii revistei noastre.

De cîțiva ani, m-am ocupat foarte mult de războiul din 1870. De ce? Pentru că sînt conservator al Muzeului din Chantilly[2], iar domeniile acestui castel sînt donate Institutului Franței de către ducele d'Aumale. Or, ducele d'Aumale a fost președintele Consiliului de război care a condamnat la moarte în unanimitate pe mareșalul Bazaine în 1873. Bazaine a fost condamnat pentru că a capitulat la Metz cu 170 000 ostași, cea mai mare armată franceză care îi rămăsese Franței învinse în războiul cu Prusia. După condamnarea sa la moarte, magistrații au trimis cu toții o scrisoare mareșalului Mac Mahon, care a fost președintele Republicii, pentru a-i cere ca sentința să fie comutată în surghiun pe veci din Franța. Guvernul, prezidat pe atunci de ducele de Broglie era, de asemenea, favorabil acestei măsuri. Însă președintele Republicii, Mac Mahon, nu a admis această soluție și a cerut ca o pedeapsă de 20 ani de deportare să fie impusă lui Bazaine. De ce? Pentru că, după părerea sa, opinia publică (și în acest sens avea dreptate), care a fost extrem de severă cu mareșalul Bazaine, n-ar fi admis un simplu exil. Dar, la numai cîteva luni după ce a intrat în citadela în care a fost închis, pe insula Sf. Margareta, în fața orașului Cannes, Bazaine a evadat, instigat de soția sa, o tînără mexicană, care socotea sentința absolut nedemnă pentru un șef militar cum era Bazaine. După evadare, s-a stabilit în Spania, unde a mai trăit, în condiții extrem de mizere, vreo 15 ani, pînă la moartea sa.

Cel care a donat castelul Chantilly Institutului Franței, ducele d'Aumale

Am studiat figura lui Bazaine prin arhivele ducelui d'Aumale, pe care le-am găsit închise într-o sală specială cu mențiunea „A nu se deschide decît la 50 ani după moartea mea". Cei 50 ani au trecut și am studiat acest dosar considerabil, cu totul inedit. Am avut, de asemenea, la dispoziție toate arhivele mareșalului Bazaine însuși, toate scrisorile pe care le-a trimis familiei sale și care au fost păstrate cu evlavie. Din acest ansamblu de documente, am elaborat două lucrări, cred că destul de importante: una, despre capitularea de la Metz și care se numește **L'Echiquier de Metz** (Tabla de șah de la Metz) și, apoi, cealaltă, care proiectează întreaga sa viață, întreaga sa carieră într-un cadru istoric și este intitulată **Les Secrets de Bazaine** (Secretele lui Bazaine).

Două vieți pline de mistere — a mareșalului Bazaine...

Am reluat, apoi, un studiu pe care l-am publicat încă în 1930, însă un studiu care a fost alimentat între timp de o serie de documente noi, referitoare la o afacere acum destul de uitată, dar care a jucat în politica externă, după părerea mea, un rol considerabil pentru relațiile franco-germane. Este vorba de afacerea Eulenburg, care s-a petrecut la începutul acestui secol: o dramă în care a sucombat un diplomat german, fost ambasador la Viena și prieten personal al împăratului Wilhelm II. El înclina, după opinia adversarilor săi, spre tendințe net francofile. Atunci, în timpul crizei care afectase relațiile franco-germane și al incidentului legat de Maroc, Eulenburg a luat o poziție opusă aceleia pe care o dorea Ministerul de Externe de la Berlin. Pentru a se debarasa de Eulenburg, s-a organizat împotriva lui un proces scandalos și, astfel, întreaga afacere a devenit un prilej de încordare a relațiilor franco-germane.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1969; 5/1975.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1967.

Şi acum, după ce m-am îndeletnicit cu afacerea Eulenburg şi cu Bazaine, iată că mă întorc la o chestiune de care Franţa şi chiar Europa s-au preocupat foarte mult — afacerea Dreyfus. Am scris deja, acum vreo 30 ani, o carte despre afacerea Dreyfus, după arhive germane şi italiene, care erau pe atunci complet inedite şi pe care am avut privilegiul să le consult. De atunci am descoperit însă multe alte documente. „Iar Dreyfus?", se vor întreba unii. Dar să nu uităm că, în ultimii ani, au apărut vreo 15 volume despre afacerea Dreyfus, nu numai în Franţa, dar şi în Germania, în Anglia, în Statele Unite. Această chestiune a rămas, deci, actuală şi eu încerc să arăt cum este ea pusă în condiţiile unei documentări noi.

... şi a lui Alfred Dreyfus

Nu ne-am despărţit înainte ca prof. Baumont să nu-şi amintească şi despre România.

Am venit pentru prima oară în România înaintea primului război mondial. Întîmplarea a făcut că, timp de vreo 15 ani, am lucrat la Secretariatul internaţional, al Societăţii Naţiunilor, unde am avut onoarea să întîlnesc adesea un om ca Nicolae Titulescu, a cărui acţiune diplomatică a fost deosebit de importantă din punct de vedere istoric pentru interesele naţionale ale României. Am revenit de patru ori în ţara dv. A compara România de altă dată cu aceea de azi, e o treabă foarte grea, dar ea este strălucitoare; nu există dubii asupra importanţei schimbărilor care au avut loc în ţara dumneavoastră, asupra importanţei progreselor care au fost săvîrşite. Cînd vizitezi România, eşti uimit de construcţia formidabilă de cartiere şi oraşe noi, iar progresele noilor industrii sînt cu deosebire vizibile. Eşti surprins să vezi hotelurile minunate; eşti impresionat de importanţa acordată muzeelor, care sînt admirabil organizate. Progresele în toate domeniile sînt strălucitoare şi orice călător poate să le constate.

Mă bucur să spun că revista **Magazin istoric** mi se pare foarte vie, foarte frumos ilustrată, cu articole bine concepute, precise şi în acelaşi timp eliminînd o documentaţie greoaie, prea greoaie, un aparat critic care face ca o operă istorică să devină aproape de necitit. Trebuie să spun că această istorie a României mă interesează cu atît mai mult, cu cît am avut ca profesor altădată un om, care — e drept — era geograf, dar care a fost în mare măsură geograful României, Emmanuel de Martonne[1] şi mi-a sădit, cel dintîi, simpatia pentru ţara dumneavoastră.

[1] **Emmanuel de Martonne** (1873-1955), renumit geograf francez, profesor la Sorbona, membru al Academiei de Ştiinţe din Paris, preşedinte al Uniunii geografice internaţionale. A făcut intense cercetări de teren în România, întocmind două lucrări importante (**La Valachie**, 1902; **Recherches sur l'évolution morphologique des Alpes de Transylvanie**, 1907) şi numeroase articole şi conferinţe. A contribuit la îndrumarea tinerilor geografi români, manifestîndu-şi simpatia pentru poporul român.

Columna şi chipul lui Decebal

Articolul despre chipul lui Decebal, publicat în nr. 6/1974 al revistei noastre, a stîrnit mult interes în rîndul cititorilor şi specialiştilor, nu numai din ţară, dar şi de peste hotare. Din Varşovia, dr. Jan Trynkowski *ne-a trimis o scrisoare însoţită de fotografiile pe care le reproducem şi noi. „Încercarea de a identifica portretul lui Decebal, ascuns în numeroasele scene ale Columnei lui Traian, ca şi printre statuile provenind din Forul aceluiaşi împărat, de la Roma, impune multă atenţie, discernămînt, spirit critic — ne scrie d-sa. Ne punem, de aceea, de la început întrebarea: există* posibilitatea *ca pe Columnă să se fi păstrat portretul regelui dac? Deşi nimeni nu se îndoieşte că scena sinuciderii (CXLV) reprezintă dramatica sa moarte, nu se poate exclude nici posibilitatea ca figura lui Decebal să fi fost înfăţişată în chip «ideal» şi nu ca un portret veridic, cu trăsăturile fizice ale feţei şi ţinuta sa reală.*

Trebuie să remarcăm că artiştii Columnei au tins, în general, spre păstrarea trăsăturilor individuale ale personajelor portretizate. Numeroasele reprezentări ale lui Traian constituie cea mai bună dovadă în acest sens. E logică, deci, presupunerea că, în măsura posibilităţilor, *ei au procedat la fel şi în cazul altor personaje.*

Dar care sînt aceste posibilităţi?

Ni se pare foarte puţin probabil ca Decebal să fi fost portretizat încă în timpul vieţii sale, de pildă, în cursul primului război dacic, sau după el. Dar capul său, expus vederii publice la Roma, a putut fi utilizat în acest scop. Ar trebui doar dovedit că romanii cunoşteau metodele necesare conservării în bune condiţii a ţesuturilor umane. Următorul pas ar fi strîngerea tuturor reliefurilor Columnei şi a statuilor provenind din Forul lui Traian, reprezentînd nobili daci, dintre care unele sînt bănuite că îl reprezintă pe Decebal. Dacă în urma unei asemenea amănunţite analize antropologice se va dovedi că atît pe Columnă, cît şi între statuile din For, se găseşte cel puţin o reprezentare portretistică a unuia şi aceluiaşi personaj, am avea dovada aproape sigură că avem a face cu adevăratul chip al lui Decebal".

1

2

3

Capete de prizonieri daci, din Muzeul Vaticanului (1, 2) şi din Florenţa (3)

CONSTANTIN GIURESCU — „o putere științifică de întîiul rang"

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Cu un secol în urmă, în pitoreasca comună de munte Chiojdu din județul Buzău se năștea, dintr-o familie de moșneni, Constantin Giurescu, cel care avea să-și lege numele de temeinice lucrări în istoriografia românească, de știință, de mare probitate și frumusețe morală.

După ce a terminat cu rezultate strălucite școala primară în comuna natală și Liceul „Petru și Pavel" din Ploiești, C. Giurescu s-a înscris la Facultatea de litere a Universității din București, într-un moment cînd aceasta cunoștea o perioadă de mare prestigiu. Știința istorică, care-l atrăgea pe fiul de moșnean ca o chemare din adîncuri, era ilustrată, pe lîngă mai vechile nume ale lui B.P. Hașdeu și Gr. Tocilescu, de numele lui D. Onciul, creatorul școlii critice în istoriografia noastră, al lui I. Bogdan, căruia slavistica românească îi datorează mult și al lui N. Iorga, deschizător de largi orizonturi, genial prin intuițiile istorice, cu o putere de muncă și creație extraordinară.

Sub influența maeștrilor lui s-a dezvoltat la C. Giurescu pasiunea pentru aprofundarea cunoștințelor istorice și însușirea metodei de investigație științifică. El s-a remarcat prin aptitudini de cercetare încă din anii studenției. Una din lucrările realizate de tînărul student la seminarul lui D. Onciul cu privire la cronologia veche moldovenească a fost premiată de Universitate și tipărită în Convorbiri literare. *După absolvirea facultății, C. Giurescu a fost cîțiva ani profesor la Liceul „Unirea" din Focșani, de unde, în urma obținerii prin concurs a unei burse, avea să plece, pentru continuarea studiilor, la Viena. Contactul cu un centru științific european de prestigiu, audierea cursurilor și frecventarea seminariilor unor renumiți oameni de știință — dintre ei K. Jirecek ajungînd să-i fie, se pare, pildă de urmat — au adăugat pentru C. Giurescu noi elemente de temeinică formație științifică. Anii petrecuți la Viena au fost folosiți, totodată, pentru cercetarea bogatelor ei arhive, din care a depistat importante documente referitoare la Oltenia în vremea ocupației austriece (1716-1739), ce vor forma mai apoi materia a patru volume, și cu privire la domnia lui C. Brîncoveanu, acestea din urmă fiind publicate în colaborare cu N. Dobrescu.*

Odată cu întoarcerea în țară, C. Giurescu a început, paralel cu munca de dascăl sau de șef al Serviciului arhivelor din Ministerul Afacerilor Străine, să desfășoare o bogată activitate istoriografică. Aceasta cuprinde, pe lîngă publicații de izvoare — documente și cronici — critică de texte, lucrări de istorie politică și de instituții. Aplecat spre studiul amănuntului, înzestrat cu o inteligență vie, iscoditoare, el a reușit să facă lumină în privința paternității unora dintre cronicile medievale muntene sau moldovene, să stabilească, pentru altele, textul de bază și interpolările ulterioare, stema manuscriselor, să definească, cu alte cuvinte, calea științifică de urmat în întocmirea colecției de cronici medievale românești, colecție ce se realizează cu succes în zilele noastre.

În 1909 a primit titlul de doctor, fiind cel dintîi doctor al Facultății de litere din București. Anul 1909 a însemnat pentru C. Giurescu și alegerea lui ca membru corespondent al Academiei Române; cinci ani mai tîrziu el va deveni membru activ. În ședința Academiei din 14 mai 1914, mulțumind corpului academic, el arăta: „Năzuința mea cea mai vie este să corespund așteptărilor dumneavoastră; urmînd pildele atît de strălucite de muncă fără preget în cîmpul științei, de activitate necurmată închinată înălțării și înfloririi Academiei pe care le găsesc printre dumneavoastră, vin alături de dumneavoastră cu dor de muncă și însuflețit de cel mai neclintit devotament pentru idealurile și interesele acestei Alma mater *a culturii noastre naționale".*

Activitatea științifică a lui C. Giurescu a continuat spre sfîrșitul vieții lui cu remarcabile studii monografice de instituții medievale românești. El făcuse dovada, în 1907, în introducerea la volumul de Documente și regeste privitoare la Constantin Brîncoveanu, *capacității de reconstituire a perioadei istorice și a gîndirii politice a lui C. Brîncoveanu. Cazul domnitorului martir îi servise lui C. Giurescu ca o ilustrare a permanentelor mobiluri ale diplomației românești, a mijloacelor folosite de ea și a rezultatelor obținute pentru păstrarea ființei statale și apărarea autonomiei țării.*

Cu toate însușirile manifestate în abordarea cercetărilor de istorie politică, C. Giurescu n-a continuat în această direcție, ci s-a îndreptat spre istoria socială, tratînd într-o viziune nouă probleme ca Vechimea rumâniei în Țara Românească și legătura lui Mihai Viteazul, Despre rumâni și Despre boieri. *Folosirea unei documentații mult mai largi decît cea a predecesorilor și a contemporanilor lui i-a permis lui C. Giurescu să facă observații judicioase, unele dintre ele valabile și azi, cu privire la clasele sociale din trecutul nostru și la raporturile dintre ele.*

Moartea l-a răpit pe primul nostru mare istoric social — pe care învățatul francez Marcel Emerit îl compara cu Fustel de Coulanges — în floarea vîrstei, la 43 ani, fără ca el să fi putut da tot ceea ce pregătirea lui anunța. Dispariția sa a fost văzută ca o mare pierdere pentru știința istorică românească. „Nu putem deplînge îndeajuns — scria N. Iorga la vestea morții lui C. Giurescu — pierderea unei puteri științifice de întîiul rang, răpită în plina ei dezvoltare".

Prețuită de urmași, opera lui C. Giurescu este un îndemn de cercetare erudită, în spirit critic. Apropierea de ea instruiește și impune respect.

MAGAZIN ISTORIC • ANUL IX-IULIE 75 • NR. 100

„VEȘTI DE LUCRURI ADEVĂRATE ȘI TEMEINICE"

CONSTANTIN GIURESCU

Cînd Constantin Brîncoveanu a urcat în tronul Munteniei, la sfîrșitul lunii octombrie 1688, un mare război era în curs de desfășurare, între Imperiul habsburgic și Imperiul otoman. Balanța era net înclinată în favoarea celui dintîi; dacă în primul moment, în vara anului 1683, turcii au ajuns pînă sub zidurile Vienei, imediat intervenția energică a regelui polon Ioan Sobieski a salvat Capitala și Imperiul. Această victorie, care a vestit contemporanilor decăderea puterii militare a Imperiului otoman, a constituit, în același timp, un îndemn la continuarea luptelor, pînă la alungarea turcilor din Europa. Armatele imperiale au luat ofensiva și în 1686 au eliberat Buda, iar în 1688 au asediat Belgradul. Principele Transilvaniei, Mihail I Apafy, a fost atras și el în tabăra imperialilor, acceptînd suzeranitatea Imperiului habsburgic.

Dincoace de Carpați, situația domnilor Moldovei și Țării Românești era ceva mai complicată. În jocul de interese care se țesea în jurul lor, era implicată și Poarta, dar și Imperiul habsburgic, Polonia și în curînd și Rusia; la asediul Vienei, domnii români Gheorghe Duca al Moldovei și Șerban Cantacuzino al Țării Românești, au trebuit să participe alături de oștile turcești, dar ei au dat sprijin efectiv și eficace asediaților[1]. Încrezător în victoriile creștinilor, Șerban Cantacuzino a inițiat tratative directe cu Imperiul habsburgic, cerînd împăratului de la Viena să-i recunoască independența țării, domnia ereditară și mai ales să-i dea ajutor în lupta antiotomană. Ca să-l determine pe Șerban vodă la acțiuni mai hotărîte, imperialii l-au însărcinat pe contele Federigo Veterani — italian de origine, dar general în armata Habsburgilor — să intre cu trupele în Muntenia (s-au retras, însă, la intervenția marelui logofăt Constantin Brîncoveanu). Acest fapt a arătat cît de primejdios era jocul diplomatic întreprins de Șerban Cantacuzino, acționînd într-o singură direcție.

Solia sa se afla la Viena, la tratative, cînd el a murit și în locul lui a fost ales Brîncoveanu. Recunoscută imediat de către Poartă, această alegere nu a fost pe placul curții vieneze tocmai din cauza atitudinii rezervate a noului domn față de politica imperială. Rezervele domnului muntean erau pe deplin întemeiate: Imperiul habsburgic nu era interesat de independența țărilor române, ci, ca toate celelalte puteri vecine de-a lungul istoriei noastre, de bogățiile naturale, de poziția strategică a acestor țări **și, în ultimă instanță, de întinderea influenței și dominației respectivelor imperii. Acest**

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1970.

Față de această nouă atitudine, care-i îngăduia să dea numai cît și cînd putea, Brîncoveanu nu se arătă îndărătnic. De altfel, aceasta era o măsură de prevedere. Izbînzile imperialilor în campania anului 1691 îi arătau că supărătorii oaspeți de mai înainte se puteau reîntoarce și, după cum îi spunea un agent al împăratului, contele Marsigli, „celor mari e mai bine să le dai, decît să aștepți să-și ia ei singuri".

Afară de aceasta, biruitorii puteau deveni, la încheierea păcii, viitorii stăpîni; îndatorîndu-i, domnul își asigura propria lui situație. Așa se explică [faptul] că, fără constrîngere și amenințări, Veterani primește, în anii următori bani, cai și grîne.

Mai era însă și un alt motiv pentru care, începînd cu anul 1691, imperialii urmăresc o politică de bună înțelegere, dacă nu chiar de prietenie, cu Brîncoveanu. În timpul războiului, informațiuni exacte asupra forțelor și planurilor turcilor se pot procura numai cu mare greutate. Din cauza aceasta, foștilor interpreți pentru turcește din Constantinopol, Georgius Cleronomos și Ianache Porphyrita, capikehaia lui Șerban [Cantacuzino] și Brîncoveanu, li se plătește și în timpul războiului salariul de mai înainte, în schimbul căruia trimit știri despre cele ce se petreceau în Imperiul otoman. Aceștia, servind însă interese deosebite și fiind fără control, informează rău, pe lîngă faptul că știrile trimise sînt uneori interceptate, iar alteori sosesc numai cu mari întîrzieri. Nici trimiterea, sub diferite pretexte și deghizări, a unor persoane speciale, ca Marsigli — care, dîndu-se drept secretar al ambasadorului englez, face două călătorii la Constantinopol, una în vara anului 1691, reîntorcîndu-se la sfîrșitul lui septembrie și a doua în noiembrie același an, din care revine tocmai în iunie anul următor — ori a lui Quarient (decembrie 1691 - aprilie 1692) — trimis cu scrisori din partea ambasadorilor englez și olandez — nu puteau constitui un mijloc statornic de informațiune.

Cele mai sigure, mai repezi și mai complete informațiuni despre tot ce se petrecea în Imperiul otoman se puteau avea numai de la curtea domnului Munteniei. Brîncoveanu primea săptămînal rapoarte de la capikehaiele sale de la Poartă, dintre cari unii trebuiau să înso-

MAGAZIN ISTORIC ANUL IX-IULIE 75

ţească armatele turceşti în timpul campaniei. El este în strînse legături cu paşii de la Silistra, Nicopol şi Vidin, iar pe lîngă seraschierii [2] de la Baba şi Belgrad are agenţi în permanenţă. În sfîrşit, oamenii săi, care se reîntorc de la cetăţile unde au dus proviziuni sau au lucrat ca salahori, cutreerînd necontenit marginile, constituiesc iarăşi un important mijloc de informaţiune.

Din acest punct de vedere, noii stăpînitori ai Ardealului, ca şi principii de mai înainte, au deci un mare interes să întreţie bune relaţiuni cu domnul Munteniei. Cîteva luni după participarea acestuia alături de Thökoly la lupta de la Zărneşti, apropierea se şi face prin mijlocirea contelui de Erbs, făcut prizonier atunci, pe care Veterani înadins nu-l răscumpărase, lăsîndu-l pe lîngă Brîncoveanu, ca să-i trimită ştiri şi să stabilească o înţelegere. Trecerea lui Marsigli şi Quarient pe la Bucureşti în 1691 şi 1692, şi legăturile de rudenie ale interpretului Mamuca de la Torre[3], fac ca această înţelegere, la care contribuie de bună seamă şi victoriile ducelui de Baden[4], să fie şi mai deplină. Un schimb regulat de scrisori, al căror scop principal este întotdeauna comunicarea de ştiri, se începe între Brîncoveanu, miniştrii şi secretarii săi şi persoanele amintite mai sus. Rolul acesta de informator despre cele întîmplate sau plănuite în Imperiul otoman, la care se mai adaugă şi acela de mijlocitor al corespondenţei cu Constantinopolul, constituie unul din elementele esenţiale în relaţiunile lui Brîncoveanu cu imperialii.

Aşa se explică atenţiunile acestora faţă de dînsul, distincţiunile care i se acordă, recomandările care se fac necontenit de la Viena generalilor din Ardeal şi rezidentului din Constantinopol de a întreţine corespondenţă şi a-i cultiva prietenia, precum şi faptul caracteristic că unii din secretarii săi, ca Dindar şi Grienner, sînt în acelaşi timp funcţionari ori salariaţi austrieci.

Dacă însă Brîncoveanu este principalul informator al nemţilor [austriecilor] despre tot ceea ce priveşte pe turci, rolul acesta îl îndeplineşte nu numai din înclinaţie sau de dragul îmbierilor care-i vin, ci mai ales fiindcă la adăpostul lui el poate să răspundă uneia din principalele sale îndatoriri ca supus al sultanului.

Poarta nu are încă reprezentanţi pe lîngă puterile creştine. Sarcina procurării de informaţiuni o au comandanţii cetăţilor ori guvernatorii provinciilor de margine. Cîtă vreme turcii stăpîneau Ungaria de mijloc şi aveau Ardealul tributar, firească că paşii din aceste părţi, cel din Buda mai cu seamă, aveau în primul rînd această îndatorire. Cînd însă cetăţile din Ungaria cad pe rînd în puterea imperialilor, cînd oştile lor ocupă Ardealul, iar polonii pătrund în Moldova, rolul de informatori revine cu deosebire domnilor români. De la sfîrşitul veacului XVII, procurarea de ştiri asupra creştinilor formează una din principalele lor îndatoriri. În scurta audienţă, pe care domnul nou numit o are la sultan înainte de a pleca în ţară, între recomandările care i se fac, prin mijlocirea vizirului, despre atribuţiunile sale, i se impunea, în special, să cerceteze cu grijă şi cu sîrguinţă ceea ce lucrează duşmanii şi să trimită despre dînşii în tot timpul informaţiuni exacte, pentru procurarea cărora avea să se îngrijească din toate puterile şi prin orice mijloace.

lucru s-a dovedit chiar în anul următor, cînd comandantul trupelor imperiale din Transilvania, generalul Donat Heissler, a primit ordinul să ocupe Ţara Românească (decembrie 1689). Brîncoveanu a trebuit să apeleze la ajutorul Porţii pentru a alunga pe imperiali din ţară, apoi, împreună cu trupele turceşti, l-a înfrînt pe generalul Heissler în lupta de la Zărneşti (11 august 1690), impunînd alegerea lui Emeric Thökoly, protejatul Porţii, ca principe al Transilvaniei, în locul lui Mihail II Apafy, care, sub protecţia Vienei, succedase la tron tatălui său, mort în primăvara aceluiaşi an.

Experienţa arăta, aşadar, că, în faţa realităţilor politice, care, în evoluţia lor, urmau un drum foarte sinuos — dictat de interesele şi capriciile cancelariilor europene — singura modalitate pentru a prezerva autonomia ţării era adoptarea unei politici de o mare supleţe, uşor de adaptat fluctuaţiilor politicii de la Istanbul sau de la Viena. Cea mai mică schimbare a direcţiei politicii otomane sau imperiale trebuia cunoscută din vreme, pe de o parte pentru a profita, în interesul ţării, de orice vînt prielnic ce ar fi adiat pe malurile Bosforului sau ale Dunării şi, pe de altă parte, pentru a preîntîmpina furtunile. În fine, după exemplul strălucit al atîtor predecesori, domnul trebuia să caute ca, intrînd în concertul diplomatic european, să nu rămînă niciodată singur în faţa Imperiului otoman şi nici să nu aibă doi duşmani deodată. Trebuia de navigat cu grijă, între interesele marilor imperii, interese contradictorii şi adesea contrare ţelurilor Principatelor Române.

Fire ponderată, dotat cu o înţelegere lucidă şi cu o mare abilitate diplomatică, Brîncoveanu a înţeles de la început aceste imperative ale vremii tulburi în care a ajuns la cîrma Ţării Româneşti. În fragmentul care urmează[1], istoricul Constantin Giurescu descrie modul în care domnul muntean obţinea informaţiile atît de necesare cunoaşterii meandrelor politicii internaţionale, în perioada care a urmat luptei de la Zărneşti, cînd ofensiva a fost preluată, pentru scurt timp, de armatele otomane, silind pe imperiali la retragere. „Faptul acesta — arată C. Giurescu — are drept urmare şi o schimbare de tactică. De aci înainte, generalii împărăteşti caută să obţină de la Brîncoveanu, prin bună înţelegere, contribuţiile în bani şi în natură, care nu se mai puteau lua prin constrîngere".

S. G.

---

[1] Comandanţii militari ai provinciilor turceşti — n.r.

[2] Reprodus din prefaţa la **Documente şi regeste privitoare la Constantin vodă Brîncoveanu,** Bucureşti, 1907, pp. IX-XV. Titlul şi parantezele drepte din text aparţin redacţiei. Ortografia a fost actualizată.

[3] „Era cumnat cu dragomanul veneţian la Poartă [...] şi rudă după nevastă, care era, probabil, dintre Cantacuzini, cu Brîncoveanu" (din notele lui C. Giurescu).

[4] La 15 septembrie 1691, ducele de Baden a obţinut o victorie asupra turcilor, în bătălia de la Salankemen — n.r.

MUZEUL ISTORIC AL M. ANULUI NR. 100

Ca să poată răspunde acestei însărcinări, domnul organizează un serviciu de informaţiuni foarte complicat. Pentru relaţiunile cu creştinii, care îi sînt îngăduite de Poartă tocmai în scopul acesta, el are patru pînă la cinci secretari străini, pentru limbile latină, italiană, germană, polonă, ungurească, greacă etc. Întîlnim printre aceşti secretari oameni de toate naţionalităţile şi din toate locurile: Andrei Wolf, Del Chiaro, Nicolae de Porta, Dindar, Grienner etc. Pe de altă parte, în diferitele slujbe ale curţii, începînd de la bucătar şi pînă la doctori[1] şi dascălii beizadelelor, oamenii de care se înconjură sînt iarăşi în mare parte străini. Aceştia nu îndeplinesc, însă, numai însărcinarea specială, pe care o au la curte. Prin legăturile pe care în mod firesc au trebuit să le păstreze cu conaţionalii lor, prin acelea pe care le crează şi le cultivă în urmă, ei îndeplinesc şi funcţiunea de informatori. În afară de aceştia, Brîncoveanu are şi agenţi în străinătate, pe Dindar pe lîngă generalul din Sibiu, pe Busy la Viena, pe Caragiani la Veneţia şi, cîtva timp, pe David Corbea la Moscova. Cum însă veştile care se puteau avea pe calea aceasta, a corespondenţei domnului, miniştrilor, secretarilor şi agenţilor săi din străinătate, între ei şi cu persoane străine, erau oarecum numai cele oficiale, supuse la graniţă controlului şi, la nevoie, cînd ar fi conţinut dezvăluiri primejdioase, confiscate, ele sînt completate prin informaţiile culese de la negustori, cărora ori li se dă anume această însărcinare, ori sînt descusuţi, asupra celor ce văzuseră, de [către] vameşii şi dregătorii de la margine, prin misiunile clericilor catolici şi prin iscoade trimise în toate părţile, sub diferite pretexte, dintre care cel mai obişnuit era tot al negustoriei, „ca să afle veşti de lucruri adevărate şi temeinice".

Graţie acestor măsuri, Brîncoveanu este sigur şi repede informat despre tot ceea ce se petrece în Europa.

[1] Între aceştia, mai cunoscuţi sînt Iacobo Pilarino şi Bartolomeo Ferrati — n.r.

GH. POPA - LISSEANU – un pasionat istoric

PAUL GRIGORIU

Printre precursorii istoriografiei noastre care ne-au lăsat culegeri de documente deosebit de valoroase pentru cunoaşterea istoriei patriei se numără şi profesorul, publicistul şi cercetătorul Gheorghe Popa-Lisseanu (1866-1945). Lucrările sale, care dovedesc o temeinică pregătire lingvistică, paleografică şi istorică a autorului lor, sînt, de altfel, revendicate în egală măsură atît de istorici, cît şi de filologi şi pedagogi. Ele se bizuie pe o largă investigare a izvoarelor arheologice, a numeroase documente de arhivă edite şi inedite şi pe o judicioasă coroborare a datelor istorice cu cele lingvistice.

Dascăl pasionat — între 1891-1931 a predat limba latină la Liceul „Gheorghe Lazăr" din Bucureşti, fiind, în cursul anilor şi inspector şcolar, director general al învăţămîntului secundar, consilier tehnic al Ministerului Instrucţiunii şi profesor la Secţia pedagogică universitară — Gh. Popa-Lisseanu s-a remarcat şi ca autor şi coautor de manuale şi culegeri de texte didactice.

Penultimul deceniu din viaţă l-a dedicat voluminoasei colecţii de documente intitulată Izvoarele istoriei românilor, *un impresionant corpus care însumează peste 1 850 pagini, rod al unei intense munci de cercetare, descifrare, traducere şi interpretare a unui bogat material. A publicat această colecţie, cum spunea cu mîhnire autorul ei, „cu enorme sacrificii, mai ales de timp şi de muncă împotriva tuturor adversităţilor descurajatoare". Lucrarea a fost concepută pe un plan vast şi conţine o mare bogăţie de informaţii, de provenienţe diferite. A dorit „să dăm în româneşte, pentru cititorul român [...] într-o traducere cît mai exactă izvoarele istoriei noastre naţionale [...], pentru ca cititorul să poată, mai uşor şi mai sigur, să se documenteze direct, prin sine însuşi".*

Reconstituind evenimentele istorice, cu toate amănuntele necesare, pe baza confruntării mai multor traduceri ale aceluiaşi izvor, Popa-Lisseanu a transformat introducerile de prezentare a fiecărui document în adevărate studii de istorie politică şi social-culturală. De pildă, în prezentarea lucrării Getica *sînt furnizate ample date despre viaţa şi opera autorului lucrării, Jordanes, se fac aprecieri asupra izvoarelor folosite de el. Pentru ca cititorul să fie cît mai bine edificat, Gh. Popa-Lisseanu prezintă concepţia istorică a lui Jordanes, face unele observaţii privind limba şi stilul scrierilor lui; în partea finală a introducerii menţionează importanţa lucrării pentru cunoaşterea istoriei noastre. Prezentînd cititorilor pe Ammianus Marcellinus — istoricul care a scris despre războaiele dintre romani şi goţi — ţine să precizeze că opera acestuia s-a păstrat în limitele obiectivităţii, autorul n-a inventat fapte ce n-au existat şi în prezentarea diferitelor momente n-a ţinut seama de interesele particulare ale oamenilor influenţi.*

La fiecare izvor publicat, Gh. Popa-Lisseanu a ţinut să sublinieze importanţa lui în dovedirea continuităţii elementului daco-roman, după retragerea aureliană, ajungînd la concluzia fermă că „noi românii sîntem oamenii pămîntului pe care şi-a pus sigiliul Roma eternă".

Colecţia editată are şi greşeli ţinînd de domeniul cronologiei, al interpretărilor istorice, al traducerii etc; la vremea respectivă, aceste neajunsuri au fost semnalate în Revista istorică, Revista istorică română, *în culegerea de studii* Dacoromania, *cît şi în alte publicaţii. La elaborarea ultimelor volume, autorul colecţiei a ţinut seama de observaţiile făcute. În acelaşi timp, şi-a mărturisit convingerea că o colecţie de izvoare completă nu poate fi opera unui singur om, ci rodul eforturilor unei generaţii de istorici, sub patronajul Academiei.*

Încă de la cele dintîi volume, lucrarea s-a bucurat de aprecierile specialiştilor, primele şase volume fiind premiate de Academia Română.

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 ANUL IX-IULIE 75

BICENTENNIAL

NICOLAE MINEI

Aniversarea celor două secole de existență a Statelor Unite — The Bicentennial, *cum îi spun pe scurt americanii* — *a dat și continuă să dea loc la controverse destul de serioase. Înființată în urmă cu aproximativ nouă luni de președintele Gerald Ford, agenția federală sub tutela căreia se desfășoară pregătirile,* American Revolution Bicentennial Administration (ARBA), *se află în centrul acestor polemici, datorită cotiturii de 180° pe care a făcut-o la scurtă vreme după inaugurarea activității sale.*

Aniversarea a fost concepută inițial sub forma unui număr limitat de manifestări majore, desfășurate sub o conducere centralizată, la Washington, în cîteva dintre marile orașe ale țării și în localitățile care au intrat în istorie *tocmai datorită revoluției americane și războiului de independență. Evenimentul principal urma să fie o* expoziție *de mari proporții, imagine a evenimentelor din ultimul sfert al secolului XVIII, dar și a drumului parcurs de S.U.A. în cei două sute de ani de la creare.*

Contrar acestor anteproiecte, ARBA *a luat decizia de a* descentraliza *complet toată seria manifestărilor.* Acestea vor avea un caracter foarte variat, atît ca proporții, cît și ca tematică, desfășurîndu-se în mii și mii de localități, inclusiv în unele foarte mici. *Dintre cele aproximativ 300 000 propuneri și proiecte, provenind de la cele mai felurite foruri de organizare (de la primării și unități militare pînă la ministere federale și cluburi sportive),* ARBA *a aprobat pînă acum 3 000. Dacă unele au o vădită contingență cu istoricul eveniment (scoaterea la suprafață a unor nave de epocă din rîul Penobscot, un spectacol „sunet și lumină" la Capitoliu, restaurarea unor clădiri istorice, reconstituiri ale bătăliilor de la Bunker Hill, Fortul Ticonderoga etc.), altele par să se fi folosit de sărbătorire doar ca pretext (clădirea unei noi aripi a Muzeului Metropolitan de Artă din New York sau reamenajarea*

stadionului de baseball Yankee din același oraș); în sfîrșit, altele au produs stupefacție sau indignare, prin caracterul lor frivol, dacă nu de-a dreptul de sacrilegiu: „festivalul racilor" din Louisiana, „campionatul de chili" *din Texas (în ambele cazuri este vorba de „competiții" gastronomice cu țeluri publicitare), inaugurarea unei gigantice statui reprezentînd o... gîscă în orașul Summer (Missouri), „capitala mondială a gîștii sălbatice" etc., etc.*

Răspunzînd criticilor care i-au fost adresate, John Warner, directorul agenției ARBA, *a răspuns că „perseverarea în vechiul program ar fi sustras atenția de la miile de manifestări locale, care au devenit acum nucleele aniversării", aducînd în favoarea largului registru adoptat argumentul că el formează „o cuvertură suficient de mare pentru a acoperi o țară atît de diversă ca a noastră".*

Conform altor opinii, însă, organizarea celor cîteva manifestări centrale nu ar fi împiedicat inițiativele locale, dimpotrivă, le-ar fi orientat pe o linie mai sobră și mai conformă cu aniversarea. Criticii „noului" program susțin că abandonarea proiectului inițial se datorează, în realitate, dificultăților economice prin care trec acum S.U.A. și care se traduc printr-o lipsă de fonduri, atît la nivelul federal, cît și la cel al fiecărui stat în parte. O altă cauză ar rezida în recrudescența curentului izolaționist, care ar determina atît autoritățile, cît și o mare parte a populației să nu transforme „o sărbătoare de familie" într-un eveniment cu rezonanță mondială, care să aducă în Statele Unite milioane de vizitatori din toate colțurile lumii.

Indiferent de explicațiile mai mult sau mai puțin speculative ale criticilor programului ARBA, *se înregistrează ceea ce presa americană numește „contraofensiva celor pentru care* Bicentennial *este altceva decît un prilej pentru banchete pantagruelice sau pentru întreceri în spargerea baloanelor cu ace ținute între dinți" (*Newsweek, *22 februarie 1975). Riposta se desfășoară, cel puțin deocamdată, cu precădere în domeniul științei, culturii și artei, prevăzîndu-se organizarea unor sesiuni speciale de comunicări și dezbateri ale societăților de istorie și ale catedrelor de specialitate din principalele universități, a unui ciclu de conferințe și simpozioane, a unor premiere ale pieselor de teatru, operelor, simfoniilor și baletelor consacrate evenimentului etc.*

După cît se pare, bătălia cea mai importantă se dă pe plan editorial. După o statistică întocmită de New York Times, *pînă la 1 martie a.c., numărul de volume — consacrate bicentenarului și aflate în diverse stadii de pregătire — care vor apărea înainte de 4 iulie 1976 se ridică la 496. Dintre ele, 309 aparțin istoriei, inclusiv istoriei popularizate și abordează fie procesul propriu-zis de formare și afirmare ca stat al S.U.A., fie originile sau consecințele sale pentru America și Anglia, fie răsunetul și implicațiile internaționale ale perioadei 1776-1783.*

În aprilie, președintele Gerald Ford, a inaugurat oficial bicentenarul, participînd la o mare adunare populară care s-a ținut la Lexington. În urmă cu două veacuri, acolo s-au tras primele focuri de armă între coloniștii americani și trupele britanice.

GÎNDURI DESPRE ETERNITATE ȘI ISTORIE

Acad. MIRON NICOLESCU

De mortuis... nihil, nisi bene. *Adică, într-o liberă interpretare: „Despre cel mort să nu pomenești nimic în afară de lucruri bune". Dacă există.*

— Dar dacă nu există?

— Atunci tăcere de moarte.

Sfatul transmis prin secole de strămoșii noștri în forma lapidară de mai sus este bun dacă se aplică imediat „după". În fața catafalcului, sau a mormîntului proaspăt săpat, decența și demnitatea de om te împiedică să arunci încă o piatră în semenul tău, doborît pe vecie.

Pe termen lung, însă, acest proverb, aplicat cu consecvență, anulează istoria.

Prin filtrul său ar trece numai lucrurile bune (nihil, nisi bene!). Ar dispărea, din păcate numai din documente, războaiele de pradă, invaziile și cotropirile, foametea, epidemiile, hoții, criminalii, impostorii și incapabilii, atît cei de la coada măturii cît și cei din fruntea bucatelor.

Toți cei care ne-au precedat de-a lungul secolelor, de cînd există istorie, ar apărea curățați de orice defecte, generoși, buni, lipsiți de agresivitate, de invidie, de perfidie, de dorința de a-și însuși banul și munca altora. Într-un cuvînt, curați precum cristalul. Dintr-o astfel de istorie, generația noastră — de exemplu — nu ar avea nimic de învățat. Mai mult decît atît, și-ar da seama de falsitatea unei astfel de prezentări, pentru că dacă s-ar continua cu acest sistem, pentru generațiile de după noi ar dispărea și colonialismul și imperialismul și războiul din Vietnam și cele din Orientul Mijlociu și rasismul și nazismul și Hitler și toate ororile fascismului.

Iată de ce eu am hotărît să nu mai aplic acest proverb. Mai ales după lectura discursului de recepție la Academie al lui Duiliu Zamfirescu din 29 mai 1909 (stil nou), precum și a cuvenitului răspuns dat de Titu Maiorescu.

Duiliu Zamfirescu are, în acest discurs, o atitudine, să spunem circumstanțială față de amintitul proverb. Nu sînt lipsite de semnificație primele două fraze din discursul său, pe care îmi iau libertatea să le reproduc: „Pentru a mă conforma tradiției, ar urma să vorbesc despre colegul pe care-l înlocuiesc. Se întîmplă însă [sublinierea mea] *că acest coleg, dispărut dintre noi,* era prietenul meu cel mai bun [idem]"

Așadar, Duiliu Zamfirescu nu numai că se conformează proverbului, dar îi și îmbogățește conținutul: în cazul în care cel care a murit este prietenul tău cel mai bun, *nici de bine să nu-l vorbești. Să păstrezi tăcere — de moarte.*

Morții sînt morți. Nu mișcă, nu aud, nu vorbesc.

Dar dacă, prin imposibil, Ollănescu Ascanio (despre el este vorba) ar fi putut auzi cuvintele celui mai bun prieten al său — și ar fi putut gîndi — nu s-ar fi putut împiedica să scoată din sacul înțelepciunii milenare a poporului un alt proverb: „Ferește-mă, Doamne, de prieteni — căci de dușmani mă feresc singur?!"

Dar să mergem mai departe. Odată lichidată — operativ — problema celui mai bun prieten, Duiliu Zamfirescu, sub pretextul combaterii poporanismului în literatură ca doctrină, deja agonizant în acel moment, atacă violent pe cei care au cutezat să se inspire, în operele lor, din folclorul atît de bogat al poporului nostru, sau au avut ciudata idee de-a cuprinde în operele lor — poezii, nuvele, romane — aspecte din viața de la țară, deformînd realitatea.

Prima victimă a lui Duiliu Zamfirescu a fost Vasile Alecsandri, căruia nu-i iartă fraza celebră din prefața baladelor publicate în 1852: „Românul e născut poet".

— Ce atîtea probleme și atîta trudă! Românul este născut poet. Atîta lucru știe fieștecine. Deci, *trăească poporanismul!, declară Duiliu Zamfirescu.*

Nu mă pot împiedica, în acest moment, să trag și eu un bilet din sacul pomenit mai sus. Iată ce mi-a ieșit: „Unde dai și unde crapă".

— De unde slăbănoaga *credință că „Românul este născut poet?" se întreabă, elegant, mai departe, elegantul proaspăt academician al anului una mie nouă sute nouă.*

„Alecsandri este cel dintîi român cult, după Russo, care și-a plecat urechea către murmurul poporului".

Foarte frumos spus. Dar... există un „dar": „Alecsandri a fost un rău culegător de poezii poporane și mai cu seamă s-a înșelat fundamental, cînd a crezut că poate introduce unele dulcegării sentimentale în viața versificată a poporului nostru".

Ca exemplu edificator ia... Miorița, *pe care o reproduce integral și din care trage concluzii exact opuse premisei („rău culegător"). Într-adevăr, alături de* Miorița *lui Alecsandri, repro-*

MAGAZIN ISTORIC • ANIVERSAR 75 • NR. 100

duce (tot integral) patru variante, pentru a conchide:

„Cu cît mergem mai la vale, cu atîta poezia pierde din valoare poetică şi cîştigă în valoare documentară". Foarte bine. Dar în acest caz, Alecsandri nu e chiar atît de „rău culegător", din moment ce a reuşit dintr-o dată să pună mîna pe varianta cu cea mai mare valoare poetică.

Cu toate acestea: „Raţiunea sa [a poporului român] de-a fi, la gurile Dunării, ca popor latin, i-ar da dreptul să se creadă nobil, cuminte eroic *dar* poetic, *nu!" Scurt şi cuprinzător. Şi, mai ales, logic.*

Ne vom opri un moment asupra reflexiilor de ordin social-politic ale noului academician al anului 1909, în care, în dezordinea părerilor împrumutate din lecturile sale foarte diverse se amestecă, ici colo, cîte o afirmaţie de bun simţ, deşi trunchiată: „Buba noastră este starea pur exclusiv agricolă a poporului". Dacă intercala „şi de aservire totală clasei stăpînitoare", era perfect. Putea să o facă, cu atît mai mult cu cît, o jumătate de pagină mai sus declarase: „Va să zică mişcările din ţara noastră au o altă cauză decît cea agricolă. Ea este economică..."

Numai că grija oratorului se îndreaptă spre cei „o jumătate de milion de oameni avuţi", care „vor fi totdeauna cu atît mai expuşi în avutul lor, cu cît ţăranii vor fi mai săraci şi numărul lor va fi mai mare".

În lumina acestei poziţii a oratorului, ne explicăm uşor de ce acesta, după ce l-a „lichidat" pe Alecsandri şi-a îndreptat indignarea sa, ca reprezentant al celor „o jumătate de milion", înspre doi confraţi contemporani: G. Coşbuc şi Octavian Goga. Despre primul afirmă că: „A cînta în versuri numărul de hectare pe care îl deţine marea proprietate faţă de numărul de hectare pe care-l deţine mica proprietate, este o glumă de prost gust [sublinierea noastră]". *Iar poezia* Noi vrem pămînt *este „ridiculă".*

Mai puternic colorată încă apare părerea despre creaţia lui Octavian Goga, din poezia căruia oratorul desprinde „violenţa greoaie a unui arendaş de talent, pe care nu-l dijmuieşte boierul la vreme". Ca exemplificare: „Lae Chiorul este un ţigan sinistru, care a avut onoarea să fie cunoscut de un om de talent", în timp ce poezia Cosaşul *nu este, nici mai mult nici mai puţin, decît „o vinovată provocare la luptă de clase".*

De la poeţi, Duiliu Zamfirescu trece la prozatori. Slavici şi Popovici-Bănăţeanu „îi provocă milă" prin „modul lor de-a fi, anemic şi nefiresc". Nici Caragiale nu e scutit de ilustrul nostru scriitor, atunci cînd îl acuză de-a fi voit să înfăţişeze în Năpasta *o ţărancă română „complicată, ascunsă", atunci cînd „cei mai mari critici şi cei mai mari creatori de caractere omeneşti nu se ocupă de suflete simple, pentru că acelea sunt, ca neantul, fără evenimente".*

Să fi uitat oare aşa de repede Duiliu Zamfirescu „evenimentul" din 1907, pe care totuşi l-a consemnat în unul din romanele sale?

Cum a reacţionat Titu Maiorescu la acest, din multe puncte de vedere, neobişnuit discurs de recepţie? Printr-un răspuns neobişnuit, deşi altfel *neobişnuit. Cetitorul va judeca singur după a doua frază a acestui răspuns: „Deoarece d-ta nu ne vorbeşti de persoana celui dispărut, vei înţelege că nici eu nu pot vorbi de persoana celui ce vine să-l înlocuiască...".*

Se poate să mă înşel, dar cred, că, în istoria vieţii noastre academice, aceasta este unica dată în care „recipiendarul" refuză să analizeze în faţa forului academic şi a publicului viaţa, activitatea şi meritele noului academician. Acest refuz este, formal, motivat. Dar adevăratul motiv este supărarea adîncă a lui Titu Maiorescu faţă de modul în care Duiliu Zamfirescu a vorbit despre o personalitate scumpă amintirii sale.

Şi nu numai din cauza lui Alecsandri s-a supărat Titu Maiorescu, ci şi din cauza lui Slavici, a lui Popovici-Bănăţeanu, a lui Coşbuc, a lui Goga, a lui Caragiale. Deşi, în apărarea lui Alecsandri stăruie mai mult. Maiorescu îi aminteşte lui Duiliu Zamfirescu (dar avea oare nevoie să-i reamintească?) că Alecsandri a trăit într-o epocă de renaştere politică a ţărilor româneşti[1], în care tot buchetul extraordinar al foştilor paşoptişti se simţea mobilizat în serviciul prezentării în faţa statelor europene, cu veche şi neturburată aşezare, a unui popor care, renăscut, îşi cere şi el dreptul la viaţă liberă şi demnă. Cum putea oare Alecsandri să convingă mai bine opinia publică occidentală (pe francezi, dar şi pe germani şi pe englezi) de acest drept decît prin a prezenta manifestările sufletului acestuia cristalizat în cîntece şi în balade de o neasemuită frumuseţe şi o înaltă valoare etică?

Dar după cum remarcă atît de just Maiorescu, Alecsandri „cu adîncul său instinct de poet naţional, găseşte în poezia populară cea mai bogată comoară din care să se adape societatea, fie direct, fie indirect prin inspirarea scriitorilor de talent..."

După ce aminteşte noului academician că Eminescu s-a inspirat de la această poezie, iar după el Coşbuc şi Goga, maestrul respinge hotărît caracterizarea făcută lui Goga, despre care Academia şi-a spus părerea prin acordarea unuia din premiile sale, în 1906, operei poetice a acestuia.

Pas cu pas, Maiorescu respinge toate caracterizările făcute poeţilor şi prozatorilor amintiţi, pentru a încheia ca un autentic profesor faţă de un elev neînţelegător şi totuşi pretenţios: „Menirea d-tale, iubite coleg, care eşti însuţi unul din cei mai recunoscuţi poeţi ai generaţiei de astăzi, este de-a ne înzestra literatura cu creaţiunile propriei d-tale imaginaţii. Iară rolul mult mai modest *de a primi şi de a preţui creaţiunile poeţilor,* lăsă-ni-l nouă, publicului cetitor [sublinierile noastre]".

À bon entendeur...

M-am delectat în tinereţe şi mai tîrziu cu poezia şi cu proza unui autentic creator de frumos care scria tot atît de îngrijit precum se îmbrăca, iar de curînd cu Portretele politice, *publicate postum în revista* Magazin istoric.

Dar confruntarea sa din 1909 cu Maiorescu mi-a dezvăluit o latură a fiinţei sale pe care aş fi dorit să o ignorez.

Fără îndoială însă că timpul îşi va îndeplini rolul său. Peste zece, douăzeci, sau o sută de ani, multe din poeziile lui Duiliu Zamfirescu, cu ritm la fel de săltăreţ ca al baladelor culese de Alecsandri, vor fi vărsate la fondul creaţiei populare.

---

[1] **Vezi Magazin istoric, nr.** 6-7/1970 şi 2/1975.

MAGAZIN ISTORIC • NR. 100 • ANUL IX-IULIE 75

100 100 100 întrebări-răspunsuri-premii

100 întrebări? Surprinderea cititorilor poate fi îndreptățită, avînd în vedere faptul că, la ediţiile anterioare ale concursurilor organizate de revista noastră, numărul problemelor propuse spre soluţionare participanţilor era mult mai mic.

100 întrebări, deoarece actuala ediţie a concursului are un caracter special faţă de cele precedente: în această lună, revista *Magazin istoric* împlineşte 100 numere de apariţie.

100 numere — 100 luni, un răstimp de peste 8 ani, în care revista noastră s-a străduit să ofere cititorilor săi o cît mai cuprinzătoare informaţie istorică, referitoare la marile epoci, evenimente şi personalităţi care au marcat desfăşurarea istoriei multimilenare a poporului român.

100 numere — în care *Magazin istoric* a acordat, de asemenea, un spaţiu larg unor mari momente şi personalităţi ale istoriei universale.

100 numere — 100 luni, în care, număr de număr, colecţia revistei noastre s-a constituit într-o veritabilă enciclopedie istorică.

Concursul pe care îl prezentăm acum cititorilor noştri este inspirat din cele 100 numere ale *Magazinului istoric*, apărute în intervalul aprilie 1967-iulie 1975. Din fiecare număr de revistă am ales cîte o întrebare.

Caracterul enciclopedic al actualului concurs răspunde şi dorinţei unui mare număr de cititori care au solicitat cu ocazia concursurilor anterioare „să se pună întrebări din numere mai vechi, poate chiar de la cel dintîi". Acestor lectori fideli ai revistei, ca şi celor mai proaspeţi, care au posibilitatea de a consulta numerele vechi la biblioteci, le deschidem noul nostru concurs.

Deci, 100 întrebări, împărţite în trei grupe, în numerele 7, 8 şi 9/1975.

***Răspunsurile, foarte concise, indicînd numai elementele cerute de întrebare, fără nici un adaos,* scrise de preferinţă pe o singură faţă a foii de hîrtie, *împreună cu taloanele de participare*[1] *1, 2 şi 3* se vor trimite — toate în acelaşi plic — pe următoarea adresă: revista *Magazin istoric*, căsuţa poştală 702, Bucureşti, cu menţiunea *pentru concurs*. Termenul ultim de expediere a scrisorilor este de 25 octombrie a.c., data poştei. Răspunsurile trimise după această dată nu se vor lua în considerare.**

În eventualitatea că participanţii care au dat răspunsuri exacte la toate cele 100 întrebări vor fi mai mulţi de o sută, desemnarea cîştigătorilor se va face, ca şi în trecut, prin tragere la sorţi.

Precizăm că întrebările concursului nu sînt ordonate după cronologia celor 100 numere ale revistei, dar pentru a veni în sprijinul concurenţilor *vom menţiona la fiecare întrebare (în paranteză) anul de apariţie a numărului din care a fost extrasă întrebarea.*

Cu acestea, urăm tuturor participanţilor *mult succes.*

Cele 100 premii atribuite la actuala ediţie a concursului *Magazin istoric*, sînt următoarele:

- Premiul I: *un televizor LUX*
- Premiul II: *un televizor DIANA*
- Premiul III: *un televizor OLIMP*
- Premiul IV: *2 aparate radio NEPTUN*
- Premiul V: *1 aparat radio ALBATROS*
- Premiul VI: *2 stilouri PELIKAN E. F.*
- Premiul VII: *5 stilouri SHEAFFER*
- Premiul VIII: *12 stilouri SHEAFFER 550 FINE*
- Premiul IX: *15 serviete*
- Premiul X: *20 cutii cu piese şah*
- Premiul XI: *20 abonamente pe un an la* Magazin istoric
- Premiul XII: *20 abonamente pe şase luni la* Magazin istoric

Şi acum, iată lista primelor 33 întrebări:

1. „Domn al Ţării Româneşti şi Ardealului şi Moldovei" se intitula Mihai Viteazul, consemnînd astfel înfăptuirea unui mare act istoric dorit de veacuri de poporul român.

În ce oraş a fost dat documentul respectiv?

(1975)

2. „Tineretul este viitorul unui popor. Spre el îşi îndreaptă privirea şi speranţa toţi oamenii de ştiinţă şi politici. Cu energia şi entuziasmul său, tineretul este o forţă creatoare, care pusă în serviciul ştiinţei şi progresului poate da un ajutor preţios pentru dezvoltarea economică, socială, politică şi ştiinţifică a unui popor".

Citatul a fost extras dintr-un articol apărut în ziarul **Scînteia**, din 21 septembrie 1944.

Cui îi aparţine?

(1972)

3. Dînd expresie năzuinţelor de veacuri ale românilor transilvăneni, zecile de mii de participanţi la o adunare din primăvara anului 1848 au cerut într-un glas: „Noi vrem să ne unim cu Ţara!"

Unde au fost rostite aceste cuvinte?

(1968)

4. Subliniind hotărîrea poporului de a impune un guvern realmente democratic, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, în cuvîntarea rostită la o mare adunare populară din Capitală, la care au participat peste 70 000 cetăţeni, a spus: „Vrem un guvern care să dea drepturi egale tuturor cetăţenilor acestei ţări, care să aresteze pe toţi criminalii de război, pe toţi criminalii legionari şi antonescieni. Şi acest guvern trebuie să fie un guvern al F.N.D".

Cînd a avut loc această adunare?

(1975)

5. Comentînd Tratatul austro-turc din 1854, ale cărui prevederi le socotea „o încălcare a drepturilor

[1] **Talonul se află în p. 63.**

poporului moldo-valah", Karl Marx preciza cu claritate și fermitate faptul că Moldova și Țara Românească, spre deosebire de alte teritorii din sud-estul Europei, n-au fost niciodată sub ocupație turcească propriu-zisă. El invoca în acest scop tratatele încheiate de Imperiul otoman cu domnitorii din Țara Românească și Moldova în evul mediu.

Cum se numeau aceste tratate?

(1975)

6. În ciuda condițiilor neînchipuit de grele, a teroarei bestiale, comuniștii întemnițați la Doftana au transformat închisoarea într-o adevărată universitate. Printre altele, ei au reușit să editeze și unele publicații revoluționare.

Indicați două dintre ele.

(1974)

7. În vara anului 1936, s-a desfășurat unul din numeroasele procese intentate antifasciștilor români. Unul dintre acuzați, tînărul utecist Nicolae Ceaușescu, era astfel prezentat într-un articol apărut într-o publicație antifascistă: „Ceaușescu e un copil. Dar un copil cu o inteligență de o maturitate surprinzătoare. E scund, slab, cu ochii mici și vioi, două boabe de piper. Vorbește limpede, puțin prea repede, parcă voind să spună deodată tot ce știe. Are 19 ani, dar a văzut și a pățit ca pentru 90".

În ce publicație a apărut articolul respectiv?

(1973)

8. „Guvernul provizoriu a fost răsturnat. Puterea de stat a trecut în mîinile Comitetului militar-revoluționar, organ al Sovietului de deputați al muncitorilor și soldaților din Petrograd".

La ce dată a fost difuzat documentul citat?

(1967)

9. La 15 octombrie 1934, înfrățiți în lupta pentru o viață mai bună, locuitorii acestei comune s-au răsculat, înlăturînd autoritățile și punînd stăpînire pe localitate.

Unde s-au petrecut evenimentele?

(1971)

10. La alegerile din iunie 1931, Blocul Muncitoresc Țărănesc a obținut 5 mandate în Parlamentul țării. Unul din deputații aleși a fost apoi reprezentantul P.C.R. în guvernul format la 23 august, în urma victoriei insurecției din august 1944.

La cine ne referim?

(1968)

11. Marșul cel lung, desfășurat sub conducerea Partidului Comunist constituie o pagină nepieritoare în istoria eroicului popor chinez.

Cîte zile a durat acest marș?

(1974)

12. În noaptea de 13 spre 14 iunie 1944, în Capitală a avut loc consfătuirea în care s-a definitivat planul insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944.

Unde s-a desfășurat această consfătuire?

(1969)

13. Referindu-se la o mare personalitate a secolului nostru, Tudor Arghezi scria: „E singurul om care numai într-o viață, într-o singură viață scurtă, s-a realizat imens și deplin ca-n zeci de vieți consecutive, inteligența lui incomparabil genială sfărîmînd și timpul".

La cine se referea?

(1970)

14. La 22 august 1944, într-o clădire din strada Școala Floreasca nr. 34, se tipărea ultimul număr ilegal al unei cunoscute gazete patriotice.

Numiți-o!

(1968)

15. Cucerirea Plevnei a fost apreciată drept cea mai importantă victorie a trupelor aliate ruso-române și a voluntarilor bulgari în timpul războiului de la 1877-1878, victorie dobîndită cu grele jertfe. Osman-pașa, rănit, a capitulat, predîndu-se unui ofițer român.

Indicați numele și gradul acestuia.

(1967)

16. În momentul cuceririi Dobrogei de către romani, existau pe acest teritoriu trei „state" getice după cum notează Cassius Dio, în **Istoria romană.**

Care erau numele celor trei conducători, consemnate de istoricul latin?

(1970)

17. 28 septembrie; 11 octombrie; 12 octombrie — trei zile din cronica glorioasă a toamnei anului 1944, marcată prin înaintarea victorioasă a trupelor române spre alungarea definitivă a fasciștilor din țară; aceste trei date corespund eliberării unor importante orașe din Transilvania.

Numiți-le!

(1969)

18. La 19 martie 1907, un cunoscut scriitor român nota în jurnalul său: „Sărmană țărănime, cutremură-te; stăpînii tăi, uitînd vrajba dintre ei, și-au dat mîna împotriva ta".

Cui aparțin aceste rînduri?

(1969)

19. În perioada 1939-1945, un mare număr de eroi austrieci au plătit cu viața lupta lor împotriva hitleriștilor.

Ce cifră indică Herbert Steiner, secretar al Arhivei de documentare a rezistenței austriece?

(1971)

20. Pentru „vina" de a fi adăpostit cîțiva ofițeri sovietici și 12 antifasciști iugoslavi, 7 locuitori ai unei comune bănățene au fost executați la locul numit Cărpiniș.

Despre ce localitate este vorba?

(1972)

21. „Să nu dăm locul, că pămîntul acesta este frămîntat cu sîngele moșilor și al strămoșilor noștri!"

În ce împrejurări a dat Miron Costin acest îndemn?

(1972)

22. La 11 octombrie 1868, a luat ființă prima organizație politică a muncitorilor din România, care în 1869 s-a afiliat Internaționalei I.

Indicați denumirea organizației și locul unde a fost înființată.

(1968)

23. „Parisul muncitorilor, cu Comuna lui, va fi în veci sărbătorit ca vestitorul glorios al unei societăți noi".

Aceste cuvinte ale lui Karl Marx sînt urmate de o altă afirmație pe care vă rugăm s-o citați.

(1971)

24. Numiți două dintre răscoalele țărănești care au zguduit orînduirea feudală din Europa apuseană în sec. XIV.

(1972)

25. Ce erou al rezistenței franceze a spus: „Nu mi se mai poate întîmpla nimic. Am mai murit odată". Personalitatea lui a fost evocată de André Malraux.

(1972)

26. La 18 aprilie 1933, orașul Deva cunoștea o afluență deosebită de oameni. În cîteva ore numai, în oraș s-au adunat peste 20 000 săteni din apropiere și din județele învecinate.

Ce eveniment a provocat acest aflux neobișnuit?

(1973)

27. Alături de alte formațiuni politice ale românilor din sec. XIII, **Diploma ioaniților** (1247) atestă și această „țară".

Care este numele ei?

(1972)

28. Din vremea cărora domnitori datează primele emisiuni monetare ale Țării Românești și Moldovei?

(1968)

29. La 4 iulie 1776, Congresul de la Philadelphia, la sugestia deputatului Thomas Jefferson, adopta o importantă proclamație.

Ce act istoric consfințea acest document?

(1971)

30. La 1 februarie 1859, Vasile Alecsandri, ministru de Externe al guvernului din Iași, pleca în misiune diplomatică specială în Franța, Anglia și Sardinia.

Care era scopul demersurilor sale pe lîngă guvernele respective?

(1969)

31. În apărarea comuniștilor și antifasciștilor deținuți la Doftana și în alte temnițe s-au ridicat și numeroși oameni de cultură de peste hotare. Printre ei și doi foarte cunoscuți scriitori francezi.

Știți numele lor?

(1971)

32. Care este deviza lansată de generalul Eremia Grigorescu în ajunul bătăliei de la Mărășești din 1917?

(1972)

33. În sec. XVI, în Țările de Jos a început lupta de eliberare de sub jugul străin.

Care sînt cei trei conducători principali ai acestei lupte?

(1971)

CONCURSUL MAGAZIN ISTORIC EDIȚIA 1975

O CĂLĂTORIE LA MUNTELE ATHOS

De peste un mileniu, liniștea Muntelui Athos e tulburată numai de toacă și clopote. Menționat ca așezare monahală încă din secolul IX, Athosul a devenit, cu timpul, o replică ortodoxă a Vaticanului catolic. Vizitînd mănăstirile, schiturile și chiliile de la Athos, legate între ele prin poteci ce șerpuiesc printr-o vegetație abundentă și veșnic verde, ai senzația unei călătorii în trecut, găsind lucruri neschimbate, încremenite în timp și spațiu. Această senzație o dă felul de viață de aici și păstrarea canoanelor stabilite de cel care, în anul 961, a reformat viața de obște și regulile din mănăstirile de aici, nobilul trapenzuntin Atanasie, așa încît ai impresia că te afli încă în lumea vechiului Bizanț[1].

Supraviețuirea, în acest perimetru, a tradițiilor de cultură specifice Bizanțului, în ciuda vicisitudinilor istoriei — cruciadele, ocupația otomană, desele prădăciuni ale piraților, alături de mistuitoare incendii — a fost posibilă datorită atît dîrzeniei oamenilor, cît și ajutoarelor primite din partea popoarelor de aceeași credință. Între acestea, pe prim plan s-au aflat țările române, care timp de peste patru secole au sprijinit, din punct de vedere economic și moral, așezările de la Muntele Athos. Cum a spus marele bizantinist rus Porfiri Uspenski, „nici un alt popor ortodox nu a făcut atîta bine pentru Athos, cît au făcut românii". Peste tot, afli nume românești, ale creatorilor de opere arhitectonice, de pictură, broderie și argintărie, pe documente și manuscrise.

Prima mănăstire vizitată a fost Stavronikita, unde apeductul și fîntîna construite de Șerban Cantacuzino te întîmpină încă înainte de a intra în mănăstire; două țesături, provenind una din Țara Românească și alta din Moldova (poate din timpul lui Petru Rareș), lucrate cu măiestrie și bine păstrate, atestă nivelul înalt atins de arta broderiei medievale românești.

Asemănătoare ca poziție este mănăstirea Pantocrator, unde se găsește o fîntînă construită de marele boier moldovean Gavril Trotușanu, cu o frumoasă pisanie. Și bisericile acestor două mănăstiri sînt asemănătoare; ele sînt vopsite în culoare roșie, ca și cea de la Karakalu — ctitorită de Petru Rareș și Alexandru Lăpușneanu — sau Dionisiu — ctitorită de Neagoe Basarab. și Petru Rareș — unde se găsesc multe danii românești, atestate de tablourile votive, cutiile pentru moaște — adevărate opere de artă ale făurarilor români — sau broderiile aduse din Moldova.

Făcînd aproape parte din capitala acestei republici monastice, care e Muntele Athos, mănăstirea Cutlumus a fost numită multă vreme „Marea Lavră a românilor", datorită daniilor numeroase făcute de domnitorii noștri. Turnul de apărare este — ca și cel de la Dionisiu sau Sf. Pavel — construcția aceluiași mare ctitor: Neagoe Basarab[2]*. Evangheliile cu miniaturi, ca aceea dăruită de Elisabeta Movilă, sau cea a lui Mircea Ciobanul dată mănăstirii Dionisiu, a lui Matei Basarab, ce se află la Iviron, a lui Alexandru Lăpușneanu dată mănăstirii Xenofont, sau cele patru Evanghelii de la Zografu, între care una dăruită de Ștefan cel Mare, ilustrează sprijinul acordat de voievozii români, dar și măestria școlilor de caligrafi din țara noastră.*

La mănăstirea Dochiariu, vizitatorul are impresia că s-ar afla în fața cunoscutei ctitorii moldovenești de la Slatina; biserica de aici, ctitorită de același Alexandru Lăpușneanu și doamna Ruxandra, e complet diferită de celelalte biserici ale Athosului, urmînd legile arhitectonice ale bisericilor din Moldova, ceea ce ne face să credem că a fost zidită chiar de meșteri moldoveni. Lucru posibil, căci sprijinirea așezărilor de la Athos nu se putea rezuma numai la daruri în bani și obiecte necesare cultului, ci era nevoie și de meșteri zidari și pictori. Excepțional de bine păstrat e și tabloul votiv de aici, reprezentîndu-i pe Alexandru Lăpușneanu, doamna Ruxandra și doi fii. În pridvor, se află mormîntul lui Teofan, fost mitropolit al Moldovei, călugărit și mort aici, spre sfîrșitul veacului XVI. Cel mai generos, s-a dovedit pridvorul de la Zografu, care adăpostește un tablou votiv cu mai mulți ctitori români, începînd cu Ștefan cel Mare, care au contribuit la construirea, înfrumusețarea și înzestrarea acestui locaș. În biserică, pe jilțul rezervat ctitorului, se află icoana dată de Ștefan cel Mare reprezentînd pe Sf. Gheorghe, care alături de icoana Maicii Domnului dată de soția sa, Maria de Mangop, mănăstirii Grigoriu, sau cea a Sf. Atanasie dată de Vlaicu vodă mănăstirii Lavra — aceasta din urmă fiind cea mai veche danie românească la Athos — contribuie și ele la înțelegerea și aprecierea măiestriei artei și artiștilor din țările române în evul de mijloc. Din veacul trecut datează schitul Ioan Prodromul, ctitorie românească a familiei boierilor moldoveni Balș.

Departe de a se epuiza doar sub raportul legăturilor religioase, prezențele românești de la Muntele Athos dezvăluie și ele semnificative aspecte ale substanțialelor raporturi internaționale în care erau implicate și evoluau atunci Țara Românească și Moldova.

Arh. Constantin SIMIONESCU

---

1 Despre Bizanț, vezi **Magazin istoric, nr. 4/1970; 8, 9 și 12/1971.**
2 Vezi **Magazin istoric, nr. 2/1972.**

PLANȘELE NOASTRE

① O mărturie artistică din epoca părinților istoriei Herodot și Tucidide: vas atenian din a doua jumătate a sec. V î.e.n. **(Cine „a inventat" istoria?,** p. 34)

②-③ Timp de peste patru secole, Țările Române și-au manifestat prezența într-un cunoscut perimetru al lumii bizantine **(O călătorie la Muntele Athos,** p. 32)

④ Philadelphia, 1876: mulțimea îndreptîndu-se spre Expoziția organizată cu prilejul împlinirii a 100 ani de existență a S.U.A. «Cum vor celebra americanii bicentenarul din 1976?» se întreba revista **American Heritage** din aprilie 1974, a cărei copertă o reproducem **(Bicentennial,** p. 27)

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 ANUL IX-IULIE 75

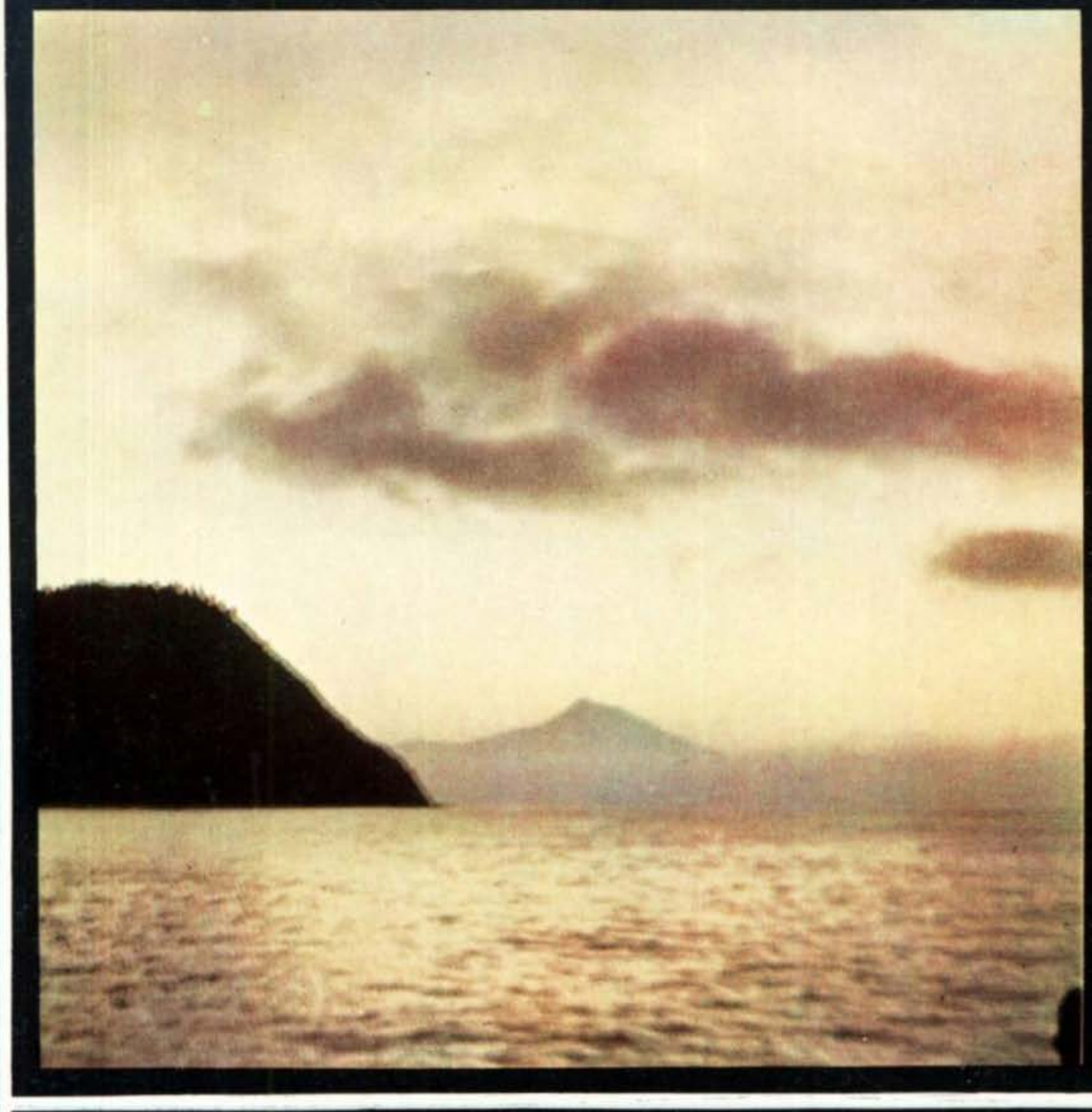

Răsărit de soare la Muntele Athos

Turnul portului de la mănăstirea Zografu

Detaliu din tabloul votiv al ctitorilor români din pridvorul mănăstirii Zografu

Biserica mănăstirii Zografu

Mănăstirea Dochiariu, o altă mărturie a prezențelor românești în acest perimetru al lumii bizantine

AMERICAN HERITAGE

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

Universul — ediție R.A.F.

EDIȚIE NECENZURATĂ

EXEMPLARUL GRATUIT

UNIVERSUL

CELE DIN URMĂ ȘTIRI DIN LUMEA ÎNTREAGĂ, TELEGRAFICE ȘI TELEFONICE

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: COMANDAMENTUL FORȚELOR AERIENE BRITANICE

DIRECTOR ȘI ADMINISTRATOR DELEGAT STELIAN SPITFIRE

PRECIZĂRI NECESARE

OGORUL ȚĂRĂNESC ȘI PRIMEJDIA OCUPAȚIEI NEMȚEȘTI

Pe frontul Africei de nord

În cursul lunii noiembrie 1942, avioane engleze, survolînd teritoriul României, lansau un manifest mai puțin obișnuit. Manifestul era aidoma unui exemplar al ziarului **Universul.** Cele două pagini ale sale erau structurate asemănător oricărui alt număr al acestui ziar tipărit în țară: articolul de deschidere, fotografia zilei, știri, comentarii, mica publicitate, reclame, orele cinci dimineața, ultimele știri etc. Conținutul paginilor era, însă, total diferit de ceea ce publica presa antonesciană; exemplarul căzut din cer prezenta informații despre victoriile trupelor aliaților din coaliția antifascistă (luptele din nordul Africii, bătălia Stalingradului, înfruntările din Pacific), scoțînd în evidență jaful la care era supusă țara noastră de către Germania hitleristă etc. Se sublinia că era o ediție necenzurată, distribuită în țară gratuit de către R.A.F. Director și administrator delegat era indicat Stelian Spitfire.

Exemplarul respectiv, păstrat la Arhivele Statului din București, insera și o serie de anunțuri în care, cu un umor virulent, erau persiflate comunicatele militare germane sau istericele cuvîntări ale lui Hitler, în care se stabileau dinainte datele unor victorii care nu mai aveau loc. Ca, de exemplu, în acest anunț teatral:

„Rețineți bilete din timp! Teatrul Comedia continuă să prezinte strălucitul succes al stagiunii teatrale: VICTORIA DE LA STALINGRAD (o caricatură a lui Hitler) A. HITLER. Triumfala farsă muzicală se bucură de aceeași minunată distribuție: H. Goering — J. Goebbels — J: von Ribbentrop și întreaga trupă. ȘAPTE LUNI DE NEÎNTRERUPT SUCCES!!!".

Mica publicitate a numărului conținea o serie de anunțuri în care comicul se constituia din opoziția între adevărata stare de spirit a hitleriștilor, care simțeau cum le fuge pămîntul de sub picioare, și optimismul emfatic, afișat de către conducătorii militari germani:

„De vînzare echipament antiaerian, ultimele modele. NUMAI PENTRU CETĂȚENI GERMANI. Aparate de incendii, adăposturi mobile, saci de nisip etc. la prețuri moderate. Echipați-vă în grabă cu aceste articole. Este MOMENTUL POTRIVIT!".

„Tînăr domn din Gestapo, caută companie, simțindu-se singur [...]. Persoana care face oferta posedă mari sume de bani, depozitate la o bancă străină în cazul unor eventuale evenimente".

„VÎNZĂRI — Tînăr domn german, comerciant, posedînd mari cantități de grîu și porumb românesc de cea mai bună calitate, dorește să vîndă aceste grîne cu 300 la sută peste prețul curent al pieții de cereale. BANII PE MASĂ!".

Ediția R.A.F. a **Universului** cuprindea și două reclame medicale: „NU VĂ ÎNGRĂȘAȚI PESTE MĂSURĂ! Încercați noul remediu al d-rului Hitler [...]. Foarte răspîndit în Europa. Reprezentanțe în Grecia, Iugoslavia, Franța, Olanda, Norvegia etc.

Pacienții declară că nu au reușit să slăbească niciodată atît de mult și de rapid. Se cere cu insistență ca întreaga populație românească să încerce noul remediu! Reprezentanță: dl. von Killinger, Ambasada germană București"

„DISTRUGEȚI RADICAL ȘOBOLANII, HITLERIȘTII, PLOȘNIȚELE, GÎNDACII!

De ce să suferim de acești paraziți? Riscăm pierderea bunurilor posedate, boala și chiar moartea. Cu asistența populației nu va fi greu să scăpăm de această pacoste. Cu cît eventualii clienți ne vor ajuta, cu atît proprietatea va avea de suferit mai puține avarii și metoda va fi mai radicală și mai rapidă. Pentru informații și sfaturi, adresați-vă COMITETULUI DE DEPARAZITARE ANGLO-AMERICANO-SOVIETIC. Reprezentanțe generale: Londra, New York, Moscova".

Ad. ADAMACHE

MUZEUL DE ISTORIE A ORAȘULUI BRĂILA NR. 100 ANUL IX-IULIE 75

CINE „A INVENTAT" ISTORIA?

C. M. BOWRA

Cînd, în anul 490 î.e.n.[1], la Atena se năştea Pericle — omul cu al cărui nume posteritatea avea să boteze un secol — atacurile Persiei împotriva Greciei abia începuseră. Deşi dezbinate de rivalităţi economice şi politice, cetăţile greceşti — numeroasele polisuri — **recăpătaseră în faţa agresiunii persane conştiinţa că făceau parte din aceeaşi comunitate, că, după cum scria Herodot, „corpul elenic este din acelaşi sînge, aceeaşi limbă, are** [...] **aceleaşi practici, aceleaşi obiceiuri".**

În 461, cînd Pericle a devenit conducător al grupării democratice ateniene, el a găsit o Grecie care dorea să fie unită, fie şi pentru un timp relativ scurt şi cu intermitenţe, în lupta comună antipersană: cu 17 ani înainte se organizase Liga maritimă de la Delos, federaţie de polis-uri avînd în frunte puternica cetate a Atenei. În această calitate ea se bucura de privilegii speciale, menţinute şi în timpul guvernării lui Pericle, Atenei revenindu-i atît comanda operaţiilor militare, cît şi dirijarea finanţelor. Nici una dintre aceste atribuţii nu a fost însă de natură să menţină armonia în sînul Ligii; cînd una, cînd alta dintre cetăţi se revolta împotriva supremaţiei ateniene, printre cele mai nesupuse fiind Sparta, permanenta rivală a Atenei. Deocamdată, însă, revoltele se încheiau cu victoria atenienilor, ceea ce însemna şi cedarea de către cetăţile învinse a unor teritorii şi plata unor mari sume de bani, reprezentînd cheltuielile de război.

„Politica imperialistă" a Atenei lui Pericle — cum o numeşte istoricul francez A. Bonnard în a sa Civilizaţie greacă — **a îmbogăţit cetatea, îngăduindu-i, după încheierea războaielor cu perşii (449 î.e.n.), să întreprindă mari lucrări de reconstrucţie şi să înalţe edificii şi monumente ce aveau să aducă o glorie nepieritoare oraşului şi conducătorului său. Într-o perioadă de aproximativ 30 ani — căci atît a durat „secolul lui Pericle", dacă ne referim la anii lui de guvernare — Atena a cunoscut o maximă înflorire economică şi culturală. Dacă în timpul războaielor cu perşii ea a fost prima putere maritimă a Greciei, după alungarea invadatorilor la acest atribut s-a adăugat şi cel de centru cultural al lumii greceşti, dominat de personalitatea lui Pericle „cel îndrăgostit de frumuseţe în simplitate", cum îl caracterizează istoricul Tucidide. „Cu atît mai mult sînt vrednice de admirat lucrările lui Pericle, căci fiind aduse la îndeplinire într-un timp scurt, au dăinuit pentru multă vreme", scrie Plutarh în** Viaţa lui Pericle.

În această perioadă de apogeu cultural au trăit şi au creat sculptorul Fidias, dramaturgii

[1] Anul naşterii lui Pericle nu este sigur; unele surse indică 495 î.e.n. De altfel, în diferite izvoare găsim şi alte nepotriviri de date, în situarea în timp a unor evenimente din perioade la care ne referim.

Sofocle și Euripide, istoricul Herodot, filozofii Anaxagoras, Socrate[1] și Democrit, arhitectul Hippodamos. Atunci au luat naștere capodopere ale sculpturii și arhitecturii ca templul Atenei — Victoria, Erehteionul, Partenonul, Propileele, toate pe Acropole, pe acea Acropole ateniană, care, după retragerea armatei persane, nu mai era decît un morman de pietre și statui sfărîmate. Uneori, mai multe nume ilustre s-au împletit în realizarea aceleiași opere. Inițiativa reconstrucției edificiilor de pe Acropole i-a aparținut lui Pericle, conducător general al lucrărilor și autor al multor sculpturi a fost Fidias, iar președinte al comisiei de finanțare a construcției a fost Sofocle (ceea ce nu l-a împiedicat să lucreze, în același timp, la Antigona **sa).**

În 432, cu trei ani înaintea morții lui Pericle, a început războiul peloponeziac, un îndelungat conflict armat între Sparta și Atena; Pericle spera să-l cîștige, să sporească măreția Atenei, să aservească alte cetăți. „Cetățile sînt sclave", spunea Aristofan și el originar din Atena. Dar războiul peloponeziac avea să sfîrșească, în anul 404, cu înfrîngerea Atenei și cu instalarea hegemoniei Spartei în Grecia.

„Secolul lui Pericle" a sfîrșit tragic pentru Atena. Strălucirea lui a rămas însă vie în istorie; în istoria care s-a născut, de asemenea, în „secolul lui Pericle", odată cu primii ei reprezentanți, Herodot, autorul primei lucrări de istorie conținînd elemente de critică istorică și Tucidide, întemeietorul criticii istorice, precursorul istoriografiei moderne[2].

D. Z.

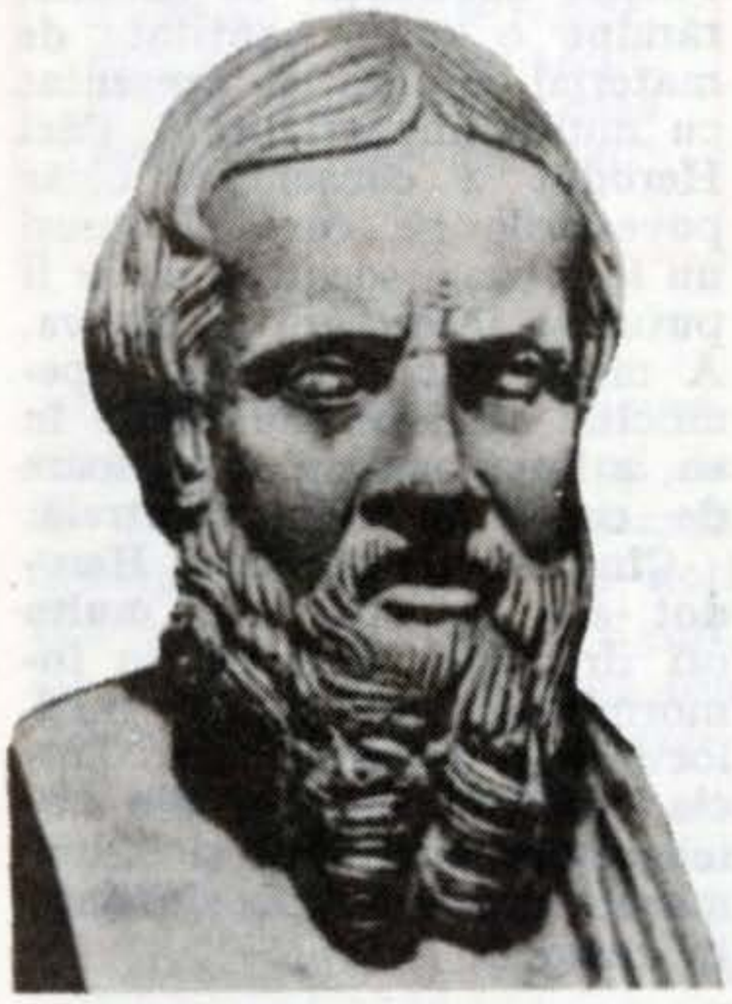

„...Ca faptele oamenilor să nu păleasca prin trecerea vremii"

O istorie în sensul modern al cuvîntului nu a existat pînă la războiul cu Persia. Acest conflict a stîrnit curiozitatea grecilor, făcîndu-i să se întrebe ce fel de oameni erau aceia care le-au amenințat civilizația și îndemnîndu-i să consemneze în scris victoria asupra acestei mari puteri. Prima istorie apropiată de adevăr a fost scrisă de Hecateus din Milet (500 î.e.n.) care a avertizat: „Ceea ce scriu aici este o relatare pe care o socotesc adevărată. Căci povestirile grecilor sînt multe și, după părerea mea, caraghioase". Autorul a criticat miturile trecutului și a încercat să spună adevărul despre epoca sa, stabilind ca obiect al istoriei adevărul și nu amuzamentul.

Lucrările sale au fost însă total eclipsate de Herodot (484-425 î.e.n.), „părintele istoriei", a cărui operă este **historiê,** „anchetă", „cercetare", după cum el însuși declară: „Herodot înfățișează aici rodul cercetărilor sale, pentru ca faptele oamenilor să nu pălească prin trecerea vremii, iar isprăvile mari și minunate, săvîrșite și de greci și de barbari, să nu fie date uitării".

Herodot nu a văzut istoria ca o unitate în care evenimentele se succed într-o ordine logică și cronologică. Scopul său a fost să descrie lumile rivale, Grecia și Persia, care s-au întîlnit într-un conflict. Dar plăcerea de a cerceta l-a făcut să noteze multe lucruri pe care un spirit autocritic mai neînduplecat le-ar fi omis. De o curiozitate care devora totul, Herodot a fost un incomparabil „culegător de mărunțișuri", iar cantitatea informațiilor sale este uriașă. Povestirile lui ajung pînă la Minos [rege semilegendar al Cretei] și chiar pînă la a patra dinastie a Egiptului [mileniul III î.e.n.]. Nu lipsesc nici ecourile despre imperiul hitit și asirian.

Pentru a descrie epoca sa, a călătorit departe, vizitînd țărmurile Mării Negre, Egiptul și Babilonul și culegînd povestiri despre drumul caravanelor spre Niger, despre fenicienii care au navigat în jurul Africii, despre obiceiurile de înmormîntare din Asia Centrală. În regiunea Mării Negre a cules o relatare despre popoarele din sudul Rusiei, de la sciții din Crimeea pînă la mongolii din Urali. În Grecia a găsit multe surse de informații în povestirile despre Oracolul din Delfi. Absorbind folclorul vechi de secole, cu personalitățile lui vii și învățăturile lui, el a transformat și înglobat toate aceste materiale diferite în structura omogenă a istoriei sale.

Herodot nu a fost un istoric critic în sens modern. El nu a studiat documente originale — deși, cînd le-a avut la îndemînă, le-a cercetat — nici nu a folosit metode științifice de a descoperi adevărul. A fost un om corect, care nota ceea ce credea că este adevărat și-și exprima îndoiala cînd simțea nevoia s-o facă. Dar a fost, firește, un om al epocii sale, care a acceptat unele idei curente înlăturate apoi de posteritate. Nu excludea din existență miracolul. Plătind tribut credinței tradiționale

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 1/1974.

[2] Fragmentele consacrate celor doi istorici greci sînt reproduse după volumul: C.M. Bowra, **Ancient Greek Literature,** apărut la Oxford University Press.

MAGAZIN ISTORIC NR.100 ANUL IX-IULIE 75

că zeii sînt geloşi pe prosperitatea oamenilor, a susţinut această idee cu numeroase exemple.

Unele procedee ale naraţiunii lui Herodot par puerile. Interpretarea oracolelor, tendinţa sa spre un stil colorat, tratarea cu uşurinţă a unor teme grave (ca tirania din Atena sau cauzele revoltei ioniene) acestea şi altele au atras o avalanşă de critici din partea succesorilor săi. Dar dacă luăm în considerare faptul că Herodot a scris nu pentru studiu, ci pentru recitare publică, aparentele efecte puerile se explică. Istoricul şi-a cîştigat existenţa citind fragmente din lucrările sale, trebuind deci să se gîndească întotdeauna la auditoriu. Ceea ce relata, cît şi maniera de a povesti trebuiau să fie pe placul oamenilor, să le capteze atenţia fără a-i speria cu ceva ieşit din comun. Povestirile potrivite unui asemenea gust trebuiau să fie adevărate, rostite pe tonul cel mai grav. Pasiunile pe care Herodot le impută uneori celor mari: vanitate, gelozie, teamă, mîndrie, corespundeau, de asemenea, adevărului.

Pe de altă parte, aşa cum s-a mai spus, Herodot a avut îndoieli şi ezitări. El nu a crezut în originea divină a lui Hercule şi a Elenei. Şi-a exprimat scepticismul cu privire la povestirile care atribuiau fenomenele naturale acţiunii imediate a zeilor. Dacă a acceptat că o rîpă din Tesalia putea fi făcută de Poseidon, a fost pentru că se credea că Poseidon producea cutremure, iar o rîpă arată ca un rezultat al unui cutremur. A menţionat faptul că atenienii credeau că pe Acropole trăieşte un şarpe mare, dar el personal nici n-a acceptat, nici n-a dezminţit această credinţă, spunînd doar: „Ei îi aduc în fiecare lună o prăjitură cu miere, ca unei fiinţe care există". Ceea ce lăsa problema deschisă şi îl scutea de orice acuzaţie de impietate.

Preocupat şi de probleme de ştiinţă, Herodot a ţinut pasul cu cunoştinţele ştiinţifice ale epocii sale. Se înţelege că astăzi, cînd disciplinele exacte sînt de mult trecute de prima tinereţe, multe teze ale învăţaţilor din sec. V î.e.n. sună cel puţin curios. Dar dacă Herodot greşeşte cînd formulează o lege de simetrie geografică, făcînd Nilul să curgă paralel cu Dunărea, sau cînd explică inundaţiile prin vînturile care suflă la gurile unui rîu, relatările sale despre Sciţia şi Africa sînt de cea mai mare valoare.

„Nişte tineri viteji [...] au tras la sorţi pe cinci dintre ei ca să cerceteze pustiurile Libiei. Tinerii aceia [...] au trecut mai întîi prin ţinuturi locuite pe care, după ce le-au străbătut, au ajuns la locuri cu fiare sălbatice; de aici au înaintat prin pustiu şi [...] după multe zile au văzut o cîmpie cu pomi. În timp ce mîncau fructe, s-au repezit la ei nişte bărbaţi mărunţi, mai scunzi decît oamenii mijlocii care, prinzîndu-i, i-au dus cu sila [...] prin nişte mlaştini foarte întinse pe care, trecîndu-le, au ajuns într-o aşezare unde toţi locuitorii erau la fel de pitici [...] şi negri la culoare[1]" [această relatare a fost socotită vreme îndelungată o dovadă a credulităţii lui Herodot. Explorarea Africii Ecuatoriale a demonstrat însă existenţa populaţiei pitice a pigmeilor].

În matematică a fost mai puţin competent, făcînd nu o dată greşeli elementare; eforturile sale în domeniul cronologiei nu sînt întotdeauna încununate de succes. Dar chiar faptul că a încercat o cronologie dovedeşte cît de mult a fost influenţat de ştiinţă.

Importanţa lui Herodot pentru ştiinţă constă în faptul că el a adunat şi a clasificat o imensă cantitate de material, de o importanţă covîrşitoare. Păstrînd în lucrări numeroase subiecte, pe care le găsea curiozitatea sa vie, el a zugrăvit un tablou perfect al cunoştinţelor din sec. V î.e.n. Istoria sa este o oglindă a epocii, dar trebuie citită cu un ochi critic.

Herodot redă tradiţia zilelor măreţe aşa cum a fost ea păstrată în diferite părţi ale Greciei, marile evenimente şi personaje fiind prezentate aşa cum le-a transmis tradiţia şi pigmentate cu anecdote legate de ele; fratele lui Eschil s-a agăţat de un vas persan la Maraton şi şi-a pierdut mîna, spartanul Deioces, auzind că săgeţile persane vor întuneca cerul la Termopile, a spus că se bucură căci va putea lupta la umbră. Herodot a prezentat astfel o epopee a puterii de a îndura şi a victoriei, care i-a parvenit de la luptători şi i-a dat forma unei povestiri eroice. Făcînd abstracţie de aceasta, rămîne o mare cantitate de material adunat şi prezentat cu multă imparţialitate. Căci Herodot a consemnat chiar povestirile pe care el însuşi nu le credea, socotind că ar fi putut să intereseze pe cineva. A menţionat existenţa, specificînd însă că nu crede în ea, a unor oameni cu picioare de capră în Asia Centrală.

Cînd descrie obiceiuri, Herodot are de cele mai multe ori dreptate. Riturile de înmormîntare ale regilor sciţi, locuinţele lacustre din Tracia, folosirea bărcilor din nuiele şi piei pe Eufrat şi nenumărate alte amănunte sînt fapte reale.

„Cînd le moare regele, sciţii sapă în pămînt [...] o groapă mare, pătrată. [...] Cei care primesc leşul purtat cu alai îşi taie nitel din ureche, îşi tund părul în jurul capului, îşi fac crestături în jurul braţului, îşi zgîrie fruntea şi nasul, iar mîna stîngă şi-o străpung cu săgeţi [...]. După ce aşază leşul în mormînt, pe un pat de verdeaţă [...], în locul rămas liber în mormînt îngroapă, după ce i-a sugrumat, pe una din ţiitoarele regelui, pe paharnic, pe bucătar, pe grăjdar, o slugă, un crainic, cai, precum [...] şi cupe de aur. Cînd sînt gata, cu toţii laolaltă înalţă o movilă, întrecîndu-se cu însufleţire să iasă cît mai mare".

[1] Citatele din chenare au fost incluse de redacţie din opera istoricilor Herodot şi Tucidide.

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 ANUL IX-IULIE 75

Povestirile mai puțin demne de crezare au și ele o bază în realitate. Furnicile „mai mici decît un cîine, dar mai mari decît o vulpe", care apără aurul într-un deșert indian, par să aibă un omolog real în marmotele din ținuturile tibetane.

„Aceste furnici, săpîndu-și casa sub pămînt, ridică grămezi de țărînă, așa cum fac și furnicile din Hellada [...]. Nisipul ridicat de ele este amestecat cu firișoare de aur. Pentru acest nisip merg oamenii în pustiu [...] Cînd își umplu desagii cu nisip, o iau îndărăt la sănătoasa cît pot de repede, căci, după cîte spun perșii, furnicile, adulmecîndu-i după miros, se iau după ei."

Herodot a fost un povestitor fără rival, relatînd la fel de abil atît o palpitantă întîmplare „polițistă" cu hoți și o comoară ascunsă în Egipt, cît și o intrigă la curtea din Lidia. Iar faptul că mesagerul, care aleargă la Sparta cu vestea sosirii perșilor, îl vede în drumul său pe zeul Pan, nu face decît să dea culoare stilului• său, total lipsit de afectare, limpede, plin de umor și de vioiciune.

În descrierea uriașei lumi pe care a prezentat-o Herodot nu există nici un moment plicticos. Acest mare scriitor, pe care l-au interesat cele mai variate activități omenești și care a avut darul de a le reînvia, a inventat, de fapt, o combinație între artă și știință, pe care a numit-o istorie. De atunci și pînă azi, istoria a fost supusă multor modificări, dar Herodot a fost cel care i-a formulat ideile principale și a arătat cum pot fi puse în practică. Urmașii lui, chiar și cei mai mari, nu au făcut decît să meargă mai departe pe drumul indicat de el.

„Povestea mea nu are nimic legendar"

Războiul între Atena și Sparta a început în tinerețea lui Tucidide, care a trăit între cca. 462-395 î.e.n. Cei 20 ani de exil [ales strateg în 424, istoricul atenian fusese judecat și alungat din cetate în urma unei înfrîngeri din partea spartanilor] i-a folosit din plin pentru a culege material și a sta de vorbă cu martori, reușind să viziteze locurile principalelor bătălii și să discute cu protagoniști din amîndouă taberele. Deși dintre cele opt cărți ale istoriei sale, a cincea și a opta sînt neterminate, întreaga lucrare este o capodoperă, poate cea mai completă care s-a scris despre această înfruntare.

Tucidide a ales ca subiect războiul peloponeziac pentru că l-a socotit cel mai însemnat război cunoscut pînă atunci. **Istoriile** lui încep astfel: „Tucidide din Atena [...] s-a apucat de lucru de cum s-au arătat primele semne ale acestui război, pentru că s-a așteptat să fie mare și să întrecă prin însemnătate toate războaiele dinainte".

Justificîndu-și alegerea, a arătat că în acest conflict între puterea navală a Atenei și puterea terestră a Spartei a fost angajată întreaga Grecie, la o scară și cu resurse fără precedent în memoria omenirii și că istoria sa va folosi celor care vor „să cunoască adevărul cu privire la grelele nenorociri care se întîmplă și se vor întîmpla întotdeauna, cît timp firea oamenilor va fi aceeași". Punctul său de vedere fiind cel al omului de știință, care demonstrează adevărul în folosul omenirii, el a exclus elementul mitic, cu prețul de a face istoria sa mai puțin atrăgătoare, iar cînd nu a reușit să descopere adevărul, a mărturisit fără înconjur.

„Este foarte greu să ne încredem în toate indiciile de-a valma [...]. Ezităm să acordăm încredere poeților, care au proslăvit evenimentele, înfrumusețîndule, pentru a le mări importanța, sau prozatorilor, care le relatează urmărind mai mult plăcerea auditoriului decît adevărul [...] Cît despre faptele petrecute în acest război, n-am socotit că trebuie să le scriu cum le-am auzit de la cel dintîi venit, nici după impresia mea personală, ci acelea la care însumi am fost martor și cele spuse de alții le-am scris numai după ce am cercetat, cu toată rigoarea posibilă, fiecare lucru în parte. A fost greu de găsit adevărul [...]. Povestirea mea va încînta poate prea puțin auzul, fiindcă nu are nimic legendar".

Evenimentele trecute le-a privit cu un ochi critic. Pentru istoricii anteriori, chiar și pentru Herodot, nu a nutrit respect, găsind cronologia lor nepotrivită și tratarea evenimentelor săracă. Nici o osteneală nu a fost prea mare pentru el, nici un adevăr important nu trebuia omis. Scriind pentru posteritate, spunea cu mîndrie despre opera sa că este „un bun dobîndit pentru veșnicie; nu caută gloria de o clipă a unui concurs de lectură".

Învățînd de la medicină, singura știință exactă a epocii sale, Tucidide a făcut o admirabilă cronică a ciumei de la Atena[1]. Chiar și eșecul atenian l-a tratat ca pe o boală ale cărei cauze și simptome pot fi studiate.

[1] Vezi **Magazin istoric, nr. 4/1973.**

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 ANUL IX-IULIE 75

Dar triumful prozei sale a fost relatarea expediției ateniene în Sicilia, care rămîne fără rival în scrierile istorice, fiind o îmbinare perfectă între capacitatea sa de a surprinde amănunte, de a contura caractere și îndemînarea sa de a închega o povestire interesantă, fără a recurge la o retorică superficială. Nu a lăsat nimic deoparte, de la primele speranțe ale atenienilor că vor cuceri Sicilia, poate chiar Cartagina, și plecarea solemnă a flotei, cu rugăciuni și libațiuni, pînă la nehotărîrea generalilor, care au irosit zile prețioase și la împuținarea treptată a armatei de pe urma bolilor și a luptelor, totul culminînd cu ultima bătălie în marele port al Siracuzei și cu retragerea și capitularea trupelor ateniene.

„Atenienii înșiși și aliații ce erau prezenți s-au coborît la Pireu în zori, la ziua hotărîtă și s-au îmbarcat pentru plecare. Pămîntenii însoțeau pe ai lor, unii prietenii, alții rudele, alții feciorii, mergeau cu speranță și jale [...] În aceste clipe, cînd cu primejdie se părăseau unii pe alții, dificultățile le apăreau mai mari decît atunci cînd au votat expediția. Totuși, desfășurarea de forțe pe care o aveau în față le reda încrederea [...]. Niciodată pînă în acea vreme nu pornise dintr-un oraș o armată așa de mîndră și de bine echipată [după dezastrul atenian din fața Siracuzei]. Morții nu erau îngropați; de cîte ori vreun soldat își vedea vreun prieten întins fără suflare, se oprea întristat, cu spaimă. Cei vii, bolnavi și răniți, pe care îi părăseau, inspirau mai multă milă și jale decît morții, rugămințile și tînguielile lor le rupeau inima [...]. Toată armata era cu ochii plini de lacrimi [...]; cele ce le zăreau în viitorul neguros erau și mai de temut".

Uneori, Tucidide a renunțat la imparțialitatea narațiunii, emițînd judecăți, mai ales cînd a adus laude marilor oameni de stat atenieni, Temistocle și Pericle. La Temistocle a admirat cunoașterea realității și presimțirea evenimentelor viitoare, judecata dreaptă și inteligența. De Pericle s-a ocupat mai mult, el constituind una din marile figuri din prima parte a operei istoricului. După moartea sa Tucidide i-a făcut aproape un elogiu, lăudînd înțelepciunea politicii sale în comparație cu erorile succesorilor.

Adevăratele păreri ale lui Tucidide despre războiul peloponeziac apar în discursurile principalelor personaje în diferite momente importante. Fără să asigure o reproducere fidelă, istoricul afirmă că „s-a ținut cît se poate de strîns de tendința generală a celor ce s-au spus". Discursurile sînt deci compoziții realizate din material istoric real și, cu toate că glasul este întotdeauna al lui Tucidide, conținutul provine de la oameni care au jucat un rol important în război. Însemnătatea pe care le-a acordat-o Tucidide se observă prin prezența lor în cărțile sale finisate și absența lor în cele neterminate. În cadrul relatării despre căderea Atenei, autorul a punctat, prin cuvîntări, diferitele etape ale acestui proces. Astfel, discursul funebru al lui Pericle rostit în memoria primelor victime ale războiului, este o laudă adusă Atenei în momentele ei cele mai bune, iar fiecare frază arată idealul pentru care luptau oamenii. Dar în cuvîntările rostite cu ocazia conflictului cu insula Melos, Tucidide a lăsat să se întrevadă cît de departe a ajuns falsul realism atenian [în scopuri politice, atenienii au oferit melienilor care au refuzat să adere la una din cele două puteri ale vremii, Atena și Sparta să aleagă între supunere și distrugere. Melosul rezistînd nemiloasei dorințe de putere a Atenei, întreaga populație a insulei a fost ucisă sau dusă în sclavie]. Fără să-și dezvăluie propriile sale păreri, Tucidide a arătat îndepărtarea treptată a Atenei de la idealul despre care a vorbit Pericle.

Marea amploare și importanța acordată expediției din Sicilia, imediat după atrocitățile din Melos, are forța unei ironii tragice, fiecare greșeală apărînd ca o treaptă în prăbușirea Atenei. Iar cînd înfrîngerea s-a produs cu adevărat, Tucidide lasă să se înțeleagă că aceasta a fost rezultatul fatal al unei politici greșite care s-a abătut de la ideile lui Pericle.

„Pericle a mai trăit doi ani și șase luni. După ce a murit, s-a văzut și mai bine ce drept socotise el toate cu privire la război. Spusese atenienilor că de-și vor căuta de treabă și vor avea grijă de flotă, de nu vor umbla după cuceriri noi în vremea războiului și nu vor pune în primejdie viața republicii, vor fi învingători. Iar ei în toate au făcut tocmai dimpotrivă".

Istoria lui Tucidide îl satisface deopotrivă pe omul de știință și pe artist, îmbinînd o atentă relatare a faptelor cu forma pe care doar artistul o poate da. A fost scrisă de un om care, obișnuit cu medicina, s-a simțit în stare să-și transfere atenția spre organismul politic. Dar sub diagnosticul lucid al istoricului stă emoția puternică a unui om care a știut ce însemnase cîndva Atena și ce fel de lume se pierduse. L-a ascultat pe Pericle și, probabil, a consemnat ceva din propriile sale gînduri cînd l-a pus pe marele om de stat să spună: „Întregul pămînt este mormîntul unor oameni celebri, care nu sînt cunoscuți numai prin inscripțiile de pe monumentele din țările lor, dar și în alte țări memoria lor trăiește în inimile oamenilor mai mult decît în piatră".

În românește de
Any FLOREA

MAGAZIN ISTORIC • ANUL IX-IULIE 75 • NR. 100

MARTORI STRĂVECHI

Descoperirea unor monede, fie în exemplare izolate, fie în tezaure, aduce întotdeauna în discuție cîte un capitol din istoria națională sau universală, din istoria relațiilor politice, economice, culturale, care au existat, de-a lungul veacurilor, între locuitorii pămîntului românesc și locuitorii de peste mări și țări. Nu de puține ori, descoperirile monetare îmbogățesc, modifică sau înnoiesc cunoștințele noastre istorice. De aceea, atenția pe care numismații o acordă acestor mărunți martori străvechi ai istoriei este pe deplin justificată. Iată trei asemenea descoperiri, comunicate de colaboratorii și cititorii noștri.

Tezaurul de la Pelinu

La 13 februarie 1973, Pevat Duangi, sătean din Pelinu-Amzacea, județul Constanța, a descoperit un tezaur de monede macedonene de bronz, de la regii Filip II și Alexandru cel Mare. Aflat acum în colecțiile Muzeului de Arheologie din Constanța, acest tezaur, compus din 206 piese, este unul dintre cele mai mari și mai importante de acest fel găsite în țara noastră. Aproape toate monedele au fost bătute în Macedonia, între anii 356-311 î.e.n. Cele ieșite din monetăria regelui Filip II au pe avers efigia zeului Apolo, cu trăsături clasic eline, iar pe revers imaginea lui Filip călărind. Aversul monedelor de la Alexandru îl înfățișează pe Heracles, întemeietorul mitic al dinastiei macedonene, cu capul și grumazul acoperite cu blana leului din Nemeea. Pe revers, sînt armele eroului: arcul și măciuca.

Cîteva piese au reprezentări mai puțin folosite de monetăria macedoneană. Una singură este emisă de orașul Lampsacus, însemnat port din Asia Mică.

Cît privește împrejurările în care tezaurul a fost îngropat, la sfîrșitul sec. IV. î.e.n., putem face o presupunere. Se știe că, după moartea lui Alexandru cel Mare, imperiul său a fost împărțit între „diadohi" (generalii moștenitori); părțile de nord, Tracia și cetățile din Dobrogea au intrat în stăpînirea lui Lisimah, care, pentru a-și mări puterea, a restrîns libertățile și drepturile cetăților din Pontul stîng. Bogatul oraș al callatienilor a încercat să se opună acestor măsuri și, unindu-se cu celelalte cetăți s-a răsculat. În anul 309, însă, după o îndîrjită rezistență, Callatis — Mangalia de azi — a capitulat. Credem că îngroparea tezaurului de la Pelinu stă în strînsă legătură cu aceste evenimente: satul unde a fost descoperit se află pe teritoriul rural al anticei Callatis. Putem bănui că posesorul celor 206 monede — cîștigate desigur, prin munca în oraș sau prin vînzarea recoltei, și a căror putere totală de cumpărare nu era, de altminteri, prea mare — speriat de apropierea asediului și de incursiunile prădalnice pe care asediatorii le efectuau în zona învecinată cetății, s-a hotărît să-și pună la adăpost mica avere, fiind apoi luat în robie, sau ucis în cursul unui raid dușman.

Tezaurul monetar de la Pelinu a rămas, astfel, un martor al acelor vremi zbuciumate, în care locuitorii pămînturilor dobrogene căutau să-și apere independența.

R. OCHEȘANU, Al. MIHALCEA
Muzeul de Arheologie din Constanța

Monede din tezaurul de la Pelinu

MUZEUL ISTORIC • ANUL IX-IULIE 75 NR. 100

O monedă rară: byzantion

Colonie doriană, întemeiată de grecii din Megara și Argos — după tradiție, în anul 659 î.e.n. — pe locul unei vechi așezări, cu urme de viețuire încă din epoca bronzului, orașul Bizanț — *Byzantion* — a avut o istorie zbuciumată și interesantă, pînă în momentul cînd împăratul roman Constantin cel Mare și l-a ales drept capitală a imperiului, botezîndu-l cu numele său: Constantinopol (11 mai 330 e.n.). Deținînd o poziție cheie în Bosforul tracic, Bizanțul mijlocea legăturile dintre cetățile metropole din Grecia și coloniile lor de pe malul stîng al Pontului Euxin. Situația sa prosperă în sec. V î.e.n. s-a vădit și în suma cu care Bizanțul s-a oferit să contribuie la fondurile Ligii de la Delos — 15, apoi 21 talanți (3 420 drahme). În același secol, organizînd o expediție împotriva Bithiniei, a avut nevoie de sume mai mari, ceea ce a determinat conducerea orașului să emită monede proprii. După părerea specialiștilor, acest eveniment s-a petrecut în anul 416 î.e.n.

La începutul sec. IV. î.e.n., Bizanțul a stabilit legături comerciale cu mai multe centre ale lumii grecești, între care și cu cetățile pontice: Tomis, Callatis și Histria. De aici, se importau miere, ceară, grîne și se aduceau, în schimb, ulei, vinuri, pește, sare, vase de aur și argint; un loc de seamă îl avea și comerțul cu sclavi.

Mai multe monumente istorice stau mărturie a acestor legături care au continuat pînă foarte tîrziu. Astfel, la Tomis s-a găsit o stelă funerară (sec. III. e.n.) a unui negustor ambulant, originar din Bizanț și mort, la vîrsta de 40 ani, pe malul Mării Negre; unui arhitect din Bizanț, locuitorii Histriei i-au ridicat, în semn de recunoștință pentru priceperea dovedită în timpul unor lucrări de reconstrucție a orașului lor, un monument pe care a fost săpat un decret onorific.

O altă urmă a acelorași legături o constituie o monedă, găsită — de data aceasta — la Callatis. E un tip foarte rar, emis în jurul anului 221 î.e.n.; colecțiile muzeelor din lume posedă puține exemplare; la Cabinetul Numismatic al Academiei R.S.R. se găsesc cîteva, dar care diferă — prin amănunte mai mult sau mai puțin semnificative — de cea pe care o prezentăm în rîndurile de față. Aversul acestei monede de bronz — cunoscută sub numele orașului care a emis-o: byzantion — înfățișează capul lui Poseidon, încununat cu o diademă, privind spre dreapta; zeul are barba deasă, părul ondulat, ochii mari, bărbia pronunțată — o figură distinsă, frumos stilizată după regulile artei antice. Pe reversul mai puțin descifrabil, se vede un trident, înconjurat de o inscripție și două animale. În cataloagele de specialitate, monedele de acest tip au, pe revers, fie prora unei nave, fie un șarpe mare cu capul în jos.

O. MĂRCULESCU

Surpriza de la Argeș

În 1962, pe cînd se amenajau fundațiile actualului local al Consiliului popular al orașului Curtea de Argeș, cazmalele au scos la iveală un tezaur monetar, aflat într-o stare avansată de degradare. Un număr de 51 piese au putut fi, însă, recuperate și identificate de către dr. Octavian Iliescu, șeful Cabinetului Numismatic al Academiei R.S.R. Rezultatul acestor operații a constituit o surpriză pentru specialiști.

Din cele 51 monede, 17 sînt originale, de argint, emise de regii Ungariei Carol Robert de Anjou (1308-1342) și Ludovic cel Mare (1342-1382); restul de 34 sînt **imitații**, de aramă, după dinarii acestor regi, din diferite emisiuni datate între anii 1330-1357; cele mai multe, însă, imită monede din 1346-1349.

De obicei, moneda de aramă era folosită ca divizionară; dar Ungaria angevină nu a cunoscut, împreună cu Transilvania, asemenea monedă: dinarul de argint îndeplinise acest rol. Abia peste un secol, cînd dinarul se va devaloriza, Sigismund de Luxemburg, va emite (1430-1437), ca rege al Ungariei, primele monede de aramă.

Să fie, oare, cele 51 piese niște falsuri numismatice? Faptul că falsificarea de monedă era aspru pedepsită în

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 ANUL IX-IULIE 75

vremea aceea nu ar fi un motiv care să se opună unei asemenea ipoteze. Numai că, din analiza chimică a monedelor de aramă nu rezultă că ele ar fi fost acoperite cu un strat de argint, oricît de subțire. Mai mult chiar: imitațiile corespund, și ca dimensiuni și ca greutate, originalelor și chiar reprezentările de pe ele sînt corect executate. Ceea ce le deosebește de „surorile" lor de argint e faptul că **aversul e imitat după anumite emisiuni, iar reversul — după alte emisiuni!** De pildă: o monedă are aversul imitat după dinari emiși între 1346-1357 și reversul — după dinari din 1346-1349.

Ținînd seama de toate acestea, putem conchide că emiterea monedelor de aramă, nefiind posibilă în Ungaria sau Transilvania, s-a făcut în Țara Românească, **într-o vreme cînd încă nu se bătea aici monedă proprie.** Se știe că, în Țara Românească, prima monedă proprie datează din vremea lui Vladislav Vlaicu, de pe la 1365[1]. Aceasta nu exclude, însă, posibilitatea ca, anterior, să se fi folosit monede ca acelea descoperite la Curtea de Argeș. Moneda străină era instabilă, supusă unor fluctuații dăunătoare, prin desele ei devalorizări și, în plus, insuficientă; pe de altă parte, dezvoltarea rapidă a statului feudal centralizat, a vieții economice, a relațiilor comerciale, a tîrgurilor și meșteșugurilor, impunea folosirea unei cantități mai mari de monede și — mai ales în urma înrăutățirii relațiilor Țării Românești cu Ungaria după lupta de la Posada (1330) — chiar emiterea de monedă proprie. Astfel respectivele piese de aramă, imitînd corect originalele de argint, atrăgeau atenția asupra faptului imitației prin reprezentările de pe avers și revers, deosebite de ale dinarilor angevini. Ele nu erau, deci un fals, o conștientă ducere în eroare, ci vor fi circulat ca monede legale, însușite de negustori în relațiile comerciale, probabil mai mult în cadrul schimburilor pe plan intern, fără să excludă folosirea monedei străine[2].

Prezența unui tezaur la Curtea de Argeș este încă o dovadă că a existat aici, din timpurile îndepărtate, o așezare bine dezvoltată, care a favorizat o intensă viață economică și spirituală în vechea reședință de scaun a Țării Românești, fapt confirmat și prin mărturiile arheologice[3] și de artă.

Nicolae I. MOISESCU
directorul Muzeului din Curtea de Argeș

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7-8/1968.

[2] Presupunerea autorului ni se pare interesantă; emiterea unei monede muntene înainte de 1365 e foarte plauzibilă. Dar, în ordinea medievală, **dreptul de a bate monedă era conferit de suzeran.** De aceea, credem că piesele de aramă de la Curtea de Argeș, nu constituie expresia „înrăutățirii relațiilor Țării Românești cu Ungaria după lupta de la Posada (1330)", ci mai degrabă a **îmbunătățirii lor,** după moartea lui Basarab I, cînd, prin 1354, Nicolae Alexandru vodă a stabilit raporturi bune cu Ludovic cel Mare. Emiterea dinarilor angevini pledează tot în acest sens — **n.r.**

[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1970.

MIHAI VITEAZUL ȘI ROMÂNII TRANSILVĂNENI

(Urmare din p. 13)

trupului lui Mihai se va fi făcut în ascuns, fără știrea lui Basta și a nobilimii locale, pentru a-i feri osemintele de o eventuală profanare.

Mihai Viteazul nu a fost, deci — așa cum s-a susținut în unele lucrări — întemeietorul Mitropoliei ca **instituție,** ci doar ctitorul unui nou lăcaș, cu construcțiile aferente. De altfel, există numeroase probe documentare, incontestabile, despre existența **instituției** cu multe veacuri înainte; o episcopie a românilor transilvăneni a putut exista încă de la sfîrșitul sec. IX, în vremea „ducelui" Gelu. Această episcopie e menționată documentar la 1391 și 1456, iar de la sfîrșitul sec. XV e numită în izvoare **arhiepiscopie** sau **mitropolie.** Instituția mitropoliei și-a încetat existența în 1701, prin unirea cu Biserica Romei, iar complexul de clădiri a fost dărîmat pe la 1714 din ordinul autorităților habsburgice, în vederea refacerii cetății și a construirii unor noi fortificații, ridicate între anii 1714-1738 prin munca a 20 000 iobagi din satele învecinate.

Mihai vodă a acordat o mare atenție și românilor din Maramureș. În 1597, el a izbutit să asigure numirea egumenului Serghie de la Tismana ca episcop al Eparhiei Muncaciului, care avea sub jurisdicția ei și pe credincioșii români din Maramureș.

Numirea acestui episcop de către Mihai este consemnată în două acte de la începutul sec. XVII. Unul din ele pomenea de „părintele Serghie, care a fost arhiereu la Muncaci și la Maramureș, așezat de răposatul Mihai voievod, cînd a fost numit domn în pămîntul Ardealului". Episcopul Serghie a cîrmuit această îndepărtată eparhie pînă prin 1616, cînd s-a retras, ori a fost înlăturat.

Tot în vederea întăririi unității spirituale a tuturor românilor, Mihai Viteazul a ctitorit, se pare și alte biserici în Transilvania. Știrile despre ele sînt, însă, destul de lacunare. Una dintre acestea a fost cea de la Făgăraș, care a dăinuit puțin timp. La 1 martie 1617, principele Gabriel Bethlen dăruia căpitanului Mihai Gyulai un loc în marginea de miazăzi a cetății Făgăraș, „unde a fost biserica zidită de Mihai vodă". Românii din Ocna Sibiului au izbutit să-și ridice o biserică din lemn în oraș, datorită ajutorului pe care l-au primit din partea vistiernicului Vasile, un dregător pe care Mihai îl numise „cămăraș al ocnelor de sare" din această localitate.

În sfîrșit, trebuie să menționăm și faptul că biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului — susținută veacuri de-a rîndul de domnii munteni și moldoveni — s-a bucurat de o danie și din partea familiei lui Mihai Viteazul, după moartea acestuia, făcută la 28 septembrie 1602, de doamna Stanca, cu copiii ei, Nicolae Pătrașcu și Florica.

MAGAZIN ISTORIC • ANUL IX-IULIE 75 • NR. 100

FILATELIE ȘI ISTORIE

Prima marcă poștală s-a tipărit în Anglia, la 6 mai 1840; era de culoare neagră și avea ca desen portretul reginei Victoria. În legătură cu apariția ei se povestesc mai multe întîmplări, unele din ele ținînd de domeniul legendei. Iată una din versiuni relatată de Arthur de Rothschild în Histoire de la poste aux lettres. *Rowland Hill — un înalt funcționar britanic — trecînd printr-un sat din nordul Scoției, a fost martorul unei întîmplări: un poștaș a înmînat unei tinere fete o scrisoare expediată din Londra. Destinatara a întrebat ce taxă trebuie să plătească, iar, la aflarea sumei, a lăsat capul în jos, cuprinsă de o evidentă tristețe; a întors plicul cînd pe o parte cînd pe alta și a anunțat factorul poștal că nu dispune de o asemenea sumă. Prezent la această discuție, Rowland Hill a intervenit spunînd că, întrucît se pare scrisoarea vine de la o persoană dragă, el se oferă să suporte taxa cerută. Fata, după o clipă de ezitare, i-a mulțumit, apoi a declarat că nu poate accepta un asemenea serviciu de la un necunoscut. S-a uitat încă o dată la plic, l-a înapoiat poștașului și a intrat în casă.*

La scurt timp, Rowland Hill — părîndu-i-se faptul ciudat — s-a reîntors la locul întîmplării și, după multe insistențe, a aflat enigma refuzului. Fata era logodită cu un muncitor care lucra la Londra. Cei doi se înțeleseseră să comunice prin cîteva semne grafice notate pe plic, care, decodificate, reprezentau veștile strict necesare. În momentul primirii scrisorii, destinatarul ezita cîteva momente cu plicul în mînă, timp suficient pentru citirea celor cîteva semne notate. Datorită stratagemei de mai sus, cei doi logodnici corespondau fără să plătească nici o taxă. Pornind de la această poveste scoțiană de dragoste, Rowland Hill a arătat autorităților necesitatea îmbunătățirii serviciului poștal, prin achitarea unei taxe la expedierea scrisorii, taxă care să fie reprezentată prin marca poștală.

La numai un an de la apariția primei mărci poștale, în octombrie 1841, ziarul englez Times *a publicat un anunț în care se arăta că o persoană dorind să-și înfrumusețeze dormitorul prin lipirea pe pereți a mărcilor poștale, strînsese peste 16 000, număr insuficient, se pare, deoarece autorul anunțului ruga să i se trimită și alte timbre pentru realizarea intenției sale. Acest ciudat apel a marcat, într-un fel, începuturile filateliei, al colecționării și studierii mărcilor, ocupație care, în decursul deceniilor, a luat o largă răspîndire constituindu-se într-o adevărată pasiune științifică*

În 1858, la 15 iulie, înaintea multor țări europene, au apărut primele mărci poștale românești, azi piese deosebit de apreciate în orice colecție, căutate și admirate în toată lumea. Aceste prime mărci aveau ca desen capul de bour (atribut heraldic din stema Moldovei)[1]. De atunci, de la începuturi și pînă azi, o mulțime de mărci poștale românești au căpătat o anumită valoare și ca documente istorice, ele reprezentînd o cronică sui generis a istoriei poporului nostru, consemnînd sau comemorînd evenimente de seamă din viața și lupta înaintașilor noștri: formarea poporului român, luptele lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și ale altor domnitori împotriva cotropitorilor străini, răscoalele lui Doja, Horea, Cloșca și Crișan, revoluția lui Tudor Vladimirescu și revoluția de la 1848. O serie de emisiuni amintesc, de asemenea, de înfăptuirea, în 1859, a statului național, prin Unirea Țării Românești și Moldovei, de eroicul război din 1877, cînd România și-a cucerit deplina independență de stat, de Unirea Transilvaniei cu România — înfăptuire a năzuinței seculare de unitate a poporului nostru, de crearea, în 1921, a Partidului Comunist Român, de insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944. Și cîte alte momente semnificative din vremuri mai îndepărtate sau mai apropiate nu și-au găsit ilustrarea prin emisiunile filatelice, această formă atrăgătoare și accesibilă de cunoaștere a istoriei, în România filatelia avînd o veche tradiție și numeroși colecționari pasionați. În această privință, prima revistă pentru „timbromani" (termen echivalent azi cu filateliști), apărută în 1881 scria: „Timbrophilia, prinzînd de cîtva timp gust și în țara noastră, acel gust care se manifestase la început între junii studenți, a început a fi cultivat de cîtva timp și de oameni serioși".

Tocmai o astfel de pasiune, pe care o au și mulți dintre cititorii noștri, ne-a sugerat — tot la solicitarea lectorilor — și realizarea copertelor acestui număr jubiliar al revistei noastre, la reușita cărora am primit un sprijin competent din partea doctorilor Alexandru și Valeriu Dumitrescu, posesorii unei prețioase colecții filatelice, premiate cu medalii de aur și argint la diverse expoziții internaționale: — Paris (argint) — Viena (argint) — Varna (aur) — Istanbul (aur) — Washington (argint) etc.

Pe coperta I, printre cîteva timbre istorice românești contemporane se poate vedea o recipisă de primire datată 1864 francată cu o marcă de 30 parale.

Pe coperta IV, chenarul este alcătuit dintr-o marcă reprezentîndu-l pe domnitorul Alexandru Ioan Cuza. Din cauza unor întîrzieri de imprimare, între timp intervenind abdicarea lui Cuza, aceste mărci nu au fost puse niciodată în circulație.

Pe această copertă mai figurează o scrisoare francată cu o marcă de 20 parale din emisiunea Cuza *1865. Raritatea acestei scrisori constă în ștampila numită impropriu „grătar domnesc" folosită numai de oficiul poștal din București într-o perioadă extrem de scurtă — de la 15/27 ianuarie, pînă la 16/28 februarie 1865.*

Tot pe coperta IV se mai poate vedea și o altă scrisoare, francată cu mărci din emisiunea Carol cu favoriți. *Expeditorul acestei scrisori, negăsind la oficiul poștal o marcă de 20 parale, a aplicat o bandă de 4 mărci a 5 parale, fapt foarte obișnuit în zilele noastre. Desigur, că nimeni nu și-a dat seama atunci că această scrisoare va deveni un „diamant filatelic", cum numesc colecționarii piesele foarte rare; la noi în țară fiind unica, iar în străinătate se mai cunoaște încă una, într-o colecție filatelică din Portugalia.*

De asemenea, pe această copertă mai este tipărită și o altă scrisoare valoroasă, francată cu o bandă de 3 bucăți a 30 parale din emisiunea 3-a Principatele Unite, *1862, tipar mînă.*

[1] Se aproximează că mai există azi în lume din prima emisiune „cap de bour" după ultimele date (vezi revista *Filatelia*, nr. 10/1974) 507 exemplare.

MAGAZIN ISTORIC NR. ANUL IX-IULIE 75

SFÎRȘITUL LUI TAKE IONESCU

ALEXANDRINA ECATERINA WORONIECKI

Am urmărit cu mare interes în paginile revistei Magazin istoric **articolele și referirile la viața soțului meu, omul politic român, Take Ionescu[1]. Îmi fac deci o datorie să relatez pentru cititorii de azi, felul în care și-a aflat sfîrșitul, la 63 ani, departe de țară.**

După căderea guvernului său[2], în faimoasa ședință a Camerei deputaților din 17 ianuarie 1922, după mai bine de 40 ani de muncă, Take Ionescu a hotărît să-și ofere o vacanță în străinătate. El care de atîtea ori călătorise din obligații politice era acum liber să o facă doar pentru sine; cum puteai bănui atunci pe peronul Gării de Nord că acela avea să fie ultimul nostru drum împreună? Pe la începutul lunii martie am ajuns la Roma și timp de trei zile am vizitat Cetatea Eternă, de a cărei istorie sînt legate multe din începuturile neamului nostru.

Itinerarul nostru urma să continue cu două zile la Napoli. Îmi aduc aminte ca azi cum în forfota elegantei via Caracciolo am coborît pe terasa restaurantului Santa Lucia, aflat chiar pe malul mării. Acolo, așteptînd să fim serviți, am întîlnit deodată privirea extrem de melancolică a unui băiețel care vindea frutta di mare. **Nu m-am putut opri și am rugat pe soțul meu să-i dea ceva micului pescar. În schimbul monedei primite, negustorul amator s-a simțit dator să ne pună pe masă un coșuleț cu cîteva scoici. Mulțumită, am început să gust din ele. Take Ionescu a luat și el una. Una singură. În zorii zilei următoare am pornit cu vaporul spre localitatea din Sicilia, Taormina. În timpul traversării strîmtorii Messina a avut un puternic frison. O dată ajunși, ne-am plimbat puțin printre frumoasele ruine antice de la poalele Etnei. Întorși la chiostro San Domenico, unde ne instalasem, în timpul prînzului am observat că soțul meu nu mînca. L-am întrebat ce are, iar el mi-a cerut permisiunea să se ducă să se odihnească puțin, dacă nu mă supăr. Am vrut să-l urmez imediat, dar el mi-a cerut să termin masa, altfel nu pleca el. Am rămas, dar din acea clipă un sentiment inexplicabil de disperare a pus stăpînire pe mine. După un sfert de ceas m-am dus după el. L-am găsit lungit pe pat, liniștit, cu o carte în mînă. Era** Duelul **de Kuprin. Am bănuit că acea stare îi fusese provocată de o indigestie. Nu avea febră. Mai pe seară i-am pus din nou termometrul — avea 37,1. În hotel se afla un medic englez; l-am rugat să vină să-l vadă. Diagnosticul său a fost tot indigestie.**

Take Ionescu împreună cu soția, în primăvara anului 1920 la Londra

În zilele următoare, febra a continuat să crească foarte încet, cu cîte o diviziune. Îngrijorată peste măsură, după o săptămînă de suferință, am apelat la sprijinul legației noastre, care ne-a pus la dispoziție imediat, din partea guvernului italian, un vagon special pentru a fi transportați la Roma, unde ne-am instalat la Grand Hotel. Aici a avut loc primul consult medical, iar analizele au detectat microbul febrei tifoide. Take Ionescu a refuzat să mai stea la hotel cu o boală infecțioasă și medicii au decis transportarea lui la sanatoriul surorilor franceze din via Toscana. După trei luni, starea sănătății sale amelio-

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1973 și 2/1975.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 11/1973.

rîndu-se, Take Ionescu a scris el însuşi la Bucureşti fratelui său Toma, care a venit să-l vadă, urmînd să mergem cu toţii la Fiuggi, pentru a petrece convalescenţa departe de căldurile estivale ale Romei. Cu toate acestea, pe mine acea nelinişte, acea nesiguranţă simţită pentru prima dată la Taormina nu mă părăsea.

Cu toată îngrijirea medicilor şi a repetatelor consultări făcute cu renumiţi specialişti, printre care s-a numărat şi celebrul prof. dr. Vincent de la Paris, după mai bine de trei luni de suferinţă şi de speranţe, Take Ionescu şi-a sfîrşit zilele. În concluzia buletinului medical, prof. dr. E. Marchiafara şi prof. dr. A. Nazari au stabilit, în urma autopsiei, următorul diagnostic: „Aortită ulceroasă tifică şi anghină abdominală inferioară [...] Prin anatomia patologică nu se puteau clarifica mai mult cauzele şi evoluţia ultimei faze a bolii"[1]. Astfel a apărut în terminologia medicală descrierea a ceea ce s-a numit „boala lui Take Ionescu".

[1] **La malattia di Take Ionescu (Aortite ulceroso tifica)**; prof. E. Marchiafara e prof. A. Nazari—Roma — Amministrazione del Giornale **Il Policlinico** — 1923, pp. 8-9.

Pentru mine a urmat calvarul drumului de înapoiere, alături de vagonul mortuar, nesfîrşita suferinţă şi luptă cu viaţa, cu oamenii de care el mă ocrotise.

La aflarea veştii morţii lui Take Ionescu, de la Bucureşti s-a telegrafiat legaţiei noastre din Roma pentru a mi se comunica faptul că guvernul a decis funeralii naţionale şi pentru a fi întrebată care îmi sînt dorinţele în legătură cu tragicul eveniment. Am răspuns că doream să cumpăr în spatele mănăstirii Sinaia cîţiva metri de pămînt pentru a ridica un mic mausoleu unde să se odihnească Take Ionescu, chiar acolo spre porţile Transilvaniei[2]. Atunci guvernul mi-a oferit două chilii în incinta mănăstirii vechi, unde eu am construit mormîntul actual al lui Take Ionescu. În semn de omagiu, marele om politic grec Elenterius Venizelos, un adevărat prieten al lui Take Ionescu şi al României, a ţinut ca monumentul funerar să fie făcut cu marmură trimisă din Grecia.

[2] Pînă la finisarea lucrării, trupul neînsufleţit al soţului meu a fost depus în paraclisul mănăstirii. Mormîntul său a devenit la scurt timp loc de pelerinaj şi nu o dată acolo găsesc flori proaspete.

ULTIMA ZI A LUI ARMAND CĂLINESCU

DOV LUNGU
doctorand al Universităţii din Londra

La 21 septembrie 1939 că dea în plin Bucureşti, răpus de gloanţele unei bande legionare, primul ministru al României, Armand Călinescu[1].

Odioasa crimă săvîrşită împotriva acestui om politic care se ridicase la înţelegerea intereselor superioare ale naţiunii, încercînd şi reuşind să depăşească, în parte, barierele clasei lui, declarîndu-se contra Gărzii de fier, iar pe plan extern urmărind continuarea politicii tradiţionale alături de Franţa şi Anglia, a constituit, în condiţiile izbucnirii celui de-al doilea război mondial, o grea lovitură pentru România.

[1] **Vezi Magazin istoric**, nr. 7/1967.

Grigore Gafencu[2], minis-

[2] **Grigore Gafencu** a desfăşurat o susţinută activitate diplomatică în cursul anului 1939 pentru dezvoltarea relaţiilor de cooperare între toate ţările din sud-estul Europei şi întărirea înţelegerii Balcanice, pentru atragerea Franţei şi Angliei într-o politică activă antirevizionistă, de menţinere a **statu-quo**-ului teritorial în Europa şi respectare a independenţei statelor, pentru realizarea unei baze de cooperare politică şi militară între aliaţii balcanici şi Uniunea Sovietică, în faţa pericolului agresiunii germane. În urma hotărîrii adoptată de Consiliul de coroană din 28 mai 1940, care marca o nouă orientare în politica externă a României, aflată într-o izolare crescîndă, abandonată la discreţia puterilor fasciste, Grigore Gafencu, reprezentant al politicii externe tradiţionale, şi-a dat demisia din funcţia de ministru de Externe. La scurt timp după aceea, el a fost numit ministru al României la Moscova.

MAGAZIN ISTORIC NR. 103 ANUL IX-IULIE 75

trul de Externe în guvernul A. Călinescu și amic intim al acestuia a descris astfel în notițele sale, depistate de noi la Biblioteca Academiei R.S.R., Secția manuscrise (Arhiva G. și I. G. Duca — I mss. 3), ultima zi din viața premierului român.

21 septembrie 1939

S-au împlinit azi nouă luni de cînd am depus jurămînt în fața regelui. La ora zece și jumătate, Armand m-a chemat la Ministerul Armatei, unde mi-a dat unele lămuriri cu privire la trupele polone intrate în țară[1] și dezarmate. La cererea lui am dat o telegramă la Moscova, pentru a liniști temerile rusești față de noi și de neutralitatea noastră[2]. Telegrama se încheia astfel: „În țară domnește cea mai deplină liniște și ordine. Guvernul care reprezintă în aceste împrejurări opinia publică în întregimea ei este hotărît să păstreze mai departe o strictă neutralitate, să se abțină de la orice act de ostilitate sau de agresiune și să întrețină cu toți vecinii raporturi cît mai pașnice". La ora unu, Armand m-a întrebat, prin telefon, dacă am expediat telegrama. Cu acest prilej i-am cetit din nou sfîrșitul ei, și mi-a spus că e deplin mulțumit.

Un ceas mai tîrziu ședeam la masă cu Nuțeta [soția lui Gafencu], cînd un prieten ne-a vestit la telefon că la radio, o voce ciudată, întrerupînd emisiunea muzicală, ar fi anunțat că Armand a fost „executat". O clipă mai tîrziu, Lascăr, în fața căruia s-a împlinit grozava faptă, mi-a confirmat această veste. Am fugit cu Pop, la fața locului. Am găsit pe Armand întins pe stradă, cu fața acoperită de un ziar plin de sînge. Alături de trupul neînsuflețit și care părea mai mic, mai firav ca niciodată, al primului ministru, zăcea, masiv și ciuruit și el de gloanțe, credinciosul agent Androne. În jurul lor, pe splaiul Dîmboviței, forfotea zăpăcită o lume care își pierduse cu desăvîrșire capul: ofițeri, polițiști, femei și bărbați din apropiere.

Trupul primului ministru era lăsat în praful însîngerat al șoselei ca acel al victimei unui fapt divers, pînă la sosirea procurorului. Numai la porunca mea, s-a renunțat la această sinistră formalitate. Purtat pe brațe prietene, Armand care părea un copil strivit printr-o lovitură fatală pe care nimeni încă nu și-o putea realiza [imagina], era așezat într-o ambulanță și dus la Spitalul Militar.

Am urmat drumul mai departe spre Palatul Cotroceni. Mă temeam că lipsită de energia sa, care de doi ani stătea de veghe zi și noapte, țara să nu se cutremure, lăsînd să se întindă răzvrătirea. Regele m-a primit numaidecît. Era alb, ca și mine și, ca și mine, pînă în fundul sufletului tulburat.

Într-un Consiliu de miniștri restrîns, regele a arătat, un ceas mai tîrziu, diferite ipoteze de înlocuire a primului ministru. Erau de față: Iamandi, Mitiță, Andrei, Ghelmegeanu, Urdăreanu și cu mine. S-au rostit mai multe nume: Balif, Argetoianu, Vaida. Iamandi a sprijinit cu căldură numele meu, la care după spusele lui s-ar fi gîndit și Armand, pentru ceasul cînd ar fi dispărut. Mitiță [Constantinescu] s-a asociat la această propunere. Eu însă am respins-o cu hotărîre, stăruind asupra necesității de a rămînea la Externe, în afară de luptele și reacțiunile de politică internă. Urdăreanu a sprijinit părerea mea. Am părăsit Palatul înainte ca să se fi luat o hotărîre. M-am dus la Minister unde aveam de luat unele măsuri urgente.

Seara am aflat că fusese numit prim-ministru, generalul Argeșanu.

Noaptea, la ora zece, am avut un Consiliu de miniștri. În locul prietenului meu, al cărui tovarăș nedesiipit fusesem timp de nouă luni și care cu sclipirile inteligenței sale domina ședințele noastre ministeriale, ședea, cu mustața răsucită, bravul general „Ghiță Ostașul". Erau cu toții copleșiți de durere și de îngrijorare apăsătoare. Generalul Marinescu [prefectul Capitalei] ne-a lăsat să înțelegem, fără a ne cere de altfel nici sfatul, nici aprobarea, că represiunea va fi strașnică. De afară ne veneau vești despre executarea celor opt sau nouă făptași ai crimei, chiar pe locul unde căzuse Armand Călinescu. Am cerut, chiar în acea noapte, să văd pe Urdăreanu la Cotroceni. Am ținut să-i declar că deși sînt cel mai apropiat prieten al celui care ne-a fost ucis azi, totuși sfătuiesc să nu se facă fapte de sîngeroasă răzbunare...

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1974.

[2] Neutralitatea — proclamată de guvernul român în primele zile ale războiului — a însemnat încercarea de a continua, în noile și dramaticele condiții internaționale din septembrie 1939, cu noi mijloace și metode, o politică de colaborare cu Anglia și Franța, de contracarare a penetrației economice a Germaniei, de sprijinire a poporului polonez, de păstrare a țării în afara angrenajului războiului.

8 iunie 1795:
CINE A MURIT ÎN TURNUL DE LA TEMPLE?

LOUIS HASTIER

Louis-Charles de France — al doilea fiu al lui Ludovic XVI și al Mariei Antoaneta, cunoscut sub numele de Ludovic XVII, Delfin al Franței, s-a născut la Versailles în 1785 și a murit, potrivit versiunii oficiale, în închisoarea pariziană Temple[1], în 1795. Numit mai întîi duce de Normandia, a devenit Delfin în 1789, la moartea fratelui său mai mare, Louis — Joseph-Xavier. Patru ani mai tîrziu a fost întemnițat, împreună cu familia sa, la Temple, unde avea să fie curînd izolat și încredințat temnicerului Simon. După executarea lui Ludovic XVI[2], nobilii emigrați l-au proclamat, în 1793, rege al Franței sub numele de Ludovic XVII. Constituție delicată și șubredă, tînărul prinț s-a stins curînd în închisoare din pricina privațiunilor și a tratamentului prost, deși s-au exagerat, pare-se, brutalitățile la care a fost supus de Simon. Procesul-verbal al medicului Pelletan, care îl îngrijea mai de mult, a constatat că moartea copilului, survenită la 8 iunie 1795, s-a datorat unei scrofuloze. La 10 iunie a fost înmormîntat la cimitirul Sainte-Marguerite.

Încercările neizbutite, făcute mai înainte de regaliști, de a-l scoate din temniță au favorizat legenda unei evadări, care s-a răspîndit cu repeziciune, falșii Delfini începînd să fie arestați chiar din iunie 1795. S-a vorbit și de substituiri, afirmîndu-se că nu Ludovic XVII, ci un alt copil murise la Temple, în iunie 1795. Aceste legende, cărora credulitatea populară le acorda credit, au fost exploatate de intriganți și aventurieri ce n-au încetat să se dea drept Ludovic XVII. În ipoteza evadării au crezut și unii istorici, ca G. Lerôtre. Este însă o presupunere greu de apărat, cu atît mai mult cu cît exhumările întreprinse în cimitirul Sainte-Marguerite, în 1840 și 1894, care n-au dus la descoperirea unui schelet identificabil cu cel al Delfinului, nu sînt convingătoare, fiindcă nu se știe cu certitudine locul unde fiul fostului rege a fost îngropat.

Cîteva argumente pentru și contra legendelor țesute în jurul lui Ludovic XVII ni le prezintă istoricul Louis Hastier. Le reproducem, cu unele prescurtări, după volumul Soixante énigmes et mystères de tous les temps **(„Șaizeci de enigme și mistere din toate timpurile"), apărut la Paris, în 1970, sub îngrijirea lui Pierre-André Touttain.**

Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

---

[1] Temple — fostă mănăstire fortificată a Ordinului Templierilor, construită la Paris în sec. XII și dărîmată în 1811.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1967.

MAGAZIN ISTORIC • ANUL IX-IULIE 75 •

O substituire în timpul vieții?

Transmițînd Comisiei pentru ajutoare publice lista onorariului ce-i era datorat pentru îngrijirile acordate „fiului sus-numitului rege", doctorul Thierry menționa că ultimele sale vizite avuseseră loc „în primele zile ale lui ianuarie 1794". Acest memoriu nu este datat, dar putem afirma că a fost întocmit în luna fructidor, anul III[1], deoarece a fost înaintat Comitetului pentru siguranța generală la 9 fructidor, printr-o scrisoare „foarte urgentă", împreună cu nota chirurgului Soupé și cea a medicului Pipelet, purtînd data de 1 fructidor, anul III (18 august, 1795).

Rezultă că Thierry și-ar fi redactat nota de onorariu la nouăsprezece luni după ultima vizită făcută prizonierului regal. Nu-i de mirare, deci, că n-a indicat cu mai multă precizie ziua în care avusese loc această vizită. Avem astfel dovada că din ianuarie 1794 doctorul Thierry nu l-a mai examinat pe Ludovic XVII.

Înseamnă oare că de atunci și pînă la 6 și 7 mai 1795, ziua primei vizite pe care i-a făcut-o la una din aceste date, medicul Desault copilului închis la Temple, n-a venit nici un doctor să-l viziteze? Așa înclinăm să credem. E adevărat că Barras[2] a relatat în **Memoriile** sale că în dimineața zilei de 10 thermidor (28 iulie 1794) a venit la Temple și a obținut de la Comitetul salvării publice permisiunea ca tînărul bolnav să fie examinat de medici, urmînd ca aceștia să-și întocmească apoi raportul. „Medicii, printre care se număra d-l Dussault (sic!), declară că suferă de o boală foarte gravă". Există însă mărturia unui oarecare Harmand (din Meuse), care pretinde că s-a străduit mult ca să-l hotărască pe micul prizonier, la 29 frimaire anul III (19 decembrie 1794), să revină asupra refuzului de a lua cîteva leacuri și de a primi vizita unui medic. Afirmațiile acestor două personaje pot fi însă puse la îndoială, căci noi n-am găsit nici urmă de vreo autorizație dată de Comitetul salvării publice și de Comitetul pentru siguranța generală vreunui medic de a pătrunde în Temple între ianuarie 1794 și 6 mai 1795, date indicate de doctorul Desault.

Credem că nu e lipsit de interes pentru cititori să indicăm data morții medicilor care l-au îngrijit pe Delfin din 13 august 1792 pînă „în primele zile ale lui ianuarie 1794": Le Monnier a decedat la Montreuil la 7 septembrie 1799; Brunyer, la Versailles în 1811; Thierry, la Paris la 26 februarie 1797; Soupé, la Paris la 9 aprilie 1812 și Pipelet, la Tours la 14 decembrie 1823.

Așadar, la începutul lunii mai 1795, perioadă în care boala copilului de la Temple se afla în ultima fază, ca și la 11 iunie următor, ziua în care a fost făcută autopsia, toți acești medici trăiau. Atunci de ce nici unul dintre ei — care îl cunoșteau bine pe fiul lui Ludovic XVI, întrucît îl îngrijiseră și deci îl puteau recunoaște — n-a fost chemat în luna mai 1795, cînd s-a hotărît trimiterea unui doctor la Temple? În loc să fie invitat unul dintre aceștia, la 6 mai 1795 a fost desemnat chirurgul Desault; la 5 iunie, în locul lui a fost numit Pelletan; a doua zi i s-a alăturat Dumangin; în sfîrșit, la 10 iunie, au fost aleși pentru a asista la autopsie, doctorii Lassus și Jeanroy. Faptul apare cu atît mai ciudat, cu cît doi dintre medicii care-l îngrijiseră pe Delfin se impuneau în mod deosebit: doctorul Thierry și chirurgul Soupé. Și unul și celălalt nu numai că-și exercitau meseria, dar dețineau și funcții oficiale care i-ar fi îndreptățit să fie în apropierea prizonierului în momentele menționate: unul continua să fie medicul, iar celălalt chirurgul închisorilor. Pe cea de-a 34-a foaie de plată din 24 prairial anul IV (12 iunie, 1796), era alocată o sumă de 1 000 livre doctorului Thierry ca „indemnizație pentru cheltuielile cu trăsura făcute în calitate de medic la Temple"; în același document se menționa și salariul chirurgului Soupé.

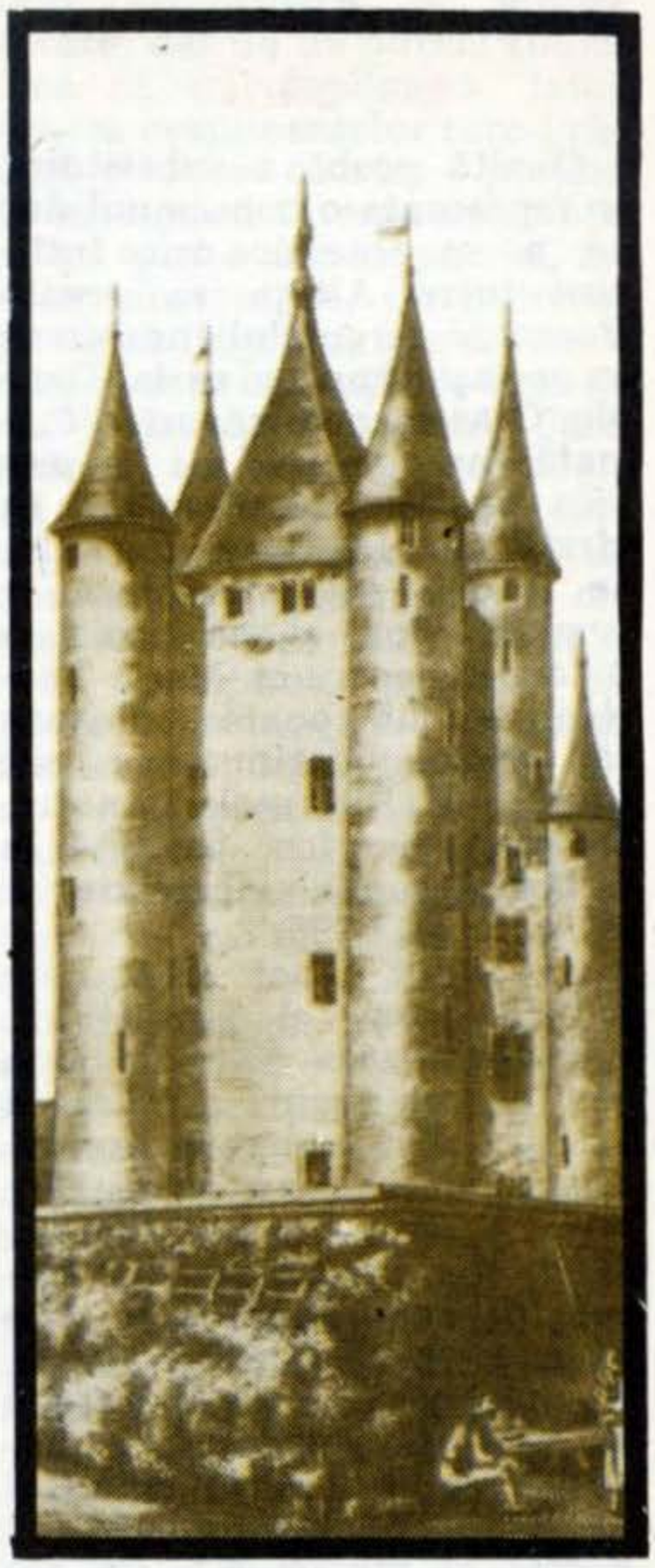

Temple, fosta mănăstire devenită închisoare

Din moment ce s-a căutat să nu se facă apel la priceperea acestor doi doctori, ca și a celorlalți despre care am amintit (Le Monnier chiar își oferise serviciile), din moment ce nici unul din ei n-a fost chemat ca martor la autopsie, nu înseamnă oare că unul sau altul dintre ei ar fi putut să constate că acel copil, mort la 8 iunie, nu era Ludovic XVII?

Același motiv trebuie să fi determinat Comitetul pentru siguranța generală să respingă cererea lui Hüe, fost ofițer la camera regelui, care, informat asupra stării jalnice a prizonierului, solicitase favoarea de a fi închis din nou cu el pentru a-l sluji.

---

[1] Potrivit calendarului republican, adoptat la 24 noiembrie 1793, anul începea la echinocțiul de toamnă (22 septembrie) și era împărțit în 12 luni, fiecare a cîte 30 zile (plus 5 zile suplimentare, consacrate sărbătoririi Republicii). Numele lunilor și zilelor săptămînii au fost, de asemenea, schimbate.

[2] Paul, viconte de Barras (1755-1829) — om politic francez, participant la revoluția burgheză din 1789. Vezi și **Magazin istoric, nr. 9/1974.**

Un indiciu: teama de cîini

O altă probă a substituirii ar reprezenta-o consemnul dat de a se interzice orice întîlnire între Alteţa sa regală Doamna[1] şi copilul încarcerat în acelaşi timp cu ea la Temple. O asemenea măsură a fost luată nu pentru a-i împiedica pe cei doi prizonieri în vîrstă de 15 şi, respectiv, de 8 ani, să comploteze la evadarea lor, ci, fără nici o îndoială, pentru ca Marie-Thérèse[2] să nu poată constata că celălalt deţinut nu era fratele ei. Din acelaşi motiv, Doamna n-a fost condusă la căpătîiul copilului care murise la 8 iunie 1795.

În sfîrşit, mai avem un indiciu, nou, al substituirii.

În scrisoarea către doamna de Tourzel, regina arătase că Louis-Charles se temea de cîini. Avem confirmarea acestui lucru. La data de 10 ianuarie, 1796, Fersen[3] scria: „[...] Cîinele pe care Doamna a spus că a avut voie să-l ia [de la Temple] şi care era al fratelui ei, este, fără îndoială, o greşeală: **el nu-i putea suferi şi se temea de ei;** probabil că a fost al mamei ei". Cu tot aspectul banal, această informaţie este extrem de importantă. În timpul captivităţii, regina n-a avut niciodată un cîine; dacă ar fi fost altfel, prinţesa ar fi cunoscut animalul şi n-ar fi spus că-i aparţinea fratelui ei. N-ar fi oare mai de crezut că acest animal i-a fost dat nu Delfinului, ci copilului cu care fusese substituit?

Potrivit spuselor lui Paul-Louis Courier[4], secretul este sufletul oricărei operaţii militare. Şi este şi sufletul oricărei operaţii politice.

În afara cîtorva membri ai Comitetului pentru siguranţa generală şi, poate, ai Comitetului salvării publice, mai existau trei personaje care nu puteau ignora, datorită situaţiei lor, moartea lui Ludovic XVII înaintea datei anunţate oficial, apoi înlocuirea lui cu un alt copil: Chaumette[5] şi Hébert[6], care avuseseră puteri mari asupra administraţiei închisorii în calitatea lor de agent naţional al Comunei şi, respectiv, de substitut al agentului naţional, precum şi temnicerul Simon.

Bănuieli neîndoioase asupra a ceea ce se întîmplase au avut şi soldaţii din garda municipală care erau de serviciu la Temple în seara plecării lui Simon; trebuind să-i dea acestuia o chitanţă că-l preiau pe prizonier „bine sănătos", au rămas uimiţi cînd, în dimineaţa zilei de 1 pluviôse (20 ianuarie 1794), au constatat că au de păzit un adevărat **minus habens**[7].

...Se spune că a murit

Încă înainte ca decesul să fie dat publicităţii, unii pretindeau că Ludovic XVII evadase sau că fusese răpit de regalişti, alţii susţineau că regele-copil murise în închisoare.

Acest ultim zvon s-a răspîndit cu iuţeală.

La 14 aprilie 1794, ducele de Berry îi scria unui prieten, contele de Cosse: „Ştiţi prea bine că n-am nădăjduit niciodată ca nefericitul nostru rege Ludovic XVII va scăpa cu viaţă". Această frază pare să fi fost scrisă după ce vestea morţii tînărului prinţ ajunsese la cunoştinţa ducelui de Berry. Documentul este păstrat în arhivele de la Frohsdorf[8].

În preajma lui 5 prairial anul II (25 mai, 1794), unii membri ai Convenţiei s-ar fi întrunit pentru a vedea în ce fel ar putea restabili monarhia. „Ei formară un fel de coaliţie contrarevoluţionară, la care se alăturară agenţi secreţi ai lui Ludovic XVIII şi emigranţi reîntorşi cu autorizaţia noilor comitete", a consemnat Barère[9], lucru pe care Touchard-Lafosse[10] „care a cunoscut pe mulţi dintre ei", l-a întărit, precizînd: „În proiectul întocmit în vederea unei restauraţii, tînărul captiv nici nu era măcar numit: **s-ar fi zis că era considerat mort**"[11]. [Numeroase documente ale epocii, jurnale şi rapoarte, ca şi dezbaterile Convenţiei din 22 ianuarie 1795 lasă să se înţeleagă destul de explicit că Delfinul a încetat să existe înaintea zilei în care îi fusese anunţată moartea în mod oficial].

La începutul lunii februarie 1795, contele de Frotté, emigrat la Londra, s-a reîntors în Franţa cu proiectul de a-l scoate pe rege din Temple sau, dacă nu va putea, de a împărţi cu el captivitatea, cu riscul de a nu mai ieşi niciodată din închisoare. Pus în legătură cu membrii Convenţiei, şi-a exprimat faţă de „unul din cei mai marcanţi dorinţa de a putea pătrunde în Temple, pentru a sluji rămăşiţele nefericite ale sîngelui care a domnit asupra Franţei". „După ce a formulat mai multe obiecţii, cu un aer emoţionat, acesta mi-a spus: Sacrificiul dumneavoastră ar fi de prisos. [...] În timpul lui Robespierre, fizicul şi moralul acestui copil nenorocit au fost atît de mult denaturate, încît sufletul îi este cu desăvîrşire îndobitocit, iar trupul nu-i poate îngădui să trăiască. [...] Văzîndu-l, n-aţi avea decît un sentiment de amărăciune şi silă şi ar însemna să vă jertfiţi fără rost, deoarece l-aţi vedea pierind în curînd şi, o dată intrat în Temple, nu veţi mai ieşi, poate, de acolo niciodată".

Această declaraţie l-a făcut pe Frotté să renunţe la proiect. Putem presupune că

---

[1] Doamna (în franceză **Madame**) — titlu dat la Curtea Bourbonilor tuturor fiicelor regelui, ale Delfinului şi soţiei lui Monsieur, fratele regelui.

[2] Marie-Thérèse-Charlotte de France — fiica lui Ludovic XVI şi sora lui Ludovic XVII. Se va căsători cu vărul ei, ducele d'Angoulême.

[3] Hans Axel, conte de Fersen (1755-1810) — mareşal suedez, care a stat multă vreme la Curtea Franţei. Foarte ataşat de Maria-Antoaneta, a ajutat, în 1791, familia regală în încercarea ei de a fugi din Franţa.

[4] Paul-Louis Courier (1772-1825) — scriitor francez, autor al unor pamflete împotriva Restauraţiei.

[5] Pierre-Gaspard Chaumette (1763-1794) — revoluţionar francez. A fost unul din iniţiatorii culturii Raţiunii. Arestat împreună cu Hébert, a fost ghilotinat. Vezi şi articolul **Robespierre: ultima zi înainte de eşafod** în **Magazin istoric**, nr. 8/1973.

[6] Jaques Hébert (1757-1794) — om politic francez. Redactor la **Père Duchesne**, a exercitat o influenţă preponderentă asupra Comunei din Paris. Şef al facţiunii ultrarevoluţionare, a intrat în conflict cu Robespierre, care a dispus arestarea lui. A fost trimis la eşafod împreună cu adepţii săi, hébertiştii.

[7] Redus mintal.

[8] Frohsdorf (sau Froschdorf) — tîrg şi castel din Austria, pe riul Leitha. După 1841, castelul a fost reşedinţa ducesei d'Angoulême.

[9] Bertrand Barère de Vieuzac (1755-1841) — om politic francez. Membru al Convenţiei, a trecut de la girondini la montagnarzi.

[10] Touchard-Lafosse (1780-1847) — om de litere şi ziarist francez.

[11] H. Foulon de Vaulx, **Ludovic XVII.**

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 ANUL IX-IULIE 75

Frotté, alertat de ceea ce i se spusese, şi-a închipuit că Ludovic XVII era deja mort. Ce alt motiv l-ar fi putut determina să renunţe atît de repede la planul pentru care venise în Franţa?

La 19 februarie 1795, publicistul Thibault-Laveaux a înştiinţat Comitetul pentru siguranţa generală că „s-a vorbit de micuţul Capet şi s-a spus că murise de trei săptămîni, că fusese găsit pe pat plin de murdării şi că existau motive să se creadă că fusese otrăvit". Cinci zile mai tîrziu, baronul de Flachslanden, cancelar al viitorului Ludovic XVIII, îi scria agentului regalist Antraigues: „Sînt cu atît mai neliniştit în privinţa vieţii regelui, cu cît soţia unuia din prietenii mei a fost anunţată că a murit". Potrivit unui raport al informatorului Pierre (13 martie, 1795), muncitori de la magazinul lui Trainel, suburbia Saint-Antoine, strada Charonne, au răspîndit zvonul că micuţul Capet murise. Alte zvonuri au anunţat „că fusese răpit din Temple şi că nu se ştia cum".

Alte zvonuri contradictorii

La 22 prairial (10 iunie, 1795), „moartea micului Capet" a dat naştere unor păreri diferite. Unii spuneau: „Negreşit că a fost otrăvit, altfel de ce ni s-ar fi ascuns boala lui?". Alţii erau de părere că „acest eveniment [moartea lui Ludovic XVII] nu le va mai lăsa nici o speranţă regaliştilor care, nemaiavînd un punct de raliere în interior, vor înceta, poate, să ne mai sîcîie şi să pună piedici măsurilor pe care legiuitorii noştri şi le propun pentru a aduce fericire poporului". Compère a declarat că în cafenelele pe care le-a frecventat se spuseseră în ajun cam aceleaşi lucruri despre moartea fiului lui Capet cu cele relatate mai sus şi că se mai adăugase: „Dacă buletinele despre boala lui ar fi fost comunicate, aşa cum se obişnuieşte, zi de zi, Convenţiei, s-ar fi evitat o mulţime de vorbe rău intenţionate şi chiar calomnioase, pe care răuvoitorii şi regaliştii le-ar da cu plăcere publicităţii atît la Paris, cît şi în străinătate". „Moartea micului Capet, citim într-un raport către Convenţie datat 23 prairial (11 iunie, 1795), este, pentru adevăraţii republicani, un semn de linişte şi de speranţă; pentru cei ce regretă trecutul, ea constituie un subiect de nelinişte rezultînd din presupunerile făcute de ei în legătură cu această moarte, pe care mai mulţi ar dori-o privită ca prematură şi nefirească".

A doua zi, un poliţist, Jacquet, a raportat că „În cartierul Temple, poporul spunea în gura mare că pregătirile făcute pentru înmormîntarea micului Capet nu erau decît un simulacru, că el nu murise şi că fusese dus undeva departe şi salvat".

La Gazette française din 24 prairial (12 iunie, 1795) a publicat: „Moartea fiului lui Ludovic XVI a dat naştere la diverse zvonuri, la o mulţime de născociri, unele mai absurde decît altele. Unii pretind că această moarte este un fapt neîntemeiat, că acest copilaş este plin de viaţă, că de multă vreme nu mai e la Temple şi că una din principalele condiţii ale păcii încheiate cu Prusia, şuanii[1] şi vandeenii era de a-l încredinţa pe acest mic orfan puterilor străine". Alţii, dimpotrivă, asigurau „că a trecut mai bine de un an de cînd s-au convins că acest copil [murise] otrăvit. Totuşi, cei mai mulţi oameni neîncrezători [atribuie] caracterul odios al unei crime imaginare actualului guvern. Războiul şuanilor, care ameninţă să se aprindă iarăşi cu o intensitate, alarmantă [...] moartea domnului Desault — chirurgul care a fost însărcinat să-i urmărească boala, cea adevărată sau falsă, dată publicităţii în acest moment, a medicului care i-a fost ajutor, toate acestea li se par motive destul de puternice pentru a-i determina pe unii oameni [...] să-l asasineze pe nefericitul al cărui nume slujea drept pretext răzvrătiţilor. Ar însemna să acordăm prea mult credit acestor calomnii, pe cît de cumplite, pe atît de ridicule, dacă am încerca să arătăm revoltătoarea lor absurditate; dar nu ne putem împiedica să nu deplîngem fatalitatea evenimentelor care-l răpesc pe acest ostatec preţios în momentul în care existenţa sa nu putea dăuna patriei, în care moartea sa, dimpotrivă, poate să împrumute noi forme relei-voinţe ce străbate Franţa de la un capăt la altul. Fără îndoială că viaţa acestui copil nu era atît de fericită, încît cei ce se interesau de el să dorească s-o prelungească cît mai mult; fără îndoială că e mai consolator, pentru cei pe care nevinovăţia, vîrsta şi nenorocirile lui îi legau de el, să-l vadă pierind de o moarte naturală, decît în urma supliciului îndurat de tatăl său. Supliciu care, poate, l-ar fi aşteptat şi pe el. Dar există temerea ca, în momentul în care, potrivit celor anunţate nouă de corespondenţii noştri, se face simţită o frămîntare aproape generală în departamente, unii scelerati să abuzeze de credulitatea poporului pentru a calomnia din nou Parisul şi Convenţia Naţională, a stîrni răzmeriţe şi a-i sili din nou pe francezi să se bată şi să se măcelărească între ei. Autenticitatea morţii recente şi naturale a acestui copil [...] ar fi trebuit, poate, n-o spun pentru onoarea Convenţiei, ci pentru liniştea generală şi pentru umilirea răuvoitorilor, să fie constatată în mod solemn, în mod public, la autopsia cadavrului".

În acelaşi timp cu vestea decesului, circulau, după cum am spus şi zvonuri de evadare. Aceste zvonuri au fost abil exploatate de numeroşi falşi Delfini, care s-au ivit după aceea şi dintre care majoritatea au avut ambiţii mai mult pecuniare decît dinastice. Or, este semnificativ că, mai devreme sau mai tîrziu, toţi au fost dovediţi ca impostori.

În consecinţă, sîntem nevoiţi să constatăm că nici o mărturie despre prezenţa lui Ludovic XVII în afara închisorii Temple, după data încarcerării lui, n-a putut fi reţinută.

Prezentare şi traducere de Sanda MIHĂESCU-BOROIANU

[1] Denumire dată răzvrătiţilor din Vendée şi Bretagne în anii Marii Revoluţii Franceze (de la Jean Chouan, conducătorul lor).

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 ANUL IX-IULIE 75

Istoria pirateriei

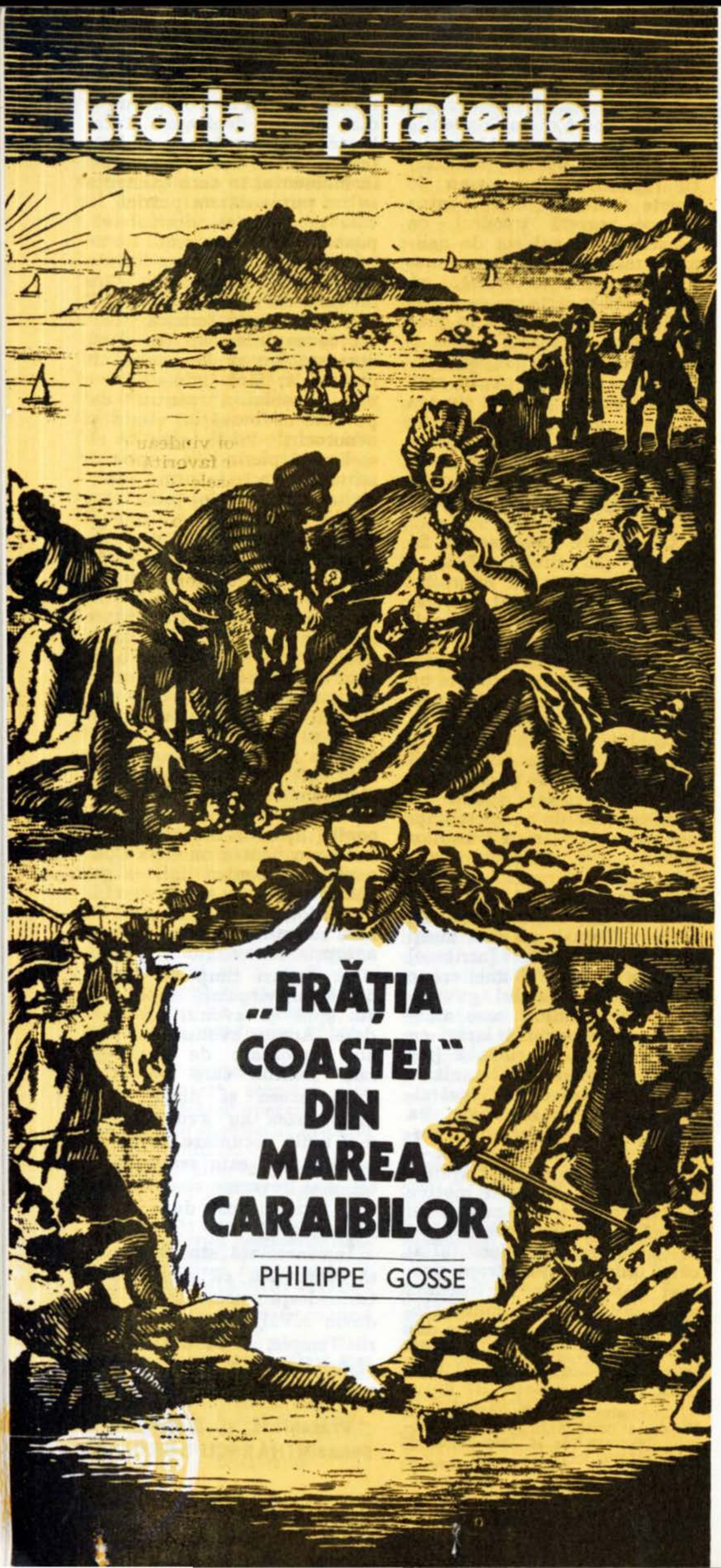

De-a lungul timpului, foarte puțini autori s-au încumetat să purceadă la elaborarea unor lucrări de istorie a pirateriei. Faptul este explicabil dacă ne gîndim că, pe de o parte, piraților și corsarii n-au manifestat dorința de a încredința hîrtiei viața lor; pe de alta, că, la vremea respectivă, delimitarea noțiunii de pirat era extrem de dificilă. Greu de spus, de pildă, dacă Sir Francis Drake, care a făcut — primul după Magellan — ocolul Pămîntului și ale cărui expediții au fost finanțate de regina Elisabeta I a Angliei, poate fi socotit sau nu pirat.

Philippe Gosse, autorul Istoriei pirateriei, **lucrare aflată în pregătire la Editura Politică, prezintă condițiile istorice în care a apărut pirateria, perioadele ei de înflorire și de declin, creionînd o întreagă galerie de pirați și corsari, surprinși în cele mai sugestive acțiuni.**

Prezentăm cititorilor noștri, care au avut și altă dată prilejul să întîlnească relatări despre întîmplări piratерești în paginile Magazinului istoric[1], **un fragment din capitolul intitulat** Piraților din Marea Caraibilor, **alături de care lucrarea lui Gosse cuprinde încă trei compartimente:** Corsarii din Mediterana, Piraților Nordului **și** Piraților orientali.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

M. V.

[1]**Vezi Magazin istoric, nr. 7-8/1968.**

Ciudata școală de piraterie cunoscută sub numele de „Frăția Coastei" și-a avut originea în anumite evenimente precise de pe arena politică europeană. Spania își pierduse poziția predominantă pe care o ocupase în lume, iar alte națiuni erau din ce în ce mai puțin dispuse să-i respecte pretenția asupra monopolului comerțului în Indiile de Vest și în Marea Caraibilor, pe care îl căpătase în urma descoperirilor lui Columb.

Folosirea de către spanioli — și nu numai de către ei — a monopolului comercial fusese mai mult decît stupidă. La începutul colonizării, spaniolii încercaseră zadarnic să împiedice orice legătură între teritoriile pe care le cotropiseră și străini. Spania era obsedată de ideea că, pentru a dobîndi cele mai mari profituri, coloniile ei trebuie să facă comerț numai cu metropola, în ciuda faptului că ea nu dispunea de mijloace suficiente pentru a-i aproviziona pe coloniști.

În aceste condiții, coloniștii au fost nevoiți să cumpere mărfurile oferite de pirați. Astfel se explică dezvoltarea acțiunii acestora din urmă în a doua treime a secolului XVI. Curînd, însă, pentru Spania a apărut un pericol și mai mare decît pirații; coloniști nepoftiți începură să se așeze în zona interzisă și să încerce stabilirea unui comerț permanent cu vecinii lor, coloniștii spanioli. Prima colonie întemeiată de francezi în Florida în 1562 a fost însă desființată prin mijloace brutale. Pentru a-și apăra monopolul, spaniolii nu s-au dat în lături de la nici un fel de cruzimi.

Totuși, Londra și Parisul au continuat să-și trimită coloniștii în Lumea Nouă. Prima așezare engleză permanentă din America a fost înființată la Jamestown, în Virginia, în 1607, iar prima din Indiile de Vest în insula St. Kitts[1], în 1623; doi ani mai tîrziu, insula a fost împărțită între englezi și francezi.

[1] Insulă în arhipelagul Antilele Mici.

Strania comunitate de pe insula Hispaniola

Orice ar fi fost primii negustori din posesiunile spaniole — pirați sau comercianți pașnici — ei nu erau în nici un caz bucanieri. Piratul era un criminal care prăda vasele tuturor statelor, în orice ape, iar bucanierul, inițial, era cel care ataca exclusiv vasele și proprietățile spaniole din America. În mare măsură, bucanierii și-au datorat existența miopiei spaniolilor, care n-au fost în stare să-i aprovizioneze pe coloniști cu cele trebuincioase (sau au făcut acest lucru la prețuri prohibitive, fixate de autoritățile de la Cadiz), într-o vreme cînd străinii aduceau tot soiul de mărfuri în colonii și le vindeau la prețuri convenabile.

Prima bază a acestor negustori, din sînul cărora a luat naștere „Frăția Coastei", a fost Hispaniola, astăzi denumită Haiti a doua ca mărime dintre insulele Indiilor de Vest. Această mare și frumoasă insulă fusese cîndva locuită de neamuri indiene exterminate cu cruzime de spanioli. După cucerirea Mexicului și Perului, cei mai mulți coloniști spanioli au părăsit insulele ca să-și caute norocul pe continent, lăsînd în urma lor mari turme de vite și de porci sălbăticiți, care rătăceau în voie prin savane. Englezii și francezii au început să vină în Hispaniola pentru a vîna aceste animale sălbatice, a le usca apoi carnea și a o vinde navelor ce treceau pe acolo.

În cartea **Viața lui William Dampier,** Clark Russell descrie plastic această așezare primitivă, menționînd în treacăt și originea termenului „bucanier": „La sau pe la mijlocul secolului XVII, insula Hispaniola era bîntuită și năpădită de o comunitate stranie de oameni sălbatici, ursuzi, fioroși și murdari. Cei mai mulți dintre ei erau coloniști francezi, ale căror rînduri crescuseră datorită contribuției generoase a mahalalelor sărăcăcioase și a cartierelor rău famate din numeroase orașe europene. Oamenii aceștia purtau cămăși și pantaloni din pînză aspră, mînjite de sîngele animalelor pe care le tăiau. Aveau tichii rotunde, erau încălțați cu ghete din piele de porc și se încingeau cu curele de piele neprelucrată, în care-și vîrau săbiile și cuțitele. Se înarmau, de asemenea, cu puști cu cremene care zvîrleau două gloanțe în greutate de două uncii fiecare (1 uncie = cca 30 g). Locurile unde uscau și sărau carnea se numeau «boucans», ceea ce a făcut ca mai tîrziu să fie botezați bucanieri. Se ocupau cu vînătoarea și erau sălbatici în obiceiuri. Vînau vite cornute, apoi vindeau carnea, mîncarea lor favorită fiind măduva din oasele animalelor. Mîncau și dormeau pe pămînt, masa le era o lespede de piatră, perna — un trunchi de pom, acoperișul — cerul fierbinte și scînteietor al Antilelor".

Primii care au violat monopolul spaniol au fost francezii, care nu erau nici pe departe niște ageamii în arta pirateriei. De pe la mijlocul sec. XVI, francezii din Dieppe, Brest și de pe coasta bască făceau prădăciuni în Apus. Nume ca Jean Terrier, Jacques Sore și François le Clerc, alias „Pie de Palo" sau „Picior de lemn", erau la fel de odioase pentru urechile spaniole cum aveau să fie mai tîrziu cele ale lui Francis Drake sau John Hawkins[2]. Acești pirați, ce e drept, nu aveau o sarcină din cale afară de grea, pentru că cele mai multe din așezările pe care le atacau erau slab apărate, dispuneau de puține tunuri și, de obicei, nu aveau pulbere. Pirații francezi învățară curînd rutele favorite ale galioanelor care se întorceau încărcate cu aur; de regulă ambarcațiunile lor rătăceau în preajma coastelor Cubei și Yucatanului[3] și în strîmtoarea Floridei, în căutarea unei prăzi bogate. Cînd, în cele din urmă, apărea o flotă de vase mari și greoaie, navele pirat, mici, scunde, navigînd grupate strîns, le dădeau tîrcoale, așteptînd prilejul de a captura orice navă

[2] Sir John Hawkins, amiral englez, dintr-o celebră familie de corsari. El a fost primul care a practicat comerțul cu sclavi între Africa și coloniile spaniole din America (1562).

[3] Peninsulă mexicană în nordul Americii Centrale, pe coasta Mării Caraibilor.

care ar fi avut ghinionul să rămînă în urmă sau să se răzleţească de grosul flotei.

Totuşi, aceştia nu au fost decît precursorii bucanierilor, a căror perioadă de înflorire nu a început înainte de jumătatea sec. XVII cînd cei stabiliţi în Hispaniola au fost alungaţi de către spanioli.

Monsieur Levasseur şi „Porumbarul" său

Izgoniţi din Hispaniola, coloniştii au găsit un adăpost sigur pe o mică insulă stîncoasă numită Tortuga sau insula Broaştei ţestoase, situată la cîteva mile depărtare de coasta de nord-vest a Hispaniolei. S-au stabilit acolo, au format un fel de republică, şi-au construit un fort. Un an, doi, se pare că totul a mers bine, pînă cînd, într-o bună zi, spaniolii au atacat şi distrus colonia. Ei însă nu au rămas acolo multă vreme; după plecarea spaniolilor, bucanierii au început să se înapoieze. În anul 1640, un francez calvin din St. Kitts, Monsieur Levasseur, inginer priceput şi om foarte curajos, a strîns un grup de 50 francezi de aceeaşi confesiune şi a atacat Tortuga prin surprindere.

Atacul a fost izbutit şi grupul a ocupat insula fără multă dificultate. Primul lucru pe care l-a făcut noul guvernator a fost să construiască un fort puternic, pe vîrful unei stînci înalte, şi să-l înarmeze cu tunuri. Pe acest loc întărit el şi-a construit o casă, pe care a denumit-o „Porumbarul", la care se putea ajunge numai urcînd nişte trepte săpate în stîncă şi nişte scări de fier. De-abia s-a terminat construcţia, cînd o escadră spaniolă a apărut în micul port, unde a fost întîmpinată de un foc nimicitor dinspre „Porumbar". Mai multe vase au fost scufundate, iar restul alungate.

Sub guvernarea lui Levasseur, mica aşezare a prosperat. Fel de fel de aventurieri francezi şi englezi, plantatori, bucanieri şi marinari dezertori s-au strîns acolo. Bucanierii vînau vite pe insula învecinată, Hispaniola, iar plantatorii cultivau tutun şi trestie de zahăr; un număr mare de bucanieri deveniţi acum piraţi în toată regula, cutreierau mările învecinate în căutarea unor vase spaniole pe care să le jefuiască.

Tortuga a devenit în scurtă vreme o piaţă de desfacere pentru carnea şi pieile aduse din Hispaniola, precum şi pentru prada luată de la spanioli; trocul se făcea pe rachiu, tunuri, pulbere şi stofă de pe vasele olandeze şi franceze care poposeau acolo.

Nu a trecut mult şi faima insulei Tortuga s-a răspîndit pe tot cuprinsul Indiilor de Vest; tot felul de aventurieri, pentru care vînarea vaselor spaniole şi implicit îmbogăţirea rapidă erau o atracţie irezistibilă, au dat năvală aici.

Istoria bucanierilor a fost scrisă exhaustiv şi cu competenţă de propriul lor cronicar, Alexander Olivier Exquemelin sau Esquemeling, un tînăr francez din Honfleur, venit în Indiile de Vest în 1658. Cartea lui a fost publicată pentru prima oară în 1678 la Amsterdam. Autorul ne povesteşte că a plecat spre Tortuga în tinereţe. În anul 1688 se afla pe bordul unui vas de bucanieri, unde îi bărbierea pe tovarăşii săi, iar în calitate de doctor, le lua sînge şi le pansa rănile, în tot acest timp ţinînd un jurnal.

Era „familiei fericite"

Pentru a avea o idee de felul în care erau organizaţi bucanierii şi de regulile cărora li se supuneau în perioadele de luptă, socotim indicat să citim din Exquemelin:

Înainte de a pleca pe mare — scrie el — toţi cei ce pornesc la drum sînt înştiinţaţi cu privire la ziua precisă cînd urmează să se îmbarce, atrăgîndu-li-se, totodată, atenţia asupra obligaţiei pe care o are fiecare de a aduce cu el atîtea livre de pulbere şi atîtea gloanţe, cît se consideră necesar pentru expediţie. Cînd toţi sînt pe bord, se strîng şi ţin sfat pentru a hotărî locul unde trebuie să plece mai înainte să facă rost de provizii — îndeosebi de carne, adevărul fiind că aproape nici nu mănîncă altceva; carnea lor preferată este cea de porc. La rînd vine apoi carnea de broască ţestoasă, pe care obişnuiesc să o săreze puţin. Uneori iau hotărîrea să prade crescătoriile de porci, ştiut fiind că unii spanioli ţin adesea pînă la o mie de asemenea animale.

După ce fac rost de carne suficientă pentru călătorie, se întorc pe corabie. Aici, raţia, care se distribuie de două ori pe zi, nu este nici măsurată, nici cîntărită: fiecare mănîncă cît poate. Bucanierii ţin apoi sfat pentru a hotărî înspre ce loc urmează să se îndrepte pentru a-şi căuta norocul. Tot atunci ei stabilesc în scris obligaţiile pe care fiecare trebuie să le respecte cu sfinţenie.

Se precizează şi remuneraţia cuvenită fiecăruia, inclusiv cît anume trebuie să ia căpitanul pentru vasul său, plata dulgherului sau a meşterului care a carenat, reparat sau great vasul [a instalat ansamblul de parîme, saule şi vele — **n.r.**]. Aceste cheltuieli se ridică de obicei la 100 sau 150 pesos [monedă spaniolă — **n.r.**], suma variind în funcţie de contract. După aceea pentru provizii şi aprovizionare, se scot din acelaşi fond comun cam 200 piese de opt penny. De asemenea, un salariu bunicel pentru doctor şi cutia lui cu medicamente — de obicei între 200 şi 250 pesos. În sfîrşit, se stipulează tot în scris ce anume compensaţie se cuvine să primească un om rănit sau schilodit în cursul călătoriei respective.

Banii sînt alocaţi din jafurile obţinute; ceea ce rămîne se împarte între toţi, ţinîndu-se, însă, seama de funcţii. Astfel, căpitanul sau comandantul şef primeşte cinci sau şase părţi, faţă de o parte cît iau marinarii de rînd; secundul, numai două; restul ofiţerilor, proporţional cu atribuţiile avute. După care se fac părţi egale pentru toţi ceilalţi.

În relaţiile dintre ei, bucanierii respectă o disciplină foarte strictă. Atunci cînd capturează o pradă, este cu desăvîrşire interzis ca vreunul să reţină ceva pentru sine. Fiecare jură în faţa celuilalt că nu va fura şi nu va ascunde nici cel mai mic lucru din prada luată. Dacă se constată că vreunul din ei nu s-a ţinut de cuvînt şi a călcat jurămîntul este înlăturat imediat din comunitate. Între ei sînt foarte politicoşi şi săritori, într-

MAGAZIN NR. 100 ANUL IX IULIE 75

atîta încît dacă cineva poftește la un lucru pe care îl are altul, acesta i-l oferă cu dărnicie. De îndată ce piraţii aceştia au capturat o corabie sau o barcă, primul lucru pe care caută să-l facă este de a-i debarca pe ţărm pe captivi, reţinînd numai cîţiva oameni care să-i ajute şi să-i servească şi cărora, de asemenea, le dau libertatea după ce trec doi sau trei ani.

Nu trebuie, însă, să pierdem din vedere faptul că condiţiile descrise de Exquemelin reprezintă zilele de început ale activităţii bucanierilor, ceea ce, de fapt, s-ar putea numi era „familiei fericite", foarte deosebită de condiţiile de mai tîrziu, din timpul unor conducători de talia lui Mansfield, Morgan şi Grammont.

La început bucanierii şi-au îndreptat atenţia aproape exclusiv asupra vaselor spaniole, făcînd doar uneori incursiuni pe coastă pentru a-şi procura mîncare şi băutură. Mai tîrziu ei aveau să prădeze sălbatic oraşe înfloritoare ca Maracaibo din golful Venezuela sau portul Campeche din estul Mexicului.

„Amiralul" Henry Morgan

Insula Tortuga era un loc mult prea potrivit din toate punctele de vedere ca reşedinţă principală şi cartier general al bucanierilor ca să fie vreme îndelungată lăsată în pace de spanioli. Ei au atacat-o în nenumărate rînduri, omorîndu-i sau izgonindu-i pe piraţi, dar aceştia au revenit de fiecare dată. În cele din urmă, bucanierii s-au hotărît să-şi caute un nou adăpost, mai ferit de atacuri. Un asemenea loc l-au găsit în Jamaica, unde, la capătul unei limbi înguste de pămînt, se ridica orăşelul Port-Royal. Spre această aşezare au început să reverse mari cantităţi de bani şi mărfuri, Port-Royal devenind în scurtă vreme unul dintre cele mai bogate şi, probabil, cele mai viciate locuri de pe faţa pămîntului.

Cel mai celebru dintre piraţii din Port-Royal, cel mai de seamă dintre aceşti bucanieri a fost Henry Morgan, fiul lui Robert Morgan. Despre originea lui au circulat mai multe versiuni. Potrivit uneia dintre ele, H. Morgan ar fi descins dintr-o familie foarte umilă, care l-ar fi vîndut, pe cînd era copil, pentru a fi folosit ca muncitor în Barbados. Oricum, se pare că Morgan fusese în Barbados înainte de a-şi face apariţa în Jamaica, unde s-a alăturat de îndată bucanierilor. După ce a luat parte la mai multe expediţii de-a lungul coastei Hondurasului, a navigat în susul rîului San Juan cu o flotă de bărci, care a atacat Granada, a prădat-o şi incendiat-o.

Cînd Sir Thomas Modyfort a fost făcut guvernator al Jamaicăi, el s-a dovedit un foarte apropiat prieten al bucanierilor. În 1666 l-a însărcinat pe căpitanul Edward Mansfield, pe atunci şeful bucanierilor, să captureze Curaçao. În această expediţie, tînărului Henry Morgan i s-a încredinţat pentru prima oară comanda unei corăbii.

După ce au capturat Santa Catarina de la spanioli, bucanierii au dat de necazuri; Mansfield a fost capturat şi executat, Henry Morgan a fost ales „amiral" în locul său. Cu o flotă mică de zece vase solide şi cu 500 piraţi, noul comandant s-a îndreptat spre Cuba. După ce au debarcat, piraţii au străbătut pe jos o distanţă considerabilă pînă la oraşul Puerto Principe. Localitatea aceasta era atît de departe de mare, încît pînă atunci nu mai primise nici o vizită a „Fraţilor Coastei". Ea a fost ocupată şi jefuită, iar dacă localnicii nu ar fi plătit o sumă considerabilă, ar fi fost şi incendiată.

Următoarea acţiune a lui Morgan a fost atacarea prin surprindere a oraşului fortificat Porto Bello, unde, auzise el, se pregăteau trupe care să atace Jamaica. Era de aşteptat ca asaltarea Porto Belloului să fie o întreprindere dificilă, din care cauză bucanierii francezi au refuzat să participe la acţiune şi au dezertat.

Navigînd pînă la cîteva mile de oraş, Morgan a ancorat în vecinătatea aşezării. La ora trei în dimineaţa următoare, utilizînd luntrele, piraţii au debarcat. Oraşul era apărat de trei forturi. Primele două au opus doar o slabă rezistenţă, dar cel de-al treilea, comandat de guvernatorul spaniol personal, a rezistat cu îndîrjire. În cele din urmă, piraţii au înjghebat vreo zece scări, destul de late pentru ca trei sau patru oameni să poată urca deodată pe metereze. Morgan a silit pe nişte preoţi şi călugăriţe să transporte aceste scări şi să le proptească de ziduri. Multe din „feţele bisericeşti" au fost împuşcate de spanioli, care s-au apărat vitejeşte, dar, cînd a fost ucis guvernatorul însuşi, fortăreaţa a capitulat. Bucanierii au intrat în oraş şi l-au pustiit. Pentru a-i sili pe locuitori să le arate locul unde şi-au ascuns avuţiile, piraţii au recurs la torturi de neînchipuit. Acestea, potrivit relatării lui Exquemelin.

Dacă este să dăm crezare propriului raport oficial a lui Morgan cu privire la acţiune, oraşul şi castelele au fost lăsate „în aceeaşi stare bună în care fuseseră găsite", iar spaniolii au fost atît de bine trataţi încît „mai multe doamne de vază şi alţi prizonieri cărora li s-a dat voie să se ducă în tabăra guvernatorului au refuzat, spunînd că sînt prizonierii unui om ales, care se poartă mai frumos cu ei decît îşi închipuie că s-ar putea purta însuşi guvernatorul, aşa că au rămas cu ei (piraţii) de bună voie pînă cînd au plecat".

Piratul ajunge viceguvernator

La întoarcerea sa în Port-Royal, Morgan — deşi depăşise cu mult prevederile însărcinării sale — a fost bine primit de guvernatorul Modyford. Prada enormă pe care o adusese a avut, probabil, darul de a domoli mînia autorităţilor. Dar banii au fost cheltuiţi curînd şi Morgan a dat de veste că toţi cei care doresc să mai lucreze sub ordinele sale urmează să se întîlnească cu el pe insula Cow. Piratul a sosit aici în ianuarie 1669 şi a găsit un mare grup de bucanieri care îl aşteptau. Următoarea acţiune a fost o altă incursiune împotriva oraşului Maracaibo şi aşa destul de greu încercat de incursiunile anterioare ale pi-

ISTORIC NR 100 ANUL IX - IULIE 75

raţilor. Morgan şi-a făcut drum prin canalul îngust al lagunei şi, curînd, localitatea a fost ocupată. Vreme de cinci săptămîni piraţii au săvîrşit „ucideri, tîlhării, siluiri şi alte asemenea ticăloşii".

Morgan s-a întors la Port-Royal cu o pradă imensă şi din nou guvernatorul l-a mustrat pentru că a depăşit instrucţiunile date. Dar, în acelaşi timp, i-a încredinţat o nouă sarcină: aceea de a înjgheba o flotă puternică, de a ieşi în larg şi de a aduce cît mai multe pagube vaselor, oraşelor, depozitelor sau magaziilor spaniole. Se spera că aceste măsuri îi vor descuraja pe spanioli, care atacau vasele engleze de-a lungul coastei de nord a insulei Jamaica.

Fără îndoială, misiunea dădea o aparenţă onorabilă unei acţiuni care, de fapt, nu era altceva decît un act de piraterie, instrucţiunile guvernatorului încheindu-se astfel: „Deoarece nu există o altă modalitate de plată pentru încurajarea flotei, toate bunurile şi mărfurile care vor fi obţinute în cursul acestei expediţii vor fi împărţite între oameni în conformitate cu legile lor".

Expediţia s-a dovedit o încununare a carierei lui Morgan. El a navigat spre golful Darien din Marea Caraibilor; la gura rîului Chagres a debarcat un detaşament puternic, cu care a atacat şi ocupat castelul San Lorenzo. După ce a lăsat aici o garnizoană care să-i acopere retragerea, la 9 ianuarie 1671, a pornit cu grosul trupelor într-o flotă de luntre în susul rîului. Traversarea istmului Panama prin jungla tropicală a fost extraordinar de grea, cu atît mai mult cu cît spaniolii avuseseră grijă să distrugă toate proviziile. Bucanierii, care se aşteptaseră să găsească merinde pe drum, erau aproape morţi de foame, cînd în a şasea zi de marş, au dat peste un hambar plin cu porumb. În seara celei de-a noua zile, au prins din nou curaj căci un cercetaş i-a informat că a zărit turla unei biserici din oraşul Panama.

Bucanierii au atacat oraşul dintr-un unghi neaşteptat, iar spaniolii au fost siliţi să procedeze întocmai cum dorise Morgan şi anume să iasă afară din fortificaţii şi să lupte cu el în cîmp deschis. Apărătorii localităţii au început atacul mînînd o cireadă de mai multe sute de tauri, cu intenţia de a-i pune pe fugă pe bucanieri, dar acest plan ingenios a dat greş.

Bătălia dintre bravii apărători şi nu mai puţin curajoşii dar aproape sleiţii bucanieri a durat circa două ore. Cînd, în cele din urmă, spaniolii au cedat şi au luat-o la fugă, bucanierii erau prea obosiţi pentru a-şi urmări duşmanul care, în felul acesta, a avut timpul necesar să transporte o mare cantitate de odoare bisericeşti şi alte lucruri de preţ din oraş pe bordul unui vas.

De îndată ce localitatea a fost ocupată, Morgan şi-a strîns toţi oamenii şi le-a interzis cu stricteţe să bea, spunîndu-le că, potrivit informaţiilor secrete pe care le are, tot vinul a fost otrăvit de către spanioli înainte de a părăsi oraşul. De fapt, nu a fost decît un şiretlic menit să-i împiedice pe oameni să se îmbete şi să cadă pradă inamicului, cum se întîmplase în timpul unor atacuri anterioare. Bucanierii au început să prade aşezarea, care avea multe străzi largi, cu case frumoase, construite din lemn de cedru. Nu se ştie din ce motiv a izbucnit un incendiu: în scurtă vreme, o mare parte a oraşului a fost prefăcută în scrum. Nu s-a aflat dacă focul a fost pus din ordinul lui Morgan sau al guvernatorului spaniol. În următoarele trei săptămîni, bucanierii au făcut incursiuni în zona înconjurătoare, în căutare de pradă şi prizonieri. După aceea s-au întors peste istm, luînd cu ei 200 măgari încărcaţi cu aur, argint şi diferite alte bunuri de preţ, precum şi un mare număr de captivi.

Cînd au ajuns la locul unde lăsaseră corăbiile şi a început împărţirea prăzii, s-a pornit cearta, piraţii susţinînd că au fost înşelaţi, deoarece li s-a dat mai puţin decît li se cuvenea. În timp ce se sfădeau, Morgan s-a furişat pe corabia sa cu cea mai mare parte a prăzii, lăsîndu-şi ortacii fără hrană şi cu numai cîte zece lire de om ca parte din pradă.

La sosirea în Jamaica, şefului piraţilor i s-au adus mulţumiri pentru succesul expediţiei — în ciuda faptului că doar cu cîteva luni mai înainte fusese semnat un tratat la Madrid între Spania şi Anglia, în sensul „curmării prădăciunilor şi instaurării păcii" în Lumea Nouă.

Auzind despre distrugerea oraşului Panama, guvernul spaniol a protestat energic pe lîngă Carol II, regele Angliei; în aprilie 1672, Morgan a fost adus în ţară ca prizonier pe fregata „Bun venit", pentru a fi judecat pentru piraterie. Totuşi, nici un judecător şi nici un juriu englez n-a cutezat să-l condamne pe omul care devenise un erou popular. Ar fi fost un lucru la fel de necrezut ca şi acela de a-l condamna pe Drake după călătoria sa în jurul lumii. Regele, al cărui favorit era, l-a făcut cavaler şi l-a trimis apoi în Jamaica, nu ca prizonier, ci ca viceguvernator al insulei.

Totuşi, jefuirea oraşului Panama fusese o chestiune care întrecuse măsura. De aceea, în Jamaica, a fost trimis ca guvernator lordul Baughan, căruia i s-a cerut să-i izgonească pe bucanieri. Bineînţeles, ajutorul lui urma să fie noul viceguvernator. Cu toate acestea, hotărîrea de a transforma un tîlhar într-un om al ordinii a avut bune rezultate, Morgan îndeplinindu-şi noile îndatoriri cu loialitate. El a devenit un om de vază în Jamaica şi un foarte bogat plantator, rămînînd pînă la moarte comandant-şef al forţelor militare ale insulei. Spre deosebire de cei mai mulţi de teapa lui, Sir Henry a murit în patul său în 1688 şi a fost înmormîntat în biserica Sfînta Ecaterina din Port-Royal.

După ce a fost alungată din insula Jamaica, relatează în continuare Philippe Gosse, „Frăţia Coastei" s-a stabilit în arhipelagul Bahamas. În martie 1697, piraţii au cucerit în patru zile portul Cartagena din Columbia. În drum spre una din vechile lor vizuini, insula Cow, au fost decimaţi de o puternică flotă anglo-spaniolă. De atunci, conchide Philippe Gosse, se poate afirma că istoria bucanierilor a luat sfîrşit.

Traducere de
Leon LEVIŢCHI

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 ANUL IX, IULIE 75

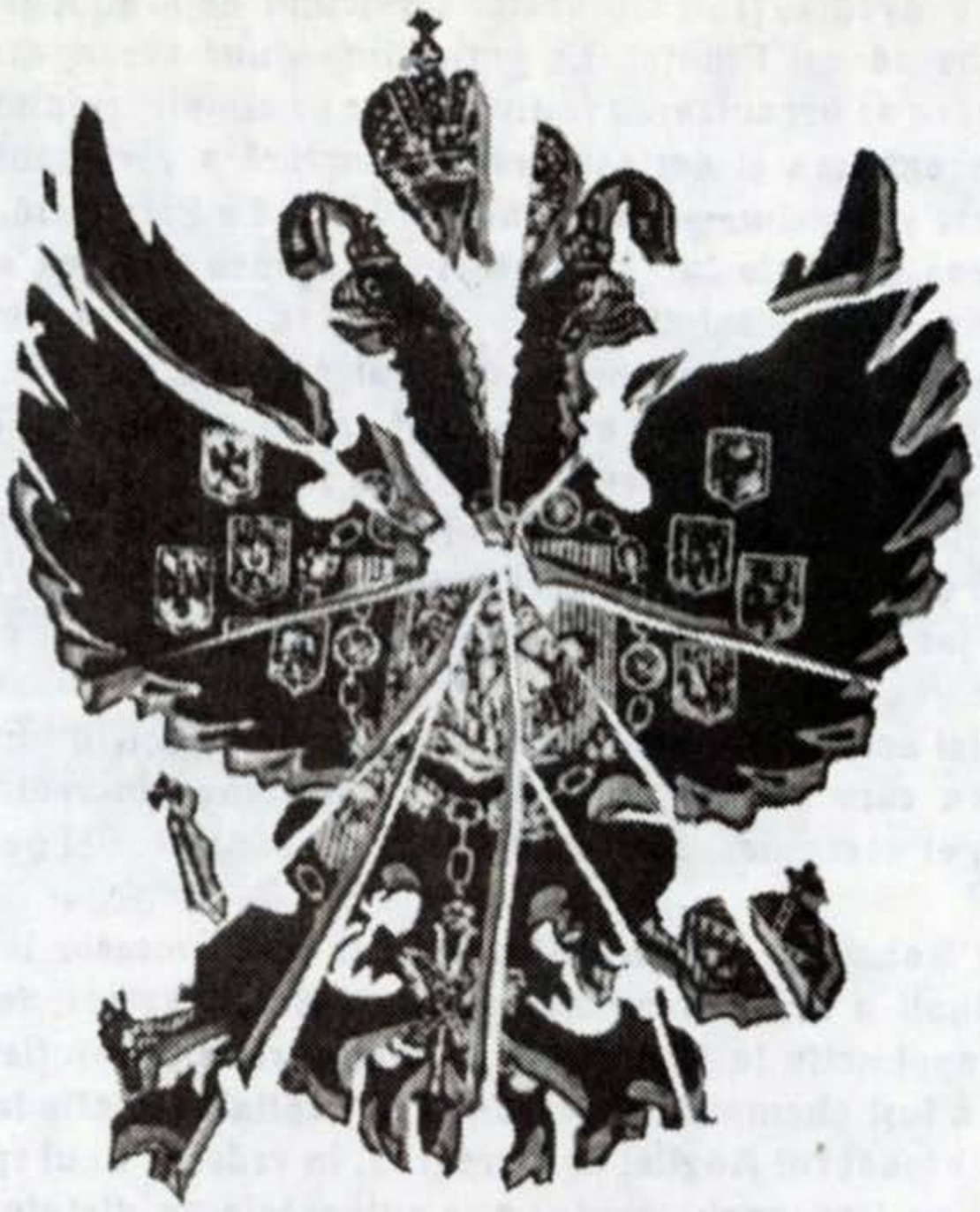

SFÎRȘITUL ȚARISMULUI

M. KASVINOV

În februarie 1917, valul revoluției cuprinde Petrogradul. Aflat la Cartierul general al armatei din Moghilev, țarul este bombardat de o avalanșă de depeșe trimise de Rodzeanko, președintele Dumei. Acesta îi cere suveranului formarea unui nou guvern și o serie de concesii politice, menite să tempereze acțiunea revoluționară a maselor. Nicolae II este de neînduplecat: „Poruncesc să se pună capăt chiar mîine dezordinei din Capitală". El ordonă corpurilor de armată conduse de generalul N. I. Ivanov să treacă pe răsculați prin foc și sabie. Dîrza acțiune revoluționară a maselor zădărnicește aceste intenții. Încercarea țarului de a ajunge de la Moghilev la Țarskoe Selo eșuează și ea; obligat să ia direcția Pskov, trenul imperial este manevrat pe o linie moartă din gara acestui oraș. Nicolae nu disperă însă. E hotărît, în continuare, să nu facă nici un fel de concesii răsculaților și să reprime în sînge mișcarea revoluționară din Petrograd[1].

Chiar și în aceste împrejurări critice pentru dinastie, țarul rămîne același monarh absolut care, la 17 ianuarie 1895, de exemplu, vorbind în fața deputaților zemstvelor și orașelor, numise speranțele acestora în Constituție „visuri deșarte", conchizînd: „Voi menține principiul autocratic la fel de neclintit ca și răposatul meu părinte" (înaintașul său, Alexandru III, fusese unul din cei mai absolutiști monarhi ai epocii).

Disprețul și indiferența față de suferințele altora, atît de caracteristice Romanovilor, în general, s-au vădit încă de la 18 mai 1896, ziua încoronării lui Nicolae II. În acea zi, pe cîmpia Hodînski, fostul teren de instrucție al trupelor din garnizoana Moscova, erau adunați peste 500 000 oameni, pentru a lua parte la ceremonie. În aglomerația care s-a produs, mii de oameni au căzut în șanțurile, tranșeele și puțurile părăsite ce acopereau cîmpia. Au murit atunci 1 389 oameni, iar alți 2 690 au fost accidentați. Dar familia imperială n-a găsit de cuviință să ia parte nici măcar formal la durerea familiilor îndoliate. În seara aceleiași zile, în miresmele parfumate ale celor o sută de mii de tranda-

[1] Vezi Magazin istoric, nr 6/1975

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 ANUL IX - IULIE 75

firi, comandați special în Provence, și în clinchetul serviciilor de argint, țarul și țarina au petrecut la fastuosul bal dat de ambasadorul Franței. La puțin timp după aceea, marele duce Serghei Aleksandrovici, cel care se ocupase de organizarea festivității de pe cîmpia Hodînski, a primit felicitări din partea Palatului „pentru pregătirea și desfășurarea exemplară a ceremoniei".

Aceeași insensibilitate și cruzime — la 9 ianuarie 1905. La Petrograd, o sută de mii de oameni au venit atunci să înmîneze o petiție lui Nicolae II; mulțimea pașnică a fost întîmpinată — din ordinul țarului — cu gloanțe. În aceeași zi, după ce relata, în cîteva cuvinte, evenimentul, Nicolae nota în jurnalul intim: „Am luat micul dejun cu unchiul Aleksei. Am primit pe deputații cazacilor din Ural, care mi-au adus icre. Ne-am plimbat. Am luat ceaiul cu mama". Iată o remarcă a lui V.I. Lenin despre „Duminica sîngeroasă", cum este cunoscută în istorie data de 9 ianuarie 1905: „într-o singură zi, educația revoluționară a proletariatului a înaintat atît de mult, cît nu ar fi putut să înainteze în luni și ani de viață stearsă, obișnuită, abrutizantă [...] Prin reprimarea sîngeroasă a muncitorilor neînarmați, «tătucul-țar» i-a împins chiar el pe baricade și le-a dat primele lecții de luptă pe baricade. Și lecțiile nu se vor dovedi zadarnice".

Anii au trecut și, nici acum, în martie 1917, în pragul prăbușirii, țarul nu vrea să renunțe la mijloacele de conducere cu care s-a obișnuit. După ce misiunea încredințată generalului Ivanov eșuează, obligat să abdice, el desemnează ca succesor la coroana Rusiei pe fratele său, marele duce Mihail Romanov.

Cine este acest nou Romanov, pe care Nicolae II îl vrea succesor la domnie? În timpul primului război mondial, Mihail a fost comandant al Diviziei caucaziene de cavalerie (supranumită „sălbatică"); a participat apoi activ la tentativele de înăbușire a revoluției din februarie: începînd de la 12 martie 1917, cînd a fost chemat de Rodzeanko în Capitală (se afla la Gatcina), el a conspirat simultan cu Habalov și ambasadorul Angliei la Petrograd, în vederea unui sprijin din partea Antantei la înăbușirea revoluției, iar cu Rodzeanko pentru a se autoproclama dictator militar. Ajuns la capătul răbdării, Petrogradul revoluționar nu va tolera, însă, încercările țarului și ale acoliților săi de a salva tronul, această instituție legată de cele mai sîngeroase represiuni din istoria Rusiei.

Florentina DOLGHIN

Abdicarea — unica soluție

Joi, 15 martie 1917, ultima zi de domnie a dinastiei Romanov. Au trecut 304 ani de la acel 21 februarie 1613, cînd Mihail Romanov, pe atunci în vîrstă de 16 ani, și-a pus pe cap coroana Rusiei[1]. Pentru a salva această coroană, țarul Nicolae încearcă s-o transmită în această zi de 15 martie tot unui Mihail Romanov, marele duce Mihail în vîrstă de 39 ani.

Dimineața, urcînd în trenul imperial oprit în gara Pskov, generalul Ruzski îi raportează lui Nicolae că misiunea încredințată lui Ivanov a eșuat. Acum, cînd Nicolae simte că puterea i-a scăpat din mîini, că fără aprobarea Palatului Tavriceski, unde își avea sediul Comitetul provizoriu al Dumei, nici chiar vagonul lui nu se va putea clinti din loc, că asupra sa a ajuns să aibă autoritate pînă și acest Ruzski, cel mai șters din generalii săi, acum, în fine, îi pătrunde în conștiință un cuvînt ce plutea în aer: „abdicare".

Dis-de-dimineață, Ruzski a cerut prin fir direct legătura cu Petrogradul. Președintele Dumei de stat, Rodzeanko, face cunoscut generalului că evenimentele din Capitală au ajuns prea departe pentru a se mai putea discuta despre constituirea unui guvern responsabil față de Dumă; această chestiune cade — singura soluție rămîne abdicarea țarului. Se are în vedere urcarea pe tron a fiului său Aleksei, sub regența lui Mihail. Generalul este rugat să raporteze aceasta Maiestății Sale și, dacă poate, să-l convingă să ia o hotărîre în acest sens.

Pe la ora 10, Nicolae ascultă cu un calm aparent scurtul raport al lui Ruzski. Îi răspunde apoi, că, în principiu, nu are nimic împotriva soluției recomandate; ar vrea însă să afle ce părere au în această privință comandanții de fronturi. Ruzski îi telegrafiază imediat lui Alekseev la Moghilev; la rîndul său, șeful Statului major al Cartierului general transmite la fel de urgent întrebarea pe toate fronturile. Textul este formulat astfel: „Sîntem

[1] Pentru cronologia dinastiei Romanov, vezi Magazin istoric, nr. 7/1971.

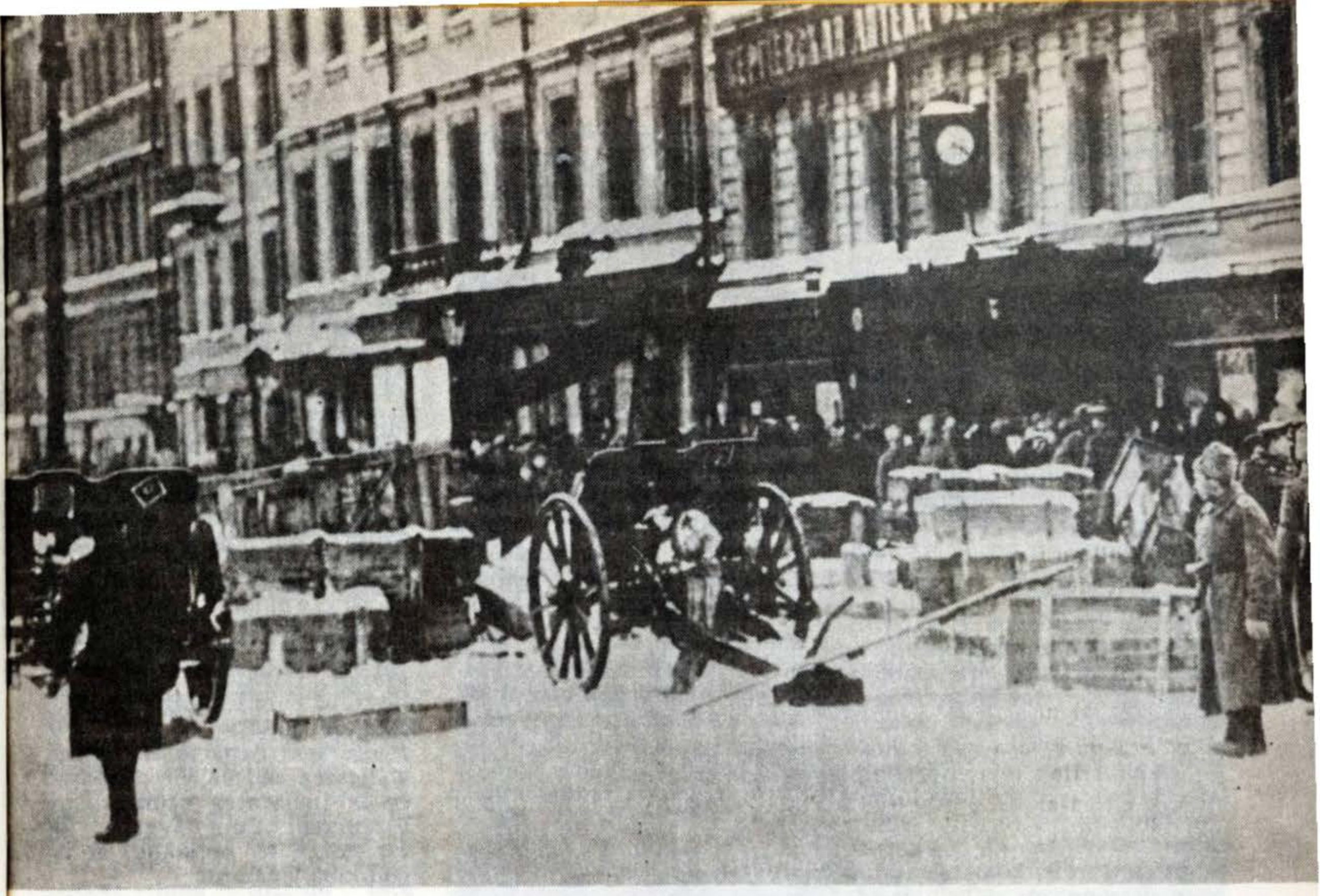

Martie 1917 pe o stradă din Petrograd. În spatele unei baricade sînt instalate tunurile trupelor revoluționare

martorii uneia dintre cele mai cumplite revoluții, masele populare cu greu mai pot fi ținute în frîu, armata este demoralizată... Războiul poate fi continuat numai cu condiția ca Maiestatea Sa să accepte abdicarea, așa cum i s-a cerut, în favoarea fiului său, sub regența lui Mihail Aleksandrovici.

Dacă împărtășiți acest punct de vedere, binevoiți să comunicați telegrafic cît se poate de urgent Maiestății Sale preasupusa dumneavoastră rugăminte prin comandantul suprem al Frontului de Nord, informîndu-mă și pe mine...

Armata trebuie să-și concentreze toate forțele în lupta contra dușmanului dinafară, iar rezolvarea treburilor interne trebuie să o ferească de tendința de a lua parte la o lovitură de stat, care va fi mult mai puțin dureroasă dacă va veni de sus.

Alekseev"

La această întrebare răspund:

marele duce Nicolae Nicolaevici (Frontul caucazian): pentru;

generalul Brusilov (Frontul de Sud-Vest): pentru;

generalul Evert (Frontul de Vest): pentru;

generalul Saharov (Frontul românesc): pentru;

generalul Ruzski (Frontul de Nord): pentru;

amiralul Nepenin (comandantul Flotei Mării Baltice): pentru;

amiralul Kolceak (comandantul Flotei Mării Negre): se abține să trimită o telegramă lui Nicolae, însă „acceptă necondiționat" propunerea lui Alekseev.

Alekseev se pronunță de asemenea: pentru.

Unii dintre cei enumerați mai sus se simt, e drept, copleșiți de durere. Ei blestemă ziua și ora cînd au fost puși în fața acestei dileme. Iată extrase din răspunsul trimis telegrafic la Cartierul general al armatei de generalul Saharov:

„Generalul-adjutant Alekseev mi-a transmis punctul de vedere criminal și revoltător al președintelui Dumei de stat privind situația actuală... Dragostea mea fierbinte față de Maiestatea Sa mă împiedică să mă împac în inima mea cu eventualitatea realizării mîrșavei propuneri [de abdicare — **n.a.**] făcute dumneavoastră de președintele Dumei...

Făcînd însă apel la logică și ținînd seama de situația fără ieșire care s-a creat, eu, supus cu neclintită credință al Maiestății Sale, plîngînd în hohote, sînt nevoit să spun că soluția cea mai puțin dureroasă pentru țară și pentru păstrarea capacității de luptă cu dușmanii dinafară este acceptarea condițiilor propuse".

Două telegrame

...La ora 13, Ruzski, însoțit de Danilov, șeful statului său major, și de generalul Savici, însărcinat cu încartiruirea și popota, urcă în vagonul lui Nicolae și îi raportează rezultatul plebisci-

tului printre comandanţi, comunicîndu-i, de asemenea, părerea sa şi a lui Alekseev. Totodată, îl roagă să asculte şi opinia generalilor Danilov şi Savici, care au venit cu dînsul. Aceştia îşi exprimă imediat punctul de vedere în sprijinul argumentelor lui Ruzski.

Sînt alcătuite textele a două telegrame, privind hotărîrea de a abdica, destinate lui Rodzeanko şi Alekseev. Iată-le.

„Preşedintelui Dumei de stat. Nu există sacrificiu pe care să nu-l fac spre binele şi salvarea scumpei Măicuţe Rusia. De aceea sînt gata să renunţ la tron în favoarea fiului meu, cu condiţia ca el să rămînă cu mine pînă la majorat, sub regenţa fratelui meu, marele duce Mihail Aleksandrovici.

Nicolae"

„Şefului Statului major. Cartierul general. Pentru fericirea, liniştea şi salvarea mult iubitei Rusii, sînt gata să renunţ la tron în favoarea fiului meu. Rog pe toţi să-l slujească cu credinţă şi fără făţărnicie.

Nicolae"

Îndată ce Ruzski, luînd cele două telegrame, pleacă la telegraf, în vagonul lui Nicolae dau buzna cîţiva înalţi demnitari foarte tulburaţi. „După părerea mea — îi spune ţarului unul dintre ei, Voeikov [comandant al Curţii—**n.r.**] nu se poate lua nici o hotărîre definitivă pînă nu sînt ascultaţi reprezentanţii Dumei, Gucikov şi Şulghin, care trebuie să sosească dintr-o clipă în alta".

Nicolae îi dă ordin lui Narîşkin [senator, membru al Consiliului de stat — **n.r.**] să se ducă după Ruzski şi să-i ia cele două telegrame. Ruzski motivează că nu le mai are, deoarece le-a predat telegrafiştilor. Narîşkin pleacă; după cîţiva paşi, însă, se întoarce şi, luîndu-l aproape de gît pe Ruzski, îi cere în numele ţarului cele două telegrame.

Scotocind în sertar, Ruzski scoate formularele şi i le dă, adăugînd însă că textul lor a fost deja transmis prin cablu. N-are decît să le ia, dacă doreşte, asta nu schimbă cu nimic situaţia.

Narîşkin îl sileşte pe Ruzski să meargă cu el la telegraf. Telegrafistul şef promite celor doi generali că va încerca să oprească din drum telegramele, dar şansele sînt mici. Cînd Narîşkin revine în salonul lui Nicolae şi povesteşte toate acestea, cei de faţă exclamă într-un glas: „Totul s-a terminat!"

În aşteptarea reprezentanţilor Dumei, Nicolae îl cheamă pe profesorul S.P. Feodorov şi îl roagă să-i răspundă sincer la întrebarea care va fi starea viitoare a sănătăţii lui Aleksei [bolnav de hemofilie — **n.r.**]. Profesorul îi răspunde: mă tem că va trăi doar pînă la 16 ani, nu mai mult. După o clipă de gîndire, Nicolae îi spune doctorului că ar vrea să-şi petreacă restul vieţii în Rusia ca „un om de rînd", că nici prin gînd nu-i trece

Mihail II, „ţarul" a cărei domnie a durat opt ore

„să comploteze", că doreşte „să trăiască lîngă Aleksei şi să se ocupe de educaţia lui". Feodorov remarcă timid că nu crede că noua putere va permite ţarului minor să rămînă împreună cu tatăl său. La care Nicolae ripostează: în cazul acesta abdic în favoarea lui Mihail, nu a lui Aleksei..

Reprezentanţii Dumei nu vin la orele 16-17, cînd sînt aşteptaţi, ci abia la 21.30. De fapt, cei doi sînt persoane particulare; nimeni în afară de Rodzeanko nu i-a autorizat să facă această călătorie şi nu reprezintă pe nimeni. De ce vin e foarte clar, numai şi din faptul că, pe drum, încearcă să ia contact cu Ivanov. Căpătînd legătura, îl întreabă cum îi merg treburile, căci, în funcţie de asta, vor merge mai departe să obţină abdicarea sau se vor întoarce de la jumătatea drumului la Petrograd. Cum Ivanov nu are cu ce să se laude, ei îşi continuă drumul.

„Acest lung discurs este inutil"

În vagonul imperial, noii sosiţi sînt întîmpinaţi de V.B. Frederiks [ministru al Curţii — **n.r.**] şi A. Narîşkin. După cîteva minute îşi face apariţia şi Nicolae. Ia loc la măsuţa dreptunghiulară de lîngă peretele căptuşit cu mătase verde şi cu un gest îi invită pe cei doi deputaţi să se aşeze. Chiar atunci intră N.V. Ruzski, care se preface că nu-l vede pe ţar. E enervat de întîmplarea cu Mordvinov[1]: „Întotdeauna se produc încurcături cînd nu se execută ordinele — bombăne el, fără a se adresa cuiva anume. Am spus doar cît se poate de limpede ca deputaţii să fie aduşi întîi la mine. De ce nu s-a făcut aşa? Nu există o disciplină...?" Nicolae dă impresia că nu aude. Narîşkin îşi scoate carnetul să consemneze discuţiile. Voeikov îl pune pe comandantul

[1] Din ordinul lui Nicolae, colonelul A.A. Mordvinov, ofiţer din garda ţarului, i-a aşteptat pe reprezentanţii Dumei pe peron şi i-a condus direct la vagonul ţarului, în ciuda dispoziţiei lui Ruzski de a-i însoţi întîi la Statul major şi abia după aceea, dacă el va aproba, la suveran.

trenului, Gomzin, să stea de pază la ușa dinspre sufragerie iar el se postează la cealaltă ușă ce dă pe platformă, pentru a auzi și a vedea ce se întîmplă.

Nicolae se întreține cu cei doi deputați calm, chiar amical. Îi întreabă care-i scopul vizitei lor. Stăpînit de o mare emoție, Gucikov îi răspunde cu o voce surdă că ar vrea să-i sugereze cum să scoată țara din situația grea în care se află. „Petrogradul este în întregime în mîinile revoluției; orice unitate militară trimisă să o reprime ar trece de partea ei de cum ar respira aerul Petrogradului. De aceea, încheie Gucikov, orice luptă ar fi inutilă pentru dumneavoastră. Sfatul nostru este să renunțați la tron".

Țarul stă sprijinit ușor de peretele vagonului. Se uită drept înainte, cu o privire liniștită, impenetrabilă. „Singurul gînd care mi se pare că i se poate citi pe față este: «Acest lung discurs este inutil...»", relatează Șulghin.

Apoi Gucikov ia din nou cuvîntul: „Știu, Maiestate, că vă cer o hotărîre de o importanță covîrșitoare... Dacă vreți să vă gîndiți puțin asupra acestui pas, sînt gata să ies din vagon și să aștept... Dar, în orice caz, totul trebuie să se producă nu mai tîrziu de astă-seară". Nicolae îi răspunde: „M-am gîndit deja la această chestiune și am hotărît să abdic". Gucikov îl previne că va trebui să se despartă de fiul său, deoarece „nimeni nu se va hotărî să-i încredințeze soarta și educația viitorului suveran". Nicolae îi răspunde: „La ora 15 am luat hotărîrea de a abdica în favoarea fiului meu. Acum, însă, gîndindu-mă mai bine, am ajuns la concluzia că nu mă pot despărți de el, așa încît îi voi transmite tronul fratelui meu Mihail".

Reprezentanții Dumei anunță că vor să plece peste o oră, o oră și jumătate: cel tîrziu mîine dimineață trebuie să fie la Petrograd, avînd asupra lor și actul de abdicare. De aceea, roagă să se treacă imediat la redactarea lui. Există o ciornă pregătită de Șulghin; ei nu i-o impun, ci doar o propun ca bază.

În timp ce Capitala este cuprinsă de revoluție, războiul imperialist înghite noi vieți. În tranșeele ruse înaintea unui contraatac: pe dîmb ofițerul care va fi ucis peste o oră

„Asta-i tot, domnilor?"

Nicolae iese din compartiment. Peste o oră revine și înmînează celor doi deputați o foaie dactilografiată în josul căreia și-a pus semnătura: „Nicolae". Asta-i tot, domnilor? Putem să ne luăm rămas bun? Nu, deputații mai au ceva de adăugat. Gucikov îl roagă să mai facă un exemplar — nu copie, ci duplicat („cine știe ce se poate întîmpla cu noi pe drum") și să-l lase la comandamentul Frontului de Nord. Nicolae acceptă.

Șulghin îl mai roagă sa schimbe ora în document — ca și cum ar fi fost semnat nu după, ci înainte de venirea delegaților: „N-aș vrea ca vreodată cineva să poată spune că actul v-a fost smuls cu sila...", îi spune Șulghin. Deoarece aceasta coincidea în mod evident cu dorința lui, Nicolae scrie „orele 15", deși ceasul arăta aproape miezul nopții.

Încă o întrebare: „Dacă țarul abdică, cade și guvernul. Cine numește unul nou? Deoarece deocamdată nu are cine să o facă, să-l numească pe noul premier tot el, fostul țar. Și Nicolae semnează în fața noastră decretul de numire în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri a prințului G.E. Lvov"[1], scrie Șulghin.

[1] În felul acesta se ajunge la o **dualitate a puterii**, reprezentată de Sovietele de deputați ai muncitorilor și soldaților și de Guvernul provizoriu condus de prințul Lvov — **n.r.**

Şi încă o chestiune. Este nevoie de un nou comandant suprem al armatei. Cine să fie? Nu e nevoie de mult timp de gîndire. Fostul ţar ia loc încă o dată la măsuţă şi scrie decretul de numire în această funcţie a marelui duce Nicolae Nicolaevici.

E drept, nu e chiar logic. Şi comandantul suprem, şi premierul sînt numiţi după ce ţarul a semnat actul de abdicare. Adică a renunţat la putere pentru a face îndată uz de ea. Pentru ca aceste acte să fie valabile, pe ele este trecută ora 13, ca şi cum ar fi fost semnate cu două ore înainte de abdicare.

În aceeaşi noapte, participanţii la întîlnirea de la Pskov se despart, plecînd în direcţii diferite.

În drum spre Moghilev, fostul ţar expediază o telegramă din gara Sirotino: „Petrograd. Maiestăţii Sale imperiale Mihail II. Evenimentele din ultimele zile m-au silit să mă hotărăsc irevocabil la acest decisiv pas. Iartă-mă dacă te-am mîhnit şi pentru că nu am reuşit să te previn. Îţi rămîn pentru totdeauna un frate credincios şi devotat... Mă rog fierbinte lui Dumnezeu să te ajute pe tine şi Patria ta.

Niki".

O „domnie" de opt ore

În agitaţia din acele ore, lui Nicolae nu-i trece prin minte că poate renunţa la tron, dar că nu-l poate transmite cui vrea. Nu este deloc exclus ca şi noul ţar să fie obligat să abdice. Ceea ce se şi întîmplă chiar a doua zi. Abia punînd piciorul pe pavajul petersburghez, Gucikov şi Şulghin înţeleg că s-au ostenit absolut zadarnic. Şi chiar aşa este: vestea despre încercarea de a salva monarhia prin înlocuirea lui Nicolae cu Mihail stîrneşte în Capitală o vie indignare. Încă de la gară, telefonînd la Palatul Tavriceski, Şulghin ia cunoştinţă de cererea lui P.N. Miliukov [membru al Comitetului provizoriu al Dumei de stat, mai tîrziu ministru de Externe — **n.r.**] de a nu da publicităţii actul de abdicare. „Starea de spirit s-a înrăutăţit mult de cînd aţi plecat, îi spune acesta la telefon. Textul abdicării nu mai satisface pe nimeni... Nu mai întreprindeţi nimic. S-ar putea întîmpla mari nenorociri...".

De la gară, Gucikov nu se ştie din ce motive se abate pe la atelierele feroviare unde se ţine un miting. Luînd şi el cuvîntul, anunţă pe muncitori că Nicolae a abdicat în favoarea lui Mihail şi că s-a format un guvern „democratic", în frunte cu prinţul Lvov. „Prinţ!... strigă cineva de la tribună. Iată pentru cine am făcut noi revoluţia, tovarăşi. Cîte am mai tras de la prinţi şi de la conţi — şi acuma na!... Aţi auzit, ministru de Finanţe este Tereşcenko. Dar cine este domnul Tereşcenko? Numai fabrici de zahăr are vreo zece... Pămînt — vreo sută de mii de deseatine [o deseatină = 1,092 ha— **n.r.**]. Cît despre bănuţi, să tot fi adunat 30 milioane...". Cîţiva muncitori sar la uşă şi dau să o încuie. „Dă actul încoace — se strigă din toate părţile. Să-l facem ferfeniţă!" Nu găsesc documentul asupra lui Gucikov, care reuşeşte, cu chiu cu vai, să se salveze...

Mai tîrziu lucrurile se lămuresc: la gară, Şulghin şi Gucikov reuşesc să strecoare neobservaţi documentul unui alt coleg din Dumă, Lebedev. Acesta îl predă profesorului Lomonosov, şi el deputat în Dumă. Lomonosov izbuteşte să răzbească la Ministerul Transporturilor şi acolo îl înmînează lui Bublikov. Acesta ascunde hîrtia într-un teanc prăfuit de ziare pe etajera şchioapă de la secretariat...

Nici nu apucă bine mesagerii lui Rodzeanko să-şi tragă sufletul după voiajul la Pskov, că nimeresc într-o altă încurcătură, pe strada Millionnaia, numărul 12.

Aici, la ora 10, în locuinţa lui P.P. Puteatin, păzită de ofiţeri din regimentul Preobrajenski, încep dezbaterile în jurul altei probleme: dacă să accepte Mihail Romanov coroana. La consfătuire participă: membrii guvernului provizoriu, în frunte cu G.E. Lvov; preşedintele Dumei, M.V. Rodzeanko; cîţiva deputaţi. Părerile sînt împărţite. Miliukov şi Gucikov fac apel la Mihail să nu renunţe la tron[1]. Rodzeanko şi Kerenski îi dau un sfat contrar. „N-am dreptul să vă ascund — îi spune Kerenski — la ce pericol vă expuneţi dacă vă hotărîţi să acceptaţi tronul... Nu garantez pentru viaţa Înălţimii voastre..." Împotrivă este şi Şulghin: „Vedeţi — îi spune el lui Mihail — nici măcar la această consfătuire nu vă bucuraţi de sprijinul necesar pentru a domni".

Mihail are destulă minte să nu ezite prea mult. Ieşind pentru douăzeci de minute să se gîndească, se întoarce hotărît să renunţe la tron. Către ora 18, documentul redactat de membrii Dumei, V.V. Şulghin, N.V. Nekrasov şi V.D. Nabokov este semnat. Cînd se despart, Rodzeanko îl îmbrăţişează pe Mihail, numindu-l „om de o rară noblеţe". La rîndul său, Kerenski se dezlănţuie şi el în complimente interminabile: „Maiestatea Voastră imperială — spune el — aparţin unui partid[2] care interzice contactul cu persoane de sînge imperial... Însă în faţa tuturor declar acum că pentru marele duce Mihail Aleksandrovici am cel mai profund respect şi îl voi avea întotdeauna".

Pe strada Millionnaia, după semnarea actului de abdicare, doamna Puteatina îi invită pe toţi participanţii la o cină fastuoasă. Lupta lui Nicolae pentru a-şi păstra tronul a durat opt zile — de joi pînă joi. Mihail a avut nevoie de o singură vineri, de la ora 10 pînă la 18.

---

[1] În esenţă, Miliukov a spus la consfătuire: „O autoritate puternică are nevoie de simbolul, familiar maselor, al puterii. Guvernul provizoriu singur, fără monarh, este ca o barcă şubredă, care poate să se înece în oceanul mişcărilor populare; în aceste condiţii, ţara este ameninţată cu pierderea conştiinţei vieţii de stat şi cu anarhia deplină, înainte de a se convoca Adunarea constituantă. Guvernul provizoriu fără monarhie nu va rezista.

[2] Kerenski era membru al Partidului Socialist Revoluţionar (eserii).

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 ANUL IX-IULIE 75

● **MIHAI VITEAZUL.**

Editura Academiei R.S.R., București, 1975, 280 pp., 24 lei: *Înfăptuitorul unirii din 1600 a țărilor române omagiat prin culegerea de studii* (redactori coordonatori **Paul Cernovodeanu, Constantin Rezachevici**) *semnate de* **Ștefan Ștefănescu, Ștefan Pascu, Carol Göllner, Dan Berindei, Constantin Rezachevici, Nicolae Stoicescu, Victor Atanasiu, Ludovic Demény, Ilie Corfus, Aurel Decei, Cornelia Bodea, Paul Cernovodeanu, Damaschin Mioc, Ștefan Andreescu, Carmen Laura Dumitrescu, Constantin Șerban.**

● **DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA. B. ȚARA ROMÂNEASCĂ. Volumul XI.**

Editura Academiei R.S.R., București 1975, 746 pp., 51 lei: *domnia lui Mihai Viteazul, oglindită în documente din perioada 1593-1600; volum întocmit de:* **Damaschin Mioc, Ștefan Ștefănescu, Marieta Adam, Constantin Bălan, Maria Bălan, Saşa Caracaş, Ruxandra Cămărăşescu, Olimpia Diaconescu, Coralia Fotino.**

● Prof. univ. dr. docent **Ion Ionașcu**, colonel **Victor Atanasiu** — **MIHAI VITEAZUL.**

Editura Militară, București, 1975, 160 pp., 5 lei: *viața și faptele marelui voievod care, acum 375 ani, a realizat cea dintîi unire politică a celor trei țări române: Țara Românească, Transilvania și Moldova.*

● **APĂRAREA PATRIEI, A INDEPENDENȚEI ȘI SUVERANITĂȚII NAȚIONALE.**

Editura Politică, București, 1975, 300 pp., 5 lei: *volumul, întocmit de* **Constantin Căzănișteanu** (coordonator), **Dan Căpățînă, Maria Georgescu, Ștefan Pâslaru, Ioan Talpeș** *și apărut sub egida Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară, grupează o parte din cele mai semnificative mărturii din perioada 1821-1975, reliefînd modul în care diversele generații au înțeles, au asimilat, au difuzat și au militat pentru transpunerea în fapt a idealurilor independenței și suveranității naționale.*

● **NAȚIUNEA ȘI PROBLEMA NAȚIONALĂ.**

Editura Politică, București, 1975, 252 pp., 5 lei: *selecție documentară reprezentativă (1848-1975) din domeniul gîndirii progresiste și revoluționare românești în problema națională, tipărită sub egida Institutului de științe politice și de studiere a problemei naționale* (colectiv de autori: **Damian Hurezeanu, Elena Florea, Radu Pantazi, Mihai Arsene, Victor Opaschi, Irina Rădulescu-Valasoglu.**

● **ÎN NUMELE VICTORIEI.**

Editura Militară, București, 1975, 216 pp., 6,50 lei: coordonator de ediție, general-maior în rezervă **Costachi Mîndru**, colaborator literar **Rodica Tamaș;** *pagini memorialistice semnate de 24 veterani ai războiului antihitlerist, participanți la luptele eroice duse de armata și poporul român pentru alungarea hitleriștilor din țară, pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, pentru înfrîngerea Germaniei hitleriste.*

● Dr. **Ion Spălățelu**, colonel **Aurel Lupășteanu** — **CORESPONDENȚII DE RĂZBOI TRANSMIT...**

Editura Militară, București, 1975, 228 pp., 7,75 lei: *cuprinzătoare selecție din relatările de pe frontul antihitlerist, publicate într-un mare număr de ziare militare și civile ale timpului, printre care* **Scînteia, România liberă, Gazeta luptătorilor, Buletinul ostașului** *etc.*

● **Dwight D. Eisenhower — CRUCIADĂ ÎN EUROPA.**

Studiu introductiv **Cristian Popișteanu**, *traducere din limba engleză și note de* **Nicolae Minei**, Editura Politică, București, 1975, 592 pp., 24 lei: *memoriile comandantului șef al forțelor anglo-americane pe fronturile din Africa de Nord, Italia, Europa Occidentală, din care* **Magazin istoric** *a prezentat și publicat ample fragmente în nr. 1-6/1974.*

● **Nae Iliescu-Mitralieră — DIN VIAȚA MEA DE ZBURĂTOR.**

Editura Militară, București, 1975, 96 pp., 4,75 lei: *Începuturile aviației românești evocate de unul din cei mai vechi piloți, participanți la luptele din primul război mondial.*

● **ISTORIE UNIVERSALĂ. EPOCA CONTEMPORANĂ.**

Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975, 300 pp., 10,60 lei: *primul volum al lucrării elaborate de* **C. Bușe, I. Cârțână, Gh. Ioniță, I. Seftiuc, A. Vianu, Z. Zamfir** (coordonatori **Alexandru Vianu, Constantin Bușe**), *consacrat perioadei 1918-1939.*

● **PRAHOVA TRADIȚII DE LUPTĂ ȘI DE ÎNFĂPTUIRI SOCIALISTE.**

Ploiești, 1974, 176 pp.: *secvențe din istoria județului Prahova, din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele noastre; lucrarea a apărut sub egida Comitetului județean Prahova al P.C.R.*

Poșta M I

— Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 702, București.

— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. **În consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru** cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul și foarte neciteț **că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.**

— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

„VIRTUS ROMANA REDIVIVA"

ILIE CIUTESCU *din* București, *ne trimite, cu referire la articolul* Față în față cu Bonaparte pe puntea de la Arcole *(nr. 11/1973), o fotografie a sumanului purtat de unul din ostașii Regimentului 2 grăniceri.* „Exemplarul din fotografie — donația prof. Circu Maxim — se află expus în muzeul sătesc al comunei Maieru, jud. Bistrița-Năsăud și este în perfectă stare, deși are o vechime de aproape 200 ani. Un alt exemplar poate fi văzut în muzeul din Năsăud. Sumanele pe care le-au purtat ostașii unității amintite erau de culoare neagră și se deosebeau de la o companie la alta, în funcție de comuna din care proveneau militarii.

Drapelul regimentului cu emblema «Virtus Romana Rediviva» a fost martor la o sută de bătălii victorioase, fiecare victorie fiind consemnată printr-o țintă bătută pe lancea de lemn a drapelului. După desființarea unității (1851), drapelul a fost îngropat în taină în biserica din Năsăud și dezgropat în 1918, găsindu-se numai lancea de lemn, cu care urmașii grănicerilor, la 1 decembrie 1918, au defilat la Alba Iulia. Această lance, cu cele 100 ținte, se află, de asemenea, expusă în muzeul din Năsăud".

RAHOVA, 9 NOIEMBRIE 1877

MARCEL CIUCĂ *din* București, *ne comunică următoarele:* „În toamna anului 1877, trupele române luptau eroic pentru a da consistență Independenței declarate la 9 mai. În acest război, Brigada de roșiori, condusă de colonelul Crețianu, a capturat un convoi de muniții turcești. Ostașii români au găsit și un manuscris redactat în limba arabă, intitulat *Comoara interpretărilor — drept și proprietate* (aflat acum la Arhivele Statului, București — Colecția manuscrise, nr. 1 420) care are pe foaia de titlu următoarea însemnare (în limba franceză): «Astăzi, 9 noiembrie a anului de grație 1877 și al Hegirei 1293 [*calendarul musulman* — n.n.] Brigada de roșiori, pe care am onoarea să o comand, a urmat drumul victoriei și a înfipt drapelul românesc la Rahova. În această zi de succes, roșiorii punînd stăpînire pe tot convoiul de muniții turcești, acolo am găsit și acest manuscris musulman»".

GALAȚI, 13 IUNIE 1916

„Eram prin clasele primare, *ne scrie* G. MARCU *din* București, cînd, într-o lună iunie, am fost martor la o manifestație muncitorească în Galați, orașul meu natal. Coloanele de muncitori coborau din str. Brașoveni spre str. Portului. La un moment dat, a apărut un pluton de militari, sub comanda unui ofițer care a ordonat să se tragă în manifestanți. Copil fiind, la zgomotul împușcăturilor, m-am refugiat într-o librărie. A doua zi, am aflat de la părinți că au fost mai mulți morți și zeci de răniți. Vă rog să-mi comunicați dacă știți ceva de această manifestație și, mai ales, anul cînd a avut loc".

Manifestația la care vă referiți a avut loc la 13 iunie 1916. Inițial, fusese programată pentru 12 iunie 1916, o întrunire a muncitorilor gălățeni, interzisă însă de autorități. A doua zi, la chemarea socialiștilor, muncitorimea gălățeană a declarat grevă generală, organizînd totodată o puternică demonstrație, reprimată sîngeros de poliție și armată. Nouă muncitori au fost uciși și numeroși alții — răniți.

Proletariatul român și-a exprimat solidaritatea cu acțiunea muncitorilor gălățeni, în zilele următoare avînd loc manifestații de protest în mai multe localități din țară: București, Ploiești, Brăila etc.

REAL SAU IMAGINAR?

MIHAI STAN *din* orașul Pucioasa, jud Dîmbovița, *citind romanele lui Al. Dumas,* Cei 45 *și* Doamna de Monsoreau *și întîlnind în paginile lor un personaj numit Sebastien Chicot, ne roagă să-i comunicăm: a existat în realitate acest personaj? cine a fost el?*

Personajul respectiv, pe adevăratul său nume Antoine d'Anglerays, numit Chicot, a fost un gentilom gascon, bufon la curtea regilor Henric III și, ulterior, Henric IV. Era renumit prin cuvintele sale de duh, prin glumele și jocurile sale și, în egală măsură, prin curajul său.

În timpul asedierii Rouenului (1592), Chicot l-a rănit și a reușit să-l facă prizonier pe contele de Chaligny, din casa de Lorraine. Cînd l-a prezentat în fața regelui, Chicot ar fi spus pe un ton umilitor pentru orgoliul prizonierului: „Iată ce v-am adus!" Jignit, Chaligny l-a lovit cu mînerul spadei sale, Chicot murind la puțin timp după aceasta.

. În romanele sale, Dumas-tatăl a făcut din Chicot un consilier devotat și clarvăzător al regelui.

MAGAZIN ANUL IX - IULIE 75

Poșta M I

UN FRATE RETROGRADAT

ELENA IONESCU *din* Bucureşti. *Aveţi perfectă dreptate. Într-una din etapele procesului de colaţionare au fost sărite cîteva cuvinte, ceea ce a transformat un frate într-un cumnat. Prin urmare, în articolul,* Moldova 1857: dorinţele unioniştilor şi intrigile lui Vogoride, *(nr. 5/1975, p. 57) rîndul 6 al aliniatului 1 sună corect astfel: „... Unirii, între care şi cumnatul* C. Mussurus-paşa, ambasadorul turc la Londra şi fratele *lui, Al. Vogoride, secretar al Ambasadei otomane din Londra, în lunile aprilie-mai 1857...". În aceste condiţii este evident că Al. Vogoride are dreptate cînd îi vorbeşte lui N. Vogoride despre cumnatul său, ambasadorul (p. 58, coloana 3).*

În schimb, în privinţa lui Ienăchiţă Văcărescu nu aveţi deloc dreptate. Elena Caragea nu a avut fantezia de a fi fiica lui Alexandru Ipsilanti, ci s-a mulţumit, în mod banal, să-l aibă ca tată pe Nicolae Caragea — aşa cum reiese foarte clar din pasajul anterior celui la care vă referiţi.

Ienăchiţă Văcărescu a fost într-adevăr mare vistier şi mare spătar sub Al. Ipsilanti. Dar fiecare domn nou venit proceda, de obicei, la o redistribuire a dregătoriilor, astfel încît Ienăchiţă — fost vistier, fost mare spătar, fost caimacam — a devenit din nou vistier. Pentru a ne lămuri mai bine iată o analogie de dată mai recentă: după ce a fost prim ministru al României între 1934 şi 1937, Gheorghe Tătărăscu a devenit ambasador la Paris pînă în 1939.

DIVIZIA 35

În nr. 4/1975, p. 16, în articolul Generalul Krebs încearcă să cîştige timp, *dintr-o eroare de traducere, în loc de Divizia 35 infanterie de gardă sovietică, a apărut Divizia 34.*

MULŢUMIRI...

Din corespondenţa sosită în ultimul timp pe adresa redacţiei noastre, am reţinut sugestiile, propunerile, completările cuprinse în scrisorile următorilor cititori, cărora le mulţumim: AUREL ŞUTAC *din* Suceava; LUCIA şi EMIL ILIESCU *din* Bucureşti; FLORIN TONULEA *din* Timişoara; E. VICTOR *din* Craiova; MARIN OLTEANU *din* Bucureşti; GHEORGHE MUNTEANU *din* Sibiu; AUREL PAPIAN *din* Timişoara; SILVIU NECHITI *din* Năsăud; ALEXANDRU I. BOJIN *din* Bucureşti.

Mulţumim, de asemenea, cititorului ION BAROANĂ *din* com. Drăcşenei, jud. Teleorman, *pentru fotografia reprezentînd delegaţii la Conferinţa balcanică (Bucureşti, 1913).*

Nicolae MINEI

CERERI ŞI OFERTE

ABDURAMAN FICHIRET str. Principatelor, nr. 10, Medgidia, jud. Constanţa, *solicită: nr. 1-9/1967; 1-12/1968; 1-12/1969; 8-11/1970; 6/1972; 7-12/1973; 1-12/1974.*

POMPILIU POPEA str. Viitor, nr. 26, sector 2, Bucureşti, *oferă colecţia pe anii 1969-1975.*

NICOLAE RĂDESCU, b-dul Dacia, nr. 46, Bucureşti, *oferă: nr. 5-7/1967; nr. 4/1969; nr. 7-8/1969; solicită: nr. 3/1967.*

TOADER SUŞTIC str. Poţa Lupu, nr. 41, Sighetul Marmaţiei, jud. Maramureş, *oferă: nr. 5, 6, 8, 9/1967; 1-4, 6-12/1968; 1-4, 6-12/1969; 1-4, 7, 9-12/1970; 1-3, 5-12/1971; 1-12/1972; 1-12/1973; 1-3, 5-6, 9-12/1974.*

C. PANTAZESCU str. Rahmaninov, nr. 27, Bucureşti, *oferă: nr. 9/1967; 10/1968; 2/1971; 9/1974; 4/1975; solicită: nr. 1, 3, 4, 10-12/1969; 3-11/1971; 1-4, 6, 8, 12/1974.*

ION P. RADU sat Meliceşti, com. Telega, jud. Prahova, *solicită: nr. 1-9/1967; 1-6, 9, 12/1968; 10/1974.*

C. MIHĂILESCU str. Ţepeş Vodă, nr. 133, Bucureşti, *oferă: nr. 6/1967; 12/1968; 12/1973; colecţia completă 1969-1974.*

THEODOR LAZAROVICI b-dul Tomis 320, bl. M 4, sc. A, ap. 19, Constanţa, *oferă colecţia completă.*

DUMITRU SURDU str. Piatra Corbului, bl. 4, ap. 4, Bicaz, jud. Neamţ, *oferă:* nr. *6/1967; 6/1968; 5/1969; 1, 11, 12/1970; 1/1971; 5, 6, 10, 11/1972; 1, 4/1973; 1/1974; solicită: nr. 3/1968, 7, 8, 10/1970; 3/1971; 4, 8, 9/1972; 6/1974.*

LUKÁCS ŞTEFAN str. Paringului, nr. 35/17, Tg. Mureş, *oferă: nr. 5/1973; 12/1974; solicită: nr. 4, 9, 10/1974.*

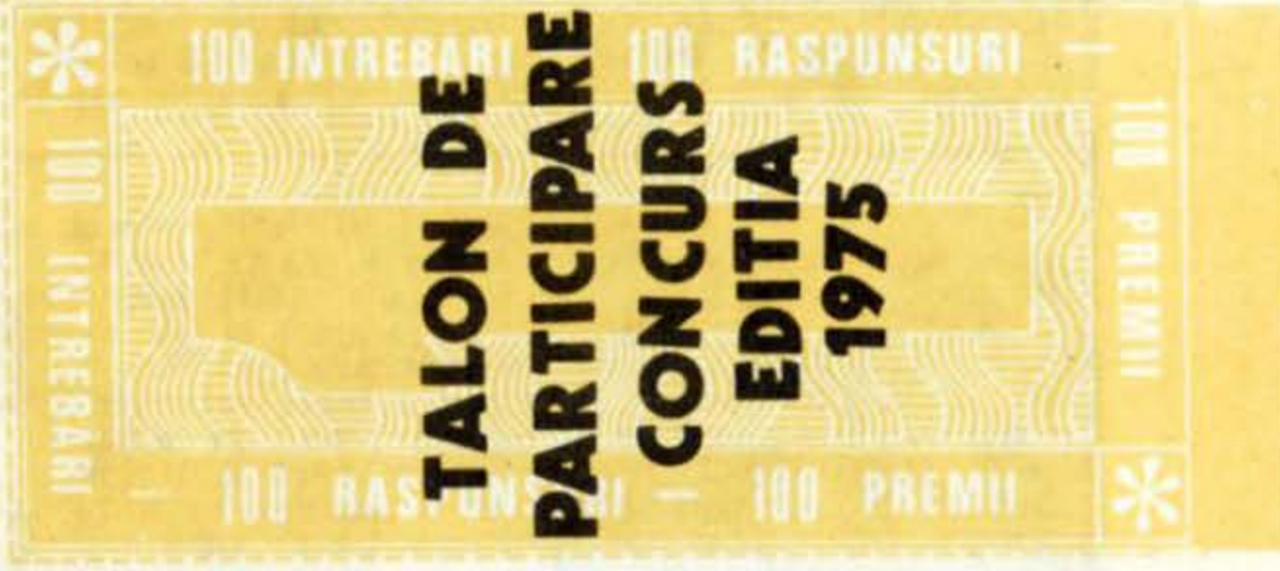

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● Gloriosul deceniu 1965-1975: cinstind lupta şi munca înaintaşilor ● 23 August 1944: un general hitlerist capturat de un plutonier român; noi mărturii din presa internaţională despre evenimentele istorice din August 1944 ● Meritele ilustrului Mihai voievod în mărturii străine ● Documente de arhivă despre Dictatul de la Viena impus României în august 1940 ● Întîlniri cu dr. N. Lupu la Bruxelles şi la Paris (1936) ● Comisia europeană şi lucrările Adunărilor ad-hoc din Moldova şi Ţara Românească ● În culisele diplomatice ale primei bombe atomice ● 6 august 1945: tragica zi a Hiroshimei ● Vercingetorix înfruntă pe Cezar ● Egmont al istoriei şi Egmont al lui Goethe ● Sfîrşitul ţarismului: o încercare eşuată de salvare a Romanovilor ● Concursul Magazin istoric **ediţia 1975: a doua serie de întrebări**

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 ANUL IX-IULIE 75

CONTENTS (Romanian History) The Glorious 1965-1975 decade. **NICOLAE CEAUȘESCU** The Unity of the Past, Present and Future... 2 • **F. TĂNĂSESCU** and **M. ȘTEFAN** The Romanian Socialist Groups in Paris at the Beginning of the 20th Century... 8 • **M. PĂCURARIU** Michael the Brave and the Romanians of Transylvania... 12 • **D. CERNOVODEANU** The Great Banner of Michael... 14 • **N. COPOIU** The *ad-hoc* Assemblies of Moldavia and Wallachia and the Paris Peace Congress (1856-1857) ... 15 • **Ș. ȘTEFĂNESCU** Constantin Giurescu; **P. GRIGORIU** G. Popa-Lisseanu — Prominent Representatives of Romanian Historiography... 23 • **C. GIURESCU** Constantin Brîncoveanu and the European Great Powers... 24 • **M. NICOLESCU** Reflections on Eternity and History... 28 • **C. SIMIONESCU** Romanians in Mount Athos... 32 • **R. OCHEȘANU, A. MIHALCEA, O. MĂRCULESCU** and **N.I. MOISESCU** New Archaeological Evidence... 39 • **A.E. WORONIECKI** Take Ionescu; **D. LUNGU** Armand Călinescu — Their Last Day... 43

SOMMAIRE (Histoire roumaine) La glorieuse décennie 1965-1975. **NICOLAE CEAUȘESCU** L'unité du passé, du présent et de l'avenir... 2 • **F. TĂNĂSESCU** et **M. ȘTEFAN** Les groupes socialistes roumains de Paris au début du XXe siècle... 8 • **M. PĂCURARIU** Michel le Brave et les Roumains de Transylvanie... 12 • **D. CERNOVODEANU** Le grand étendard de Michel... 14 • **N. COPOIU** Les Assemblées *ad-hoc* de Moldavie et de Valachie et le Congrès de Paix de Paris (1856-1857)... 15 • **Ș. ȘTEFĂNESCU** Constantin Giurescu; **P. GRIGORIU** G. Popa-Lisseanu — représentants de marque de l'historiographie roumaine... 23 • **C. GIURESCU** Constantin Brîncoveanu et les grandes puissances européennes... 24 • **M. NICOLESCU** Pensées sur l'éternité et l'histoire... 28 • **C. SIMIONESCU** Présences roumaines au Mont Athos... 32 • **R. OCHEȘANU, A. MIHALCEA, O. MĂRCULESCU** et **N.I. MOISESCU** Nouvelles preuves archéologiques... 39 • **A.E. WORONIECKI** Take Ionescu; **D. LUNGU** Armand Călinescu — leur dernier jour... 43

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Прославленное десятилетие 1965-1975. **НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ:** Единство прошлого, настоящего и будущего... 2 • **Ф. ТЭНЭСЕСКУ, М. ШТЕФАН** Румынские социалистические группы в Париже в начале XX-го века... 8 • **М. ПЭКУРАРИУ** Михай Храбрый и трансильванские румыны... 12 • **Д. ЧЕРНОВОДЯНУ** Великое знамя Михая Храброго... 14 • **Н. КОПОЮ** Собрания *ad-hoc* в Молдове и Валахии и Парижский Конгресс мира (1856-1857)... 15 • **Ш. ШТЕФЭНЕСКУ** Константин Джуреску; **П. ГРИГОРИУ** Г. Попа-Лиссяну-видные представители румынской историографии... 23 • **К. ДЖУРЕСКУ** Константин Брынковяну и великие европейские державы... 24 • **М. НИКОЛЕСКУ** Думы о вечности и об истории... 28 • **К. СИМИОНЕСКУ** Румынские свидетельства на горе Афон... 32 • **Р. ОКЕШАНУ, А. МИХАЛЧА, О. МЭРКУЛЕСКУ, Н.И. МОИСЕСКУ** Новые археологические доказательства... 39 • **А.Е. ВОРОНЕЦКИ** Гаке Ионеску; **Д. ЛУНГУ** Арманд Кэлинеску — последний день жизни... 43

INHALT (Rumänische Geschichte). Das glorreiche Jahrzehnt 1965-1975. **NICOLAE CEAUȘESCU** Die Einheit der Vergangenheit, der Gegenwart und der Zukunft... 2 • **F. TĂNĂSESCU, M. ȘTEFAN** Die Pariser rumänisch-sozialistischen Gruppen zu Beginn des XX. Jahrhunderts... 8 • **M. PĂCURARIU** Mihai Viteazul und die Rumänen Siebenbürgens... 12 • **D. CERNOVODEANU** Der Große Banner Mihai's... 14 • **N. COPOIU** Die *Ad-hoc* Versammlungen der Moldau und der Wallachei und der Pariser Friedenskongreß (1856-1857)... 15 • **Ș. ȘTEFĂNESCU** Constantin Giurescu; **P. GRIGORIU** Gh. Popa-Lisseanu — hervorragende Vertreter der rumänischen Historiographie... 23 • **C. GIURESCU** Constantin Brîncoveanu und die europäischen Großmächte... 24 • **M. NICOLESCU** Gedanken über Ewigkeit und Geschichte... 28 • **C. SIMIONESCU** Rumänische Anwesenheiten am Athosberg... 32 • **R. OCHEȘANU, A. MIHALCEA, O. MĂRCULESCU, N.I. MOISESCU** Neue archäologische Bezeugungen... 39 • **A.E. WORONIECKI** Take Ionescu; **D. LUNGU** Armand Calinescu — Ihr letzten Lebenstage... 43

SUMARIO (Historia rumana) El glorioso decenio 1965-1975. **NICOLAE CEAUȘESCU** La unidad entre el pasado, el presente y el futuro... 2 • **F. TĂNĂSESCU, M. ȘTEFAN** Los grupos socialistas rumanos de Paris al comienzo del siglo XX... 8 • **M. PĂCURARIU** Miquel el Valiente y los rumanos de Transilvania... 12 • **D. CERNOVODEANU** La grande bandera de Miquel el Valiente... 14 • **N. COPOIU** Las ansambleas *ad-hoc* de Moldovia y Valaquia y el Congreso de Paz de Paris (1856-1857)... 15 • **Ș. ȘTEFĂNESCU** Constantin Giurescu; **P. GRIGORIU** Gh. Popa-Lisseanu — importantes representantes de nuestra historiografía... 23 • **C. GIURESCU** Constantin Brîncoveanu y los grandes poderes europeos... 24 • **M. NICOLESCU** Pensamientos sobre la eternidad y historia... 28 • **C. SIMIONESCU** Presencias rumanos a Monte Athos... 32 • **R. OCHEȘANU, A. MIHALCEA, O. MĂRCULESCU, N.I. MOISESCU** Nuevos testimonios arqueologicos... 39 • **A.E. WORONIECKI** Take Ionescu; **D. LUNGU** Armand Călinescu — en el ultimo diâ de su vida... 43

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64-66, P.O.B. 2001, telex : 011631

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

42 427

MAGAZIN ISTORIC • ANUL IX-IULIE 75 • NR. 100 64

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 • MAGAZIN ISTORIC NR. 100

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 • MAGAZIN ISTORIC NR. 100

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 • MAGAZIN ISTORIC NR. 100

magazin istoric NR.100